372.21
ก446

บริจาค

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

11 เม.ย. 2549

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ	หัวหน้าโครงการ
รองศาสตราจารย์ ดร. เยาวพา เดชะคุปต์	ผู้ร่วมวิจัย
รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์	ผู้ร่วมวิจัย
อาจารย์ ดร. พัฒนา ชัชพงศ์	ผู้ร่วมวิจัย
อาจารย์ ดร. สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์	ผู้ร่วมวิจัย

ธันวาคม 2548
งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก
งบประมาณรายได้ ปี 2547

h284795

รายงานการวิจัย

ทุนงบประมาณรายได้ 2547

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เรื่อง

การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

A Study of Early Childhood Education Program upon Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn's Concepts

โดย รองศาสตราจารย์ ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ

หัวหน้าโครงการ

รองศาสตราจารย์ ดร. เยาวพา เดชะคุปต์

รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์

อาจารย์ ดร. พัฒนา ชัชพงศ์

อาจารย์ ดร. สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์

ผู้ร่วมวิจัย

สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พ.ศ. 2548

A Study of Early Childhood Education Program upon Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn's Concepts

Researchers:

Assoc.Prof.Dr. Kulaya Tantipalacheewa
Assoc.Prof.Dr. Yaowapa Dejakupa
Assoc.Prof.Dr. Sirima Pinyoanantapong
Dr. Pattana Chatpong
Dr. Sujinda Kajornrungsilp

Abstract

Early childhood education program is established with its aim to provide education and care to children in the first six years. This program is not included in the mandatory education system but it is organized to enhance child development and to prepare children for primary school education. Therefore, the qualitative research is adopted to study Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn's concepts in early childhood education program through the use of inductive analysis. According to the research, six important points can be concluded as follows:

1. Early childhood education is considered as an important stage of building up valuable human resources. It is also one of social services that are in need of collaborating efforts from education institutes, parents and community to give the best care and education for children, as well as to promote awareness among parents and communities for better quality of life.
2. In general, early childhood education is established for children in the early ages with its aim to improve quality of life, to enhance integrated development for children, as well as to build up child characteristics and foster Thai awareness in children. Early childhood education can be divided into two stages: the pre-school program and the kindergarten program. The pre-school program focuses on preparing children for kindergarten education as well as relieving parents' burdens during the day; meanwhile, the kindergarten program aims to prepare children for primary schools along with enhance children's language abilities.
3. Educational institutes for early childhood education program can be formed into three categories: child development centers, schools, and care centers for children with special needs. According to HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn's concepts, children's age is suggested to be the main criteria for establishing education institutes for children. That is, child development centers take care of children whose age are lower than four while the kindergarten schools are responsible for children at age four or older.
4. Responsibilities for early childhood education consist of various aspects starting from taking care of food and nutrition; health; physical, mental, social and intellectual developments; fostering Thai awareness; giving tips to parents; together with allowing parents and communities to take parts in this education program.
5. Success in early childhood education program accounts for these following seven points. First, educational institutes should place emphasis on book corners and

collaboration within the communities. Second, the curriculum should emphasize ethics and schedules of routine activities. Third, teaching method should promote both indoor and outdoor activities, development in language abilities through the techniques of applying real-life experience in learning along with the constant evaluation of child development. Fourth, in terms of nutrition, the emphasis is placed upon healthy eating habits, five main sources of nutrition, as well as healthy local food. Fifth, in terms of health, the early childhood education program focuses on immunization, general physical examination, emergency treatment, collaboration between schools and healthcare services, together with dental health and health record. Sixth, children should be constantly evaluated in terms of development and general behavior throughout the academic year. Seventh, any child education should support child abilities. To ensure this success, collaboration between parents and educators is a must while both parties need to possess fundamental knowledge in take care of children with special needs.

6. Three principles are concluded to ensure the development of early childhood education. First, factors of nutrition, health, teaching method, ethics, culture and Thainess should be taken into consideration for early childhood development. Second, the development of early childhood education is in tandems with that of educators, schools, parents, communities and the application of evaluation results. Third, the dynamics of developing early childhood education consist of the improvement of children's quality of life, collaboration from parents and communities, along with cooperation from educational supporting units.

Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn's concepts on early childhood education are placed upon acute perceptivity and strong determination to build up valuable human resources on the basis of education. Main principles for the development in early childhood education, as reflected by HRH's concepts, are necessarily in tandems with the improvement of life quality, the cultivation of Thai awareness, the collaboration of parents and communities along with the development of all parties involved. These principles can be applied with education at all levels.

การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

A Study of Early Childhood Education Program upon Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn's Concepts

ผู้วิจัย รศ. ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ หัวหน้าโครงการ
รศ. ดร. เยาวพา เดชะคุปต์
รศ. ดร. สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์
อ. ดร. พัฒนา ชัชพงศ์
อ. ดร. สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์

บทคัดย่อ

การศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้การศึกษาและการดูแลเด็ก 6 ขวบแรก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการและเตรียมความพร้อมเด็กสำหรับการเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่มิได้เป็นการศึกษาภาคบังคับ จากการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการจัดการศึกษาด้วยการวิเคราะห์แบบอุปนัย ได้ผลการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาปฐมวัยเป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่าเพื่อสังคม เป็นบริการสังคมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน ในการดูแลและให้การศึกษาแก่เด็ก ให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองและชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

2. จุดประสงค์ของการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่มุ่งเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม สร้างเสริมลักษณะนิสัย สร้างสำนึกความเป็นไทย โดยการพัฒนาเด็กเล็ก เน้นการแบ่งเบาภาระผู้ปกครองในการดูแลเด็ก และเตรียมเด็กเข้าเรียนชั้นอนุบาล ส่วนการศึกษาอนุบาลเน้นการเตรียมความพร้อมเข้าเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 และพัฒนาการทางภาษา

3. สถานศึกษาปฐมวัย มี 3 ลักษณะ คือ 1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) โรงเรียน และ 3) ศูนย์เด็กปฐมวัยที่มีปัญหาเฉพาะ ทรงเสนอแนะให้จัดสถานศึกษาปฐมวัยโดยใช้อายุเป็นเกณฑ์ ปัญหาการจัดการศึกษาอันเนื่องมาจากหน่วยงาน โดยให้สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยดูแลเด็กอายุต่ำกว่า 4 ขวบ และชั้นอนุบาลศึกษา เริ่มตั้งแต่ 4 ขวบขึ้นไป

4. ภารกิจการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย การดูแลด้านอาหารและโภชนาการ สุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา การสร้างจิตสำนึกไทย การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง การให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา

5. องค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย 1) การบริหารสถานศึกษา เน้นมุมหนังสือ และการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การจัดหลักสูตรให้เน้นจริยธรรมและการใช้ตารางกิจกรรมประจำวัน 3) การจัดการเรียนการสอนให้ส่งเสริมกิจกรรมในร่มและการแจ้ง การพัฒนาภาษา การใช้ประสบการณ์ใกล้ตัวเป็นสื่อการเรียนรู้ และการประเมินพัฒนาการ 4) โภชนาการเน้นการปลูกฝังนิสัยการบริโภคให้ถูกต้อง อาหารแต่ละมื้อครบ 5 หมู่ ปรุงง่าย สอดคล้องกับท้องถิ่น 5) สุขภาพ เน้นการได้รับภูมิคุ้มกัน การตรวจสุขภาพทั่วไป การป้จจุบันพยาบาล การร่วมมือกันระหว่างการบริการสาธารณสุขกับโรงเรียน รวมถึงความรู้ทันตสุขภาพและการทำบันทึกสุขภาพ 6) การประเมินเด็ก ให้มีการประเมินพัฒนาการเด็กและพฤติกรรมโดยต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา 7) การเรียนร่วมให้เป็นไปตามความสามารถเด็ก มีการประสานกันระหว่างบ้านและโรงเรียน ครูและผู้ปกครองต้องมีความรู้ ในการดูแลเด็กพิเศษ

6. วิธีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 3 ประการ คือ 1) การพัฒนาเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึง อาหารและโภชนาการ สุขภาพ การเรียนการสอน จริยธรรม วัฒนธรรม และความเป็นไทย 2) การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยต้องมีการพัฒนาครู พัฒนาโรงเรียน พัฒนาผู้ปกครอง พัฒนาชุมชน และติดตามประเมินผลเพื่อการปรับปรุง และ 3) กลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ต้องประกอบด้วย การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และการประสานหน่วยงานเพื่อการสนับสนุนการศึกษา

พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงวางอยู่บนพื้นฐานแห่งจิตสำนึกอันบริสุทธิ์ และความแน่วแน่ในพระราชหฤทัย ในการพัฒนาคนด้วยการศึกษา โดยเน้นถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างจิตสำนึกไทย การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และการพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ทั้งระดับจุลภาค และมหัพภาค

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยพัฒนามาโดยลำดับ ทั้งที่ไม่ได้เน้นการศึกษาภาคบังคับ ในระยะแรกการจัดการศึกษาอยู่ในรูปการศึกษาอนุบาลตามแบบของเฟรอเบลที่เป็นการศึกษาสำหรับเด็กอายุ 3 – 6 ขวบ ต่อมา พ.ศ. 2483 ได้มีการนำแนวการจัดการศึกษาตามรูปแบบมอนเตสซอรี่มาใช้ด้วย ในช่วง พ.ศ. 2537 การศึกษาปฐมวัยยังคงรู้จักกันในภาพของโรงเรียนอนุบาลมีหลักสูตรของรัฐ เรียกว่า หลักสูตรการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา และในปี พ.ศ. 2540 ได้รวมเป็นการศึกษาสำหรับเด็กอายุแรกเกิดถึง 6 ขวบ ซึ่งคำว่า การศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยเริ่มปรากฏใช้กันอย่างเป็นทางการในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และใน พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาเรียกชื่อหลักสูตรสำหรับเด็กแรกเกิดถึง 6 ขวบ ว่าหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย สาระหลักสูตรครอบคลุมการจัดการศึกษาให้กับเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 5 ปี 11 เดือน 29 วัน รูปแบบการจัดการศึกษาเน้นการเตรียมความพร้อม ด้วยการทำกิจกรรม 6 กิจกรรม ตามตารางกิจกรรมประจำวัน และการจัดมุมการเรียนรู้ในชั้นเรียน ส่วนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของแต่ละโรงเรียนเป็นอิสระ บางโรงเรียนใช้การเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรี บางโรงเรียนใช้การเรียนการสอนแบบวอลดอร์ฟ บางโรงเรียนใช้การเรียนการสอนแบบโครงการ และมีบางโรงเรียนพัฒนาเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดการเรียนการสอนจะเป็นแบบใดขึ้นอยู่กับปรัชญาของสถานศึกษานั้น ๆ

การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยก้าวมาโดยลำดับ มีสถานศึกษา 3 ลักษณะ คือ สถานเลี้ยงเด็ก โรงเรียนเด็กเล็ก และโรงเรียนอนุบาล ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จำแนกสถานศึกษาออกเป็น 3 ประเภท คือ สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน และศูนย์การเรียนสำหรับวิธีการจัดการเรียนการสอนยังเน้นการศึกษาอนุบาลเป็นหลัก จุดประสงค์เพื่อส่งเสริมเด็กให้พัฒนาเต็มศักยภาพสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์

การจัดการศึกษาปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพต้องสอดคล้องกับความต้องการของเด็ก ส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างครอบคลุมทุกด้าน ด้วยการประสานงานอย่างมีส่วนร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อการพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ความสนพระทัยการศึกษาปฐมวัย นับแต่เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จเยี่ยมราษฎรที่จังหวัดนราธิวาส ทรงพบปัญหาเด็กปฐมวัยที่ด้อยโอกาสและขาดการดูแลที่ดี จึงโปรดให้มีสถานที่และการดูแลแก่เด็กขึ้น นับเป็นปฐมพระราชกิจด้านการศึกษาปฐมวัยของพระองค์ ด้วยพระองค์ทรงเห็นว่า การศึกษาคือเครื่องมือพัฒนาคน และคนทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทัดเทียมกัน จึงทำให้การศึกษาปฐมวัยในพระราชดำริขยายอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านการเปิดโรงเรียนอนุบาล การพัฒนาคุณภาพครู การพัฒนาโครงการอาหารกลางวัน และการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ด้วยผลงานการศึกษาปฐมวัยอันอเนกอนันต์เป็นที่ประจักษ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒจึงทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิติมศักดิ์ สาขาการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2547

สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในฐานะผู้รับผิดชอบงานด้านการศึกษาปฐมวัยระดับอุดมศึกษา เห็นควรทำการศึกษาวิจัยในเบื้องลึก เพื่อขยายแนวพระราชดำริของพระองค์ ซึ่งเป็นคุณานุปการด้านการศึกษาปฐมวัย เกี่ยวกับองค์ความรู้การจัดการศึกษาปฐมวัย และการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยเพื่อเป็นหลักการ แนวคิดและเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป อีกประการหนึ่ง ผลงานวิจัยจะเป็นเครื่องน้อมถวายเนื่องในวันมหามงคลเฉลิมพระชนมายุ 50 ปี และในฐานะที่ทรงเมตตาแก่ปวงราษฎร์อย่างหาที่เปรียบมิได้ด้วย

วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการศึกษาปฐมวัย องค์ประกอบและ วิธีการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริการจัดการศึกษาปฐมวัย ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นองค์ความรู้ การจัดการศึกษาปฐมวัย ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่นักการศึกษาปฐมวัย ครู และผู้เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้ในการจัดและพัฒนาการศึกษาปฐมวัยให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพตรงตามบริบทสังคมไทย ด้วยการตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อการศึกษาปฐมวัย และประเทศชาติ

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับ ค้นคว้า อ้างอิง และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในอัจฉริยภาพด้านการศึกษาปฐมวัย และสายพระเนตรอันยาวไกล ที่จะดำรงไว้เพื่อสังคมที่มีคุณภาพ และวัฒนธรรมไทยด้วยการศึกษาอย่างยั่งยืนนับแต่แรกเกิดในครรภ์มารดาจนถึงเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการวิเคราะห์เชิงอุปมาน การสัมภาษณ์เจาะลึก และการศึกษาสภาพจริง ประกอบด้วยการวิจัย 3 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เป็นพระราโชวาท พระราชดำรัส พระกระแส ประมวลพระราชกรณียกิจ เอกสารที่ผู้เขียนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ข้อมูลจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 ค้นหาข้อมูลยืนยันผลการวิเคราะห์ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ในสถานศึกษาปฐมวัยที่ดำเนินการตามแนวพระราชดำริ และศึกษาสภาพจริงที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล โรงเรียนตะรวจตระเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน และโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนตะโกปิดทอง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ขั้นที่ 3 สังเคราะห์องค์ความรู้ โดยเรียบเรียงนำเสนอแบบพรรณาความ

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยได้ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาปฐมวัยเป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่าเพื่อสังคม เป็นบริการสังคมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน ในการดูแลและให้การศึกษาแก่เด็ก ให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองและชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ที่มาจากพื้นฐานพระราชดำริสำคัญคือ

- การศึกษาคือการพัฒนามนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของสังคม
- การศึกษาเป็นฐานของการพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพ
- การศึกษาสำหรับเด็กที่ดีต้องมาจากครูและผู้ปกครองที่มีความรู้และความเข้าใจตรงกันในการดูแลและให้การศึกษาแก่เด็ก
- เด็กที่มีคุณภาพต้องได้รับการดูแลที่ดีตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา

2. จุดประสงค์ของการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่มุ่งเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม สร้างเสริมลักษณะนิสัย สร้างสำนึกความเป็นไทยและส่งเสริมพัฒนาการแบบองค์รวม โดยการพัฒนาเด็กเล็ก เน้นเตรียมเด็กเข้าเรียนชั้นอนุบาลและแบ่งเบาภาระผู้ปกครองในการดูแลเด็ก ส่วนการศึกษาอนุบาลเน้นการเตรียมความพร้อมเข้าเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 และพัฒนาการทางภาษา

3. สถานศึกษาปฐมวัย มี 3 ลักษณะ คือ 1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) โรงเรียน และ 3) ศูนย์เด็กปฐมวัยที่มีปัญหาเฉพาะ ทรงเสนอแนะให้จัดสถานศึกษาปฐมวัยโดยใช้อายุเป็นเกณฑ์ ปัญหาการจัดการศึกษาอันเนื่องมาจากหน่วยงาน โดยให้สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยดูแลเด็กอายุต่ำกว่า 4 ขวบ และชั้นอนุบาลศึกษา เริ่มตั้งแต่ 4 ขวบขึ้นไป

4. ภารกิจการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย การดูแลด้านอาหารและโภชนาการ สุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา การสร้างจิตสำนึกไทย การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง การให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา ในทางปฏิบัติเน้นภารกิจการศึกษาปฐมวัยที่สำคัญดังนี้

- การดูแลอาหารและโภชนาการ
- การออกกำลังกาย
- การนอนกลางวัน
- การตรวจสุขภาพอนามัย
- การชั่งน้ำหนักและส่วนสูงบันทึกทุกเดือน
- การดูแลเมื่อเจ็บป่วย
- การทำระเบียนสุขภาพ
- การเคลื่อนไหวอย่างมีจุดประสงค์
- การฝึกมารยาทไทย
- การช่วยกันทำงาน
- โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยากรของหมู่บ้าน
- การให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียน
- ชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุน

5. องค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย 1) การบริหารสถานศึกษา เน้นมุมหนังสือ และการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การจัดหลักสูตรให้เน้นจริยธรรมและการใช้ตารางกิจกรรมประจำวัน 3) การจัดการเรียนการสอนให้ส่งเสริมกิจกรรมในร่มและการแจ้ง การพัฒนาภาษา การใช้ประสบการณ์ใกล้ตัวเป็นสื่อการเรียนรู้ และการประเมินพัฒนาการ 4) โภชนาการเน้นการปลูกฝังนิสัยการบริโภคให้ถูกต้อง อาหารแต่ละมื้อครบ 5 หมู่ ปรุงง่าย สอดคล้องกับท้องถิ่น 5) สุขภาพเน้นการได้รับภูมิคุ้มกัน การตรวจสุขภาพทั่วไป การปัจจุบันพยาบาล การร่วมมือกันระหว่างการบริการสาธารณสุขกับโรงเรียน รวมถึงความรู้ทันตสุขภาพและการทำบันทึกสุขภาพ 6) การประเมินเด็ก ให้มีการประเมินพัฒนาการเด็กและพฤติกรรมโดยต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา 7) การเรียนร่วมให้เป็นไปตามความสามารถเด็ก มีการประสานกันระหว่างบ้านและโรงเรียน ครูและผู้ปกครองต้องมีความรู้ ในการดูแลเด็กพิเศษ

6. วิธีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 3 ประการ คือ 1) การพัฒนาเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึง อาหารและโภชนาการ สุขภาพ การเรียนการสอน จริยธรรม วัฒนธรรม และความเป็นไทย 2) การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยต้องมีการพัฒนาครู พัฒนาโรงเรียน พัฒนาผู้ปกครอง พัฒนาชุมชน และติดตามประเมินผลเพื่อการปรับปรุง และ 3) กลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ต้องประกอบด้วย การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และการประสานหน่วยงานเพื่อการสนับสนุนการศึกษา

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ (2547) *โครงการศึกษางาน โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ : สังเคราะห์แนวพระราชดำริด้านกระบวนการเรียนรู้*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์

กองบรรณาธิการ. (2547). "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ กับโครงการในโรงเรียน ตชด". *วารสารวงการครู*. 1 (พฤศจิกายน 2547) : 9 – 11.

กระทรวงศึกษาธิการ, 113 ปี (2548). *เจ้าฟ้านักการศึกษา : เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในมงคลวโรกาส ทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา กรุงเทพมหานคร* : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

คณะผู้จัดทำ, (2534). *เจ้าฟ้านักพัฒนาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับพัฒนศึกษาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์.

คณะผู้จัดทำ, (2546) *เจ้าฟ้าไอทีรัตนราชสุดา สารสนเทศ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี.

จังหวัดนครนายก. (2543). *โครงการพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โรงเรียนสังกัดอำเภอเมืองนครนายก*. นครนายก : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครนายก.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534. *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าฟ้านักการศึกษา* กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน)

ศรีดีกร วัลลิโภดม, (2546) "พระปิยราชกุมารีสิรินธร". *วารสารสารคดี* 19 (เมษายน 2546) : 94 – 101.

ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาตร์. (2544). *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี : เจ้าฟ้านักคหกรรมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534. *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าฟ้านักการศึกษา* กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. (2544). *หนังสือที่ระลึกวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 12 พฤศจิกายน 2544*. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.

_____. (2534). *เจ้าฟ้านักพัฒนา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับพัฒนาศึกษาศาสตร์* กรุงเทพ : รุ่งแสงการพิมพ์.

มนัส บุญประกอบ และคณะ, (2545) รายงานวิจัย เรื่อง *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนและโครงการอันเนื่องมาจากแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี*. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2542) *รัตนพินิจ นิทัศการศึกษา : รวมปาฐกถาด้านการศึกษาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

โรงเรียนจิตรลดา. (2534). *จิตรลดารวมใจ : เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธรรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ 36 พรรษา*. กรุงเทพมหานคร : โรงเรียนจิตรลดา

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, (2534). *ทูลกระหม่อมอาจารย์*. กรุงเทพมหานคร โมเด

ว. วิลันดา. (มปพ.) *หนังสือเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระชนมายุ 4 รอบ (ฉบับพิเศษ)*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การันต์.

สมาคมศิษย์เก่าแพทย์ศิริราช, (2548). "เนื่องมาจากปก 50 พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *จุลสารเกลียวสัมพันธ์*. 22 (มกราคม – ธันวาคม 2548) : 3 – 6.

สิทธิพล พงษ์เก่า, (2547). "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับการศึกษาของผู้ด้อยโอกาส". *สิรินธรปริทรรศน์*. 5 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2547) : 20 – 23.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2534). "พระจริยวัตรและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี" *วารสารการศึกษาศาสตร์ปริทัศน์* 8 (มกราคม – เมษายน 2534) : 10 – 19.

_____. (2546). "พระราชกรณียกิจด้านอาหารและโภชนาการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี". *วารสารมูลนิธิชัยพัฒนา*. (สิงหาคม 2546) : 49 – 54.

สุริชัย โกศัยยะวัฒน์. (2546) "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับการพัฒนาภาคตะวันออก". *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์* 43 (2) : 183 – 193.

สมเกียรติ ชอบผล (2534) "แนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ" ใน *เจ้าฟ้านักพัฒนาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับพัฒนศึกษาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานโครงการอันเนื่องจากพระราชดำริ, (2536) *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรี สิรินธรฯ กับการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซนจุรี.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). *รัตนาจารย์การศึกษา : พระปรีชาด้านการศึกษาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศักษาธิการ

_____. (2548). *พระมิ่งขวัญการศึกษาไทย : เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสทรงพระเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา.* กรุงเทพมหานคร. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, (2546). *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย.* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาพื้นฐาน, (2548). *ประมวลพระราชดำรัสเกี่ยวกับการประถมศึกษา.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.)

สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ. 2540 – 2544 ระยะที่ 2.* กรุงเทพฯ : สำนักงาน, 2540.

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ. (2539) "พัฒนาการด้านการศึกษาไทยช่วงปีพุทธศักราช 2489 – 2538 : การศึกษาปฐมวัย". *พัฒนาการด้านการศึกษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 9.* คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

A Study of Early Childhood Education Program upon Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirinthorn's Concepts

ผู้วิจัย รศ. ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ หัวหน้าโครงการ
รศ. ดร. เยาวพา เดชะคุปต์
รศ. ดร. สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์
อ. ดร. พัฒนา ชัชพงศ์
อ. ดร. สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์

บทคัดย่อ

การศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้การศึกษาและการดูแลเด็ก 6 ขวบแรก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการและเตรียมความพร้อมเด็กสำหรับการเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่มิได้เป็นการศึกษาภาคบังคับ จากการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการจัดการศึกษาด้วยการวิเคราะห์แบบอุปนัย ได้ผลการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาปฐมวัยเป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่าเพื่อสังคม เป็นบริการสังคมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน ในการดูแลและให้การศึกษาแก่เด็ก ให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองและชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

2. จุดประสงค์ของการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่มุ่งเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม สร้างเสริมลักษณะนิสัย สร้างสำนึกความเป็นไทย โดยการพัฒนาเด็กเล็ก เน้นการแบ่งเบาภาระผู้ปกครองในการดูแลเด็ก และเตรียมเด็กเข้าเรียนชั้นอนุบาล ส่วนการศึกษาอนุบาลเน้นการเตรียมความพร้อมเข้าเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 และพัฒนาการทางภาษา

3. สถานศึกษาปฐมวัย มี 3 ลักษณะ คือ 1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) โรงเรียน และ 3) ศูนย์เด็กปฐมวัยที่มีปัญหาเฉพาะ ทรงเสนอแนะให้จัดสถานศึกษาปฐมวัยโดยใช้อายุเป็นเกณฑ์ ปัญหาการจัดการศึกษาอันเนื่องมาจากหน่วยงาน โดยให้สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยดูแลเด็กอายุต่ำกว่า 4 ขวบ และชั้นอนุบาลศึกษา เริ่มตั้งแต่ 4 ขวบขึ้นไป

4. ภารกิจการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย การดูแลด้านอาหารและโภชนาการ สุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา การสร้างจิตสำนึกไทย การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง การให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา

5. องค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย 1) การบริหารสถานศึกษา เน้นมุมหนังสือ และการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การจัดหลักสูตรให้เน้นจริยธรรมและการใช้ตารางกิจกรรมประจำวัน 3) การจัดการเรียนการสอนให้ส่งเสริมกิจกรรมในร่มและการแจ้ง การพัฒนาภาษา การใช้ประสบการณ์ใกล้ตัวเป็นสื่อการเรียนรู้ และการประเมินพัฒนาการ 4) โภชนาการเน้นการปลูกฝังนิสัยการบริโภคให้ถูกต้อง อาหารแต่ละมื้อครบ 5 หมู่ ปรุงง่าย สอดคล้องกับท้องถิ่น 5) สุขภาพเน้นการได้รับภูมิคุ้มกัน การตรวจสุขภาพทั่วไป การปัจจุบันพยาบาล การร่วมมือกันระหว่างการบริการสาธารณสุขกับโรงเรียน รวมถึงความรู้ทันตสุขภาพและการทำบันทึกสุขภาพ 6) การประเมินเด็ก ให้มีการประเมินพัฒนาการเด็กและพฤติกรรมโดยต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา 7) การเรียนร่วมให้เป็นไปตามความสามารถเด็ก มีการประสานกันระหว่างบ้านและโรงเรียน ครูและผู้ปกครองต้องมีความรู้ ในการดูแลเด็กพิเศษ

6. วิธีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 3 ประการ คือ 1) การพัฒนาเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึง อาหารและโภชนาการ สุขภาพ การเรียนการสอน จริยธรรม วัฒนธรรม และความเป็นไทย 2) การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยต้องมีการพัฒนาครู พัฒนาโรงเรียน พัฒนาผู้ปกครอง พัฒนาชุมชน และติดตามประเมินผลเพื่อการปรับปรุง และ 3) กลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ต้องประกอบด้วย การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และการประสานหน่วยงานเพื่อการสนับสนุนการศึกษา

พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงวางอยู่บนพื้นฐานแห่งจิตสำนึกอันบริสุทธิ์ และความแน่วแน่ในพระราชหฤทัย ในการพัฒนาคนด้วยการศึกษา โดยเน้นถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างจิตสำนึกไทย การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และการพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ทั้งระดับจุลภาค และมหัพภาค

A Study of Early Childhood Education Program upon Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn's Concepts

Researchers:

Assoc.Prof.Dr. Kulaya Tantipalacheewa
Assoc.Prof.Dr. Yaowapa Dejakupa
Assoc.Prof.Dr. Sirima Pinyoanantapong
Dr. Pattana Chatpong
Dr. Sujinda Kajornrungsilp

Abstract

Early childhood education program is established with its aim to provide education and care to children in the first six years. This program is not included in the mandatory education system but it is organized to enhance child development and to prepare children for primary school education. Therefore, the qualitative research is adopted to study Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn's concepts in early childhood education program through the use of inductive analysis. According to the research, six important points can be concluded as follows:

1. Early childhood education is considered as an important stage of building up valuable human resources. It is also one of social services that are in need of collaborating efforts from education institutes, parents and community to give the best care and education for children, as well as to promote awareness among parents and communities for better quality of life.
2. In general, early childhood education is established for children in the early ages with its aim to improve quality of life, to enhance integrated development for children, as well as to build up child characteristics and foster Thai awareness in children. Early childhood education can be divided into two stages: the pre-school program and the kindergarten program. The pre-school program focuses on preparing children for kindergarten education as well as relieving parents' burdens during the day; meanwhile, the kindergarten program aims to prepare children for primary schools along with enhance children's language abilities.
3. Educational institutes for early childhood education program can be formed into three categories: child development centers, schools, and care centers for children with special needs. According to HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn's concepts, children's age is suggested to be the main criteria for establishing education institutes for children. That is, child development centers take care of children whose age are lower than four while the kindergarten schools are responsible for children at age four or older.
4. Responsibilities for early childhood education consist of various aspects starting from taking care of food and nutrition; health; physical, mental, social and intellectual developments; fostering Thai awareness; giving tips to parents; together with allowing parents and communities to take parts in this education program.
5. Success in early childhood education program accounts for these following seven points. First, educational institutes should place emphasis on book corners and

collaboration within the communities. Second, the curriculum should emphasize ethics and schedules of routine activities. Third, teaching method should promote both indoor and outdoor activities, development in language abilities through the techniques of applying real-life experience in learning along with the constant evaluation of child development. Fourth, in terms of nutrition, the emphasis is placed upon healthy eating habits, five main sources of nutrition, as well as healthy local food. Fifth, in terms of health, the early childhood education program focuses on immunization, general physical examination, emergency treatment, collaboration between schools and healthcare services, together with dental health and health record. Sixth, children should be constantly evaluated in terms of development and general behavior throughout the academic year. Seventh, any child education should support child abilities. To ensure this success, collaboration between parents and educators is a must while both parties need to possess fundamental knowledge in take care of children with special needs.

6. Three principles are concluded to ensure the development of early childhood education. First, factors of nutrition, health, teaching method, ethics, culture and Thainess should be taken into consideration for early childhood development. Second, the development of early childhood education is in tandems with that of educators, schools, parents, communities and the application of evaluation results. Third, the dynamics of developing early childhood education consist of the improvement of children's quality of life, collaboration from parents and communities, along with cooperation from educational supporting units.

Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn's concepts on early childhood education are placed upon acute perceptivity and strong determination to build up valuable human resources on the basis of education. Main principles for the development in early childhood education, as reflected by HRH's concepts, are necessarily in tandems with the improvement of life quality, the cultivation of Thai awareness, the collaboration of parents and communities along with the development of all parties involved. These principles can be applied with education at all levels.

สารบัญ

หน้า

บทที่

1 บทนำ..... 1

ภูมิหลัง..... 1

ความมุ่งหมายของการวิจัย..... 3

ความสำคัญของการวิจัย..... 3

ขอบเขตของการวิจัย..... 3

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย..... 4

ตัวแปรที่ศึกษา..... 4

นิยามศัพท์เฉพาะ..... 4

กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 5

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 6

3 วิธีดำเนินการวิจัย..... 51

ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง..... 51

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 52

การเก็บรวบรวมข้อมูล..... 53

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล.....

4 ประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... 55

5 สรุป และอภิปรายผล 71

บรรณานุกรม..... 99

ภาคผนวก..... 104

อภิธานศัพท์..... 115

ประวัติย่อผู้วิจัย..... 117

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับความหมายการศึกษาปฐมวัย	58
2	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับจุดประสงค์การศึกษา	58
3	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับภารกิจการศึกษาปฐมวัย	60
4	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาปฐมวัย	62
5	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการจัดหลักสูตร	64
6	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน	65
7	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับโภชนาการ	66
8	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับสุขภาพ	67
9	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการประเมินเด็ก	68
10	ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการเรียนรวม	68

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	สัดส่วนการดูแลและการศึกษาในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย กับโรงเรียนอนุบาล	16
2	การจำแนกสถานศึกษาตามอายุเด็ก	70
3	แนวพระราชดำริ "องค์ประกอบการพัฒนาเด็กปฐมวัย"	85
4	แนวพระราชดำริ "แนวทางการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยที่มีประสิทธิภาพ"	89
5	กลไกการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และโรงเรียน	96
6	กลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย	96
7	เป้าหมายการประสานหน่วยงานและองค์กรเพื่อการมีส่วนร่วม	97

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกิดจากการตระหนักของคณะผู้วิจัยในพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงเป็นรัตนาจารย์ และเจ้าฟ้านักการศึกษา อันเป็นพระมหากรุณาธิคุณต่อปวงชนชาวไทย ด้วยพระทัยมุ่งมั่นและพระราชอุตสาหะที่จะพัฒนาการศึกษาไทยให้เกิดผลต่อปวงชนอย่างแท้จริง พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษาของพระองค์ได้แผ่สู่ปวงชนชาวไทยโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสที่เป็นเด็กปฐมวัย ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่นี้ คณะผู้วิจัยจึงมีมติร่วมกันศึกษาแนวพระราชดำริของพระองค์ด้านการศึกษาปฐมวัย เพื่อนำเสนอต่อประชาคมชาวไทยได้เรียนรู้ พระอัจฉริยะอันประเสริฐ ที่เป็นองค์ความรู้สำหรับใช้เป็นแนวทางของการจัดการศึกษาปฐมวัยแบบไทย เพื่อคนไทยและอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นไทย

ความสำเร็จของการวิจัยครั้งนี้ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่ง ในการยืนยันข้อมูลจากการวิเคราะห์ด้วยการได้เห็นตัวอย่างจริง การได้ข้อมูลและการได้คำชี้แนะซึ่งสร้างการวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในโอกาสนี้คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ

ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมหามงคล อำเภอศาลายา จังหวัดนครปฐม

ผู้บัญชาการกองกำกับการตำรวจตะเวนชายแดน ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการศึกษาและเก็บข้อมูลที่โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน และโรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดน ตะโกปิดทอง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิและผู้รู้ ที่ให้โอกาสและสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าหารายละเอียด ที่ส่งผลให้การวิจัยมีความแจ่มชัดตรงตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏ และสำเร็จตามจุดประสงค์ ซึ่งในครั้งนี้คณะผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อนุมัติงบประมาณรายได้ประจำปีงบประมาณ 2547 เพื่อสนับสนุนการวิจัย

คณะผู้วิจัย

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับเด็ก 6 ขวบแรก ที่พัฒนามาจากการบริการการดูแลเด็กในสถานเลี้ยงเด็กเช่นเดียวกับการศึกษาปฐมวัยในประเทศอื่น ๆ ซึ่งจุดเริ่มต้นของการศึกษาปฐมวัยมักมาจากการบริการการดูแลแก่เด็กด้อยโอกาส โดยจัดเป็นสวัสดิการสังคมด้านการดูแลให้อาหาร การดูแลสุขภาพ และการให้ที่พักอาศัย ต่อมาการบริการการดูแลได้ปรับเป็นบริการสำหรับครอบครัว ด้วยการรับเลี้ยงเด็กที่พ่อแม่ต้องทำงาน โดยขยายการดูแลและเลี้ยงดูจากเด็กก่อนวัยเรียนครอบคลุมไปถึงเด็กแรกเกิดด้วย เมื่อผู้ปกครองสนใจสถานเลี้ยงเด็กมากขึ้น จึงทำให้เกิดมีบริการสถานเลี้ยงเด็กอย่างกว้างขวางทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน

ต่อมาสถานเลี้ยงเด็กได้พัฒนาหน้าที่จากการเลี้ยงดูเด็กให้มีการศึกษาร่วมด้วย โดยการศึกษาในสถานเลี้ยงเด็กเป็นการศึกษาที่เน้นการส่งเสริมพัฒนาการให้กับเด็ก ควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็ก เพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้ทักษะพื้นฐานสำหรับเด็กปฐมวัย

การดูแลและการให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัย ได้พัฒนาสู่รูปแบบการศึกษาในปลายศตวรรษที่ 18 โดยสหรัฐอเมริกาและยุโรปพัฒนาสถานเลี้ยงเด็กให้เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กเล็ก โอเบอร์ลิน (Frederick Oberlin) ตั้งโรงเรียนเด็กเล็กขึ้นในประเทศฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. 1770 ด้วยการสอนภาษา หัดการฝึกมือ ออกกำลังกาย และการเล่น โอเวน (Robert Owen) เปิดโรงเรียนสำหรับเด็กเล็ก (Infant school) ขึ้นที่สหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1820 จากความเชื่อที่ว่าวัยเด็กปฐมวัยเป็นวัย แห่งการเรียนรู้และต้องการพัฒนาบุคลิกภาพ ต่อมาปี ค.ศ. 1837 เฟรอเบล (Friedrich Froebel) ตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กเล็กเรียกว่า Kindergarten ขึ้นในประเทศเยอรมัน ด้วยการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ มีหลักสูตร วิธีการเรียนการสอนและการฝึกหัดครู นับเป็นการสร้างประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของการศึกษาปฐมวัย (Spodek ใน Spodek and Saracho, 1995 : 3-5) เฟรอเบลได้พัฒนาระบบการศึกษาอนุบาล ซึ่งต่อมาได้เป็นต้นแบบการศึกษาปฐมวัยถึงปัจจุบัน จนเฟรอเบลได้รับสมญานามว่าบิดาแห่งการศึกษาอนุบาล ประเทศไทยจัดการศึกษาปฐมวัยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 โดยกำหนดเป็นโครงการศึกษาของประเทศ

การจัดการศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยพัฒนาโดยลำดับ ทั้งที่ไม่ได้เป็นการศึกษาภาคบังคับ ในระยะแรก การจัดการศึกษาอยู่ในรูปของการศึกษาอนุบาลตามแบบของเฟรอเบล ที่เป็นการศึกษาสำหรับเด็กอายุ 3-6 ขวบ ต่อมา พ.ศ. 2483 ได้มีการนำแนวการจัดการศึกษาตาม

รูปแบบมอนเตสซอรี่มาใช้ และหลังจากนั้นได้มีการนำนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาอนุบาล ซึ่งในช่วง พ.ศ. 2537 การศึกษาปฐมวัยยังคงรู้จักกันในภาพของโรงเรียนอนุบาลมีหลักสูตรของรัฐเรียกว่า หลักสูตรการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา และในปี พ.ศ. 2540 กระทรวงศึกษาธิการได้รวมการศึกษาสำหรับเด็กอายุแรกเกิดถึง 6 ขวบเข้าด้วยกัน ซึ่งคำว่าการศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยเริ่มปรากฏใช้กันอย่างเป็นทางการในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และใน พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาเรียกชื่อหลักสูตรสำหรับเด็กแรกเกิดถึง 6 ขวบ ว่าหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย

สาระหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยครอบคลุมการจัดการศึกษาให้กับเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 5 ปี 11 เดือน 29 วัน รูปแบบการจัดการศึกษาเน้นการเตรียมความพร้อม ด้วยการทำกิจกรรม 6 กิจกรรม ตามตารางกิจกรรมประจำวัน และการจัดมุมการเรียนรู้ในชั้นเรียน ส่วนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของแต่ละโรงเรียนเป็นอิสระ บางโรงเรียนใช้การเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรี บางโรงเรียนใช้การเรียนการสอนแบบ วอลดอร์ฟ บางโรงเรียนใช้การเรียนการสอนแบบโครงการ และมีบางโรงเรียนพัฒนาเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดการเรียนการสอนจะเป็นแบบใดขึ้นอยู่กับปรัชญาของสถานศึกษานั้น ๆ

การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยก้าวมาโดยลำดับ มีสถานศึกษา 3 ลักษณะ คือ สถานเลี้ยงเด็ก โรงเรียนเด็กเล็ก และโรงเรียนอนุบาล ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จำแนกสถานศึกษาออกเป็น 3 ประเภท คือ สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน และศูนย์การเรียน สำหรับวิธีการจัดการเรียนการสอนยังเน้นการศึกษาสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปีเป็นหลัก จุดประสงค์เพื่อส่งเสริมเด็กให้พัฒนาเต็มศักยภาพและเตรียมความพร้อม

การจัดการศึกษาปฐมวัยที่มีประสิทธิภาพต้องสอดคล้องกับความต้องการของเด็ก ส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างครอบคลุมทุกด้าน ด้วยการประสานงานอย่างมีส่วนร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้การพัฒนาเด็กเป็นไปอย่างมีคุณภาพ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ความสนพระทัยการศึกษาปฐมวัยนับแต่เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จเยี่ยมราษฎรที่จังหวัดนราธิวาส ทรงพบปัญหาเด็กปฐมวัยที่ด้อยโอกาสและขาดการดูแลที่ดี จึงโปรดให้มีสถานที่และการดูแลแก่เด็กขึ้น นับเป็นปฐมพระราชกิจด้านการศึกษาปฐมวัยของพระองค์ ด้วยพระองค์ทรงเห็นว่า การศึกษาคือเครื่องมือพัฒนาคน และคนทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทัดเทียมกัน จึงทำให้การศึกษาปฐมวัยในพระราชดำริขยายอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านการเปิดโรงเรียนอนุบาล การพัฒนาคุณภาพครู การพัฒนาโครงการอาหารกลางวัน และการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน เกิดผลงานการศึกษาปฐมวัยอันอเนกอนันต์เป็นที่ประจักษ์

สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในฐานะผู้รับผิดชอบงานด้านการศึกษาปฐมวัยระดับอุดมศึกษา เห็นควรทำการศึกษาวิจัยในเบื้องลึก เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกิดจากแนวพระราชดำริและขยายแนวพระราชดำริของพระองค์ให้เป็นคุณานุปการ

ด้านการศึกษาปฐมวัยเกี่ยวกับองค์ความรู้การจัดการศึกษาปฐมวัย และการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย เพื่อเป็นหลักการ แนวคิดและเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป อีกประการหนึ่ง ผลงานวิจัยจะเป็นเครื่องน้อมถวายเนื่องในวันมหามงคลเฉลิมพระชนมายุ 50 ปี และในฐานะที่ทรงเมตตาแก่ปวงราษฎร์อย่างหาที่เปรียบมิได้ด้วย

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะการศึกษาปฐมวัย องค์ประกอบและวิธีการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริการจัดการศึกษาปฐมวัย ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่นักการศึกษาปฐมวัย ครู และผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดและพัฒนาการศึกษาปฐมวัยให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพตรงตามบริบทสังคม

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับ ค้นคว้า อ้างอิง และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในอัจฉริยภาพด้านการศึกษาปฐมวัย และสายพระเนตรอันยาวไกล ที่จะดำรงไว้เพื่อสังคมที่มีคุณภาพ และวัฒนธรรมไทยด้วยการศึกษาอย่างยั่งยืน นับแต่แรกเกิดในครรภ์มารดา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยลักษณะองค์ประกอบและวิธีการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analysis induction) วิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบการสัมภาษณ์ และศึกษาสภาพจริงจากกลุ่มตัวอย่างด้านการดูแลและการศึกษาปฐมวัย ในสถานศึกษาที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ พระองค์สนพระราชหฤทัยรับเป็นพระราชภาระอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะโครงการ ในพระราชดำริ โดยอิงแนวคิดการจัดการศึกษาปฐมวัยที่ผู้วิจัยพัฒนามาจากหลักการและทฤษฎีการบริหารจัดการการศึกษาปฐมวัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีประชากรที่ศึกษาประกอบด้วย 1) เอกสารที่เป็นพระราโชวาท พระราชดำรัส พระกระแส พระราชจริยวัตรและประมวลพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับพระองค์ และข้อมูลจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์ 2) เอกสารที่ผู้เขียนเฉลิมพระเกียรติสดุดีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3) ผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่รับผิดชอบงานการศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษาที่ดำเนินการตามแนวพระราชดำริ และ 4) โรงเรียนที่จัดการศึกษาปฐมวัยในโครงการตามพระราชดำริ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นดังนี้

1. เอกสารที่เป็นพระราโชวาท พระราชดำรัส พระกระแส พระราชจริยวัตรและประมวลพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับพระองค์

เอกสารที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือหน่วยงานที่จัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ เอกสารเฉลิมพระเกียรติสดุดีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใช้เฉพาะที่สัมพันธ์กับการศึกษา เด็ก และการศึกษาปฐมวัย

2. ผู้บริหาร ครู และโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามแนวพระราชดำริ
3. โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามพระราชดำริ

ตัวแปรที่ศึกษา

พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับลักษณะการศึกษาปฐมวัย องค์ประกอบและวิธีการจัดการศึกษาปฐมวัย รวมถึงองค์ความรู้อื่นที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวพระราชดำริ หมายถึง ความคิดเห็น คำกล่าว คำอธิบาย ข้อเสนอแนะ โครงการ หรือการปฏิบัติ ที่เป็นพระราชดำรัส พระราโชวาท พระกระแส พระราชกรณียกิจในพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการศึกษา การดูแลเด็กปฐมวัย และการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัย หมายถึง ลักษณะการศึกษาปฐมวัย องค์ประกอบ วิธีการจัดการศึกษาปฐมวัยและองค์ความรู้อื่นที่เกี่ยวข้องที่ได้มาจากแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

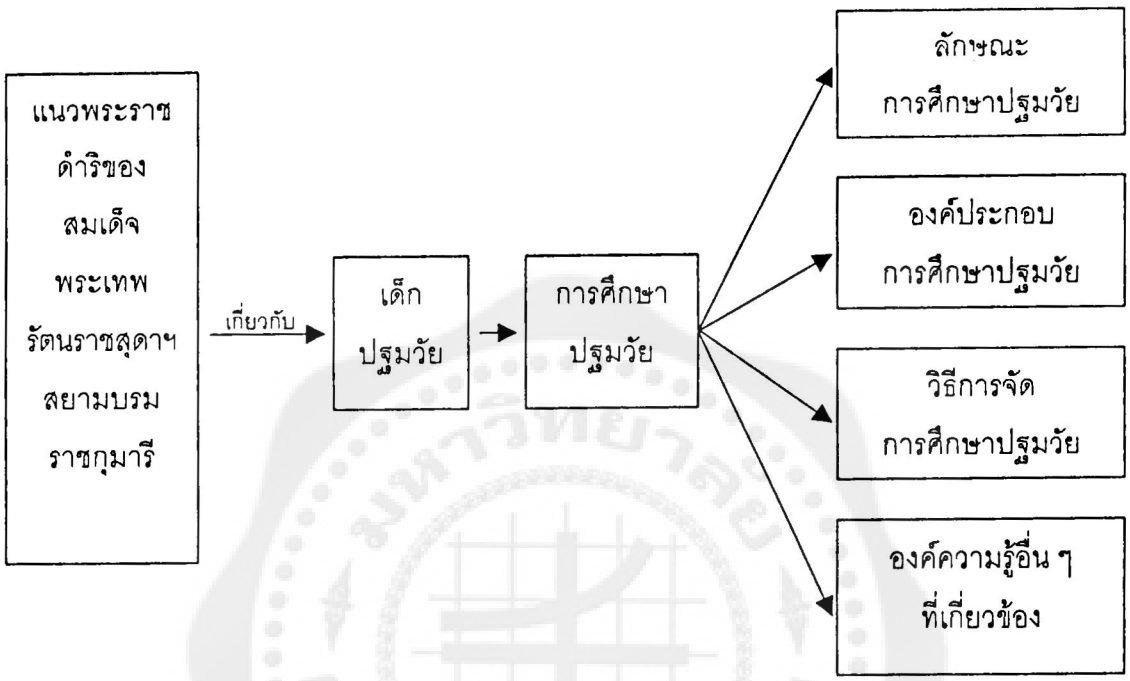

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

ตอนที่ 1 พระราชประวัติย่อของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ตอนที่ 2 มโนทัศน์การศึกษาปฐมวัย

- 2.1 ที่มาของการศึกษาปฐมวัย
- 2.2 จุดประสงค์การศึกษาปฐมวัย
- 2.3 การศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย
- 2.4 องค์ประกอบการศึกษาปฐมวัย
- 2.5 ลักษณะสถานศึกษาปฐมวัย
- 2.6 ลักษณะการศึกษาปฐมวัย

ตอนที่ 3 การจัดการศึกษาปฐมวัย

- 3.1 หลักสูตร
- 3.2 การจัดการเรียนการสอน
- 3.3 การจัดอาคารเรียน
- 3.4 โภชนาการ
- 3.5 สุขภาพ
- 3.6 การมีส่วนร่วม
- 3.7 บุคลากร

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 พระราชประวัติย่อของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรี สิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี เป็นพระราชธิดาพระองค์ที่ 2 ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันเสาร์ที่ 2 เมษายน 2498 ณ พระที่นั่งอัมพรสถานพระราชวังดุสิต สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร พระราชอุปัชฌายาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดพระนามถวายว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดากิติวัฒนาดุลโสภาคย์ เมื่อครั้งยังดำรง

พระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดาฯ ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จด้วยดี อีกทั้งทรงมีพระราชจริยาวัตรอันดียิ่ง ดังนั้นในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธันวาคม 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศสถาปนา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์เฉลิมพระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธรรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

การศึกษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงศึกษาระดับอนุบาลศึกษาถึงมัธยมศึกษา (2501-2515) ที่โรงเรียนจิตรลดา และสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อ สาขาวิชาอักษรศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยคะแนนสูงสุดของประเทศในการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาอุดมศึกษา การศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นดังนี้

ปริญญาตรี (2516-2519) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ ทรงได้รับปริญญาตรี อักษรศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ เกียรตินิยม อันดับ 1 และมีคะแนน สูงสุดของสาขาวิชาประวัติศาสตร์ในทุกชั้นปีและทรงได้รับเหรียญทอง

ปริญญาโท (2520-2521) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก และได้ศึกษาระดับปริญญาโทอีกที่บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ในช่วงปี 2520-2524) อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบาลี สันสกฤต

ปริญญาเอก (2524-2529) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ทรงทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง "การพัฒนานวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย"

งานด้านการศึกษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงงานด้านการศึกษาโดยทรงรับราชการตำแหน่งอาจารย์ส่วนการศึกษา ประจำในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า วิชาประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และวิชาพัฒนาชุมชน ด้วยลักษณะของการทรงงานในฐานะครูที่ดี การพัฒนาวิชาการและการทำงานวิจัย ทำให้พระองค์ มีตำแหน่งทางวิชาการโดยลำดับดังนี้

ธันวาคม 2523	ทรงเป็นอาจารย์ประจำกองวิชาสังคมศาสตร์
ธันวาคม 2529	ทรงดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ส่วนการศึกษา
ธันวาคม 2530	ทรงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองประวัติศาสตร์

จากพระราชกรณียกิจนานัปการที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทยและประชาชนของประเทศเพื่อนบ้าน มหาวิทยาลัยทั้งในประเทศและต่างประเทศต่างยกย่องและแซ่ซ้องพระเกียรติคุณ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตสาขาต่าง ๆ ดังนี้

มหาวิทยาลัยในประเทศ

1. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากทรงศึกษาสำเร็จได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1 พ.ศ. 2520) อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี-สันสกฤต (พ.ศ. 2524) และได้รับทูลเกล้าถวายปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พ.ศ. 2527) แล้ว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาอื่น ๆ อีก 5 ปริญญา

2. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ จำนวน 7 ปริญญา

3. มหาวิทยาลัยศิลปากร

นอกจากทรงสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก (พ.ศ. 2522) แล้วมหาวิทยาลัยศิลปากร ยังทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ในสาขาวิชาอื่น ๆ อีก 5 ปริญญา

4. มหาวิทยาลัยรามคำแหง ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ จำนวน 8 ปริญญา

5. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ จำนวน 5 ปริญญา

6. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาครุศาสตรอุตสาหกรรมดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พ.ศ. 2523

7. สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาเทคโนโลยีการเกษตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์บริหารธุรกิจการเกษตร พ.ศ. 2527

8. มหาวิทยาลัยมหิดล ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ รวม 7 ปริญญา

9. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นอกจากทรงสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ (พ.ศ. 2529) แล้วมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ยังทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ในสาขาวิชาอื่น ๆ รวม 6 ปริญญา และในปีการศึกษา 2546 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการศึกษาปฐมวัย

10. มหาวิทยาลัยขอนแก่น ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ 2 ปริญญา

11. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ 3 ปริญญา

12. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ 3 ปริญญา

13. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ 2 ปริญญา

14. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ 5 ปริญญา

15. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาไทยคดีศึกษา พ.ศ. 2538

16. มหาวิทยาลัยบูรพา ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ 3 ปริญญา

17. สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาเทคโนโลยีดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พ.ศ. 2532

18. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ธนบุรี ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาศาสตร์ประยุกต์ พ.ศ. 2534

19. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พ.ศ. 2536

20. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (การรับรู้จากระยะไกล) พ.ศ. 2540

21. สภาสถาบันราชภัฏ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการศึกษา สายเทคนิคการศึกษา โปรแกรมวิชาศึกษานอกระบบ พ.ศ. 2542

22. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ รวม 2 ปริญญา

23. มหาวิทยาลัยนเรศวร ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2535

24. มหาวิทยาลัยสงฆ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสตร์ : 14 พฤษภาคม 2544

มหาวิทยาลัยและสถาบันในต่างประเทศ

มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในต่างประเทศได้ประจักษ์ในพระอัจฉริยภาพ พระปรีชาสามารถและพระราชกรณียกิจ ที่ทรงบำเพ็ญเป็นคุณานุประโยชน์ จึงทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาต่าง ๆ ดังนี้

25. มหาวิทยาลัยเปปเปอร์ไดน์ (Poperdine University) ประเทศสหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญารัฐศาสตร์การปกครอง พ.ศ. 2526

26. มหาวิทยาลัยมาลายา (University of Malaya) ประเทศมาเลเซีย ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พ.ศ. 2526

27. มหาวิทยาลัยเดลี (Delhi University) ประเทศอินเดีย ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาสันสกฤต พ.ศ. 2530

28. มหาวิทยาลัยซุนอัง สาธารณรัฐเกาหลี ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศาสตร์การสอน พ.ศ. 2534

29. มหาวิทยาลัยนอร์ททรัมเบรีย แห่งนิวคาสเซิล (Northumbria of Newcastle) ประเทศอังกฤษ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

30. มหาวิทยาลัยเมลเบิร์น (University of Melbourne) ประเทศออสเตรเลีย ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขานิติศาสตร์ พ.ศ. 2542

31. มหาวิทยาลัยนิวเซาท์เวลล์ (University of New South Wales) ประเทศออสเตรเลีย ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาอักษรศาสตร์ พ.ศ. 2542

32. มหาวิทยาลัยบักกิ้งแฮม ประเทศอังกฤษ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พ.ศ. 2542

33. มหาวิทยาลัยอินสบรุก (University of Insbruck) ประเทศออสเตรเลีย ทูลเกล้าฯ ถวายตำแหน่งวุฒิสมาชิกกิตติมศักดิ์ พ.ศ. 2525

รางวัล

34. มูลนิธิรามอนแมกไซไซ ประเทศฟิลิปปินส์ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล "แมกไซไซ" สาขาบริการชุมชน พ.ศ. 2534

35. สถาบันอาเซียน (ASEAN Institute) ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล "ความสำเร็จแห่งอาเซียน" พ.ศ. 2535

36. องค์การอาหารโลกแห่งสหประชาชาติ (FAO) ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้าน "บริการสาธารณสุข" และในปี 2535 ทรงได้รับเลือกให้ได้รับรางวัลอันทรงเกียรติด้านโภชนาการ (Honouring Outstanding Nutritionists Award)

37. ประเทศอินเดีย ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล "อินทิราคานธี" พ.ศ. 2548

งานด้านการศึกษาปฐมวัย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงดำเนินพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย ด้วยความสนพระราชหฤทัยและปฏิบัติเป็นตัวอย่างทางการศึกษาปฐมวัยที่ชัดเจนยิ่ง ควรแก่นักวิชาการ นักการศึกษาครูปฐมวัย ครูและผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัยได้นำไปปฏิบัติเพื่อยังประโยชน์แก่ประเทศ

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษาปฐมวัยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นแบบอย่างของการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยอย่างเป็นระบบ ด้วยการแสดงให้เห็นว่าการศึกษาปฐมวัยแท้จริงคือการดูแลและเอื้ออาทรเด็ก ควบคู่ไปกับการให้การศึกษาแก่เด็กที่สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กแบบองค์รวมดังอารยประเทศปฏิบัติ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงนี้มหาวิทยาศรีนครินทรวิโรฒจึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการศึกษาปฐมวัยแด่พระองค์ปีการศึกษา 2546 เพื่อเป็นเกียรติภูมิแก่วงการศึกษา นักการศึกษาปฐมวัย และครูปฐมวัย ได้ถือเป็นแบบอย่างเพื่อเดินตามรอยเบื้องยุคลบาท

การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เริ่มครั้งแรกเมื่อพระองค์เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในชนบทห้องถิ่นทุรกันดาร จังหวัดนราธิวาส พระองค์ทรงพบปัญหาการเลี้ยงดูและโภชนาการสำหรับเด็กปฐมวัยในครั้งนั้น จึงทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง "ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเขาตันหยง" ตำบลกะลุวอกานัง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส เพื่อจัดบริการการดูแลเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้องนับเป็นจุดกำเนิดของโครงการตามพระราชดำริด้านการศึกษาปฐมวัยที่นับเนื่องมาถึงปัจจุบันกว่า 20 ปี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพัฒนาการศึกษาปฐมวัยที่ทำให้เด็กแรกเกิด เด็กเล็กทั้งที่อยู่ไกลสุดชายแดน เด็กเล็กผู้ด้อยโอกาส รวมถึงเด็กเล็กผู้มีปัญหา และเด็กวัยอนุบาลศึกษาได้รับการดูแลและการศึกษาอย่างทั่วถ้วน พระองค์ทรงประทานแนวคิดการจัดการศึกษา การโภชนาการ การดูแลสุขภาพเด็ก และการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเตรียมความพร้อม ร่วมกับการส่งเสริมเด็กปฐมวัยแบบองค์รวมเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเติบใหญ่เป็นคนมีคุณภาพ

การศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการพัฒนาขึ้นโดยลำดับ จากโครงการอาหารกลางวันและการส่งเสริมโภชนาการในท้องถิ่นทุรกันดาร สู่การพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และโรงเรียนอนุบาลที่พระราชทานให้เกิดโครงการขึ้นทั้งเพื่อเป็นตัวอย่างทางการศึกษาและการพัฒนาวิชาการศึกษาปฐมวัย การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มิได้เน้นเฉพาะแต่การดูแลและให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัยทั่วไปและเด็กด้อยโอกาสเท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงตระหนักถึงการจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กพิการด้วยการเปิดศูนย์ทดลองเด็กหูหนวกปฐมวัย ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ และเพื่อเป็นการพัฒนาเด็กที่มีปัญหาจึงมีพระราชดำริให้มีการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม ซึ่งเป็นการให้โอกาสทางสังคมด้านการศึกษาด้วยพระองค์ให้ความสนพระทัยต่อการศึกษาสำหรับพสกนิกรทุกระดับ ด้วยพระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษาคือ *"เครื่องมือพัฒนาคน และคนทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทัดเทียมกัน"*

ตอนที่ 2 มโนทัศน์การศึกษาปฐมวัย

การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่จำแนกเป็น 4 ระดับ คือ การศึกษาปฐมวัย การศึกษาระดับประถมศึกษา การศึกษาระดับมัธยมศึกษา และการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งการศึกษาแต่ละระดับ มีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวัยของผู้เรียน และการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น การศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย ความคิด สติปัญญา สังคม อารมณ์ และเตรียมความพร้อมในการเรียนชั้นประถมปีที่ 1 สำหรับเด็ก 6 ขวบแรก ในขณะที่การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการเตรียมเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ เป็นต้น ทั้งนี้ลักษณะ และเป้าหมายการศึกษาเฉพาะตามระดับการศึกษาจะแตกต่างกันไป

ที่มาของการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเริ่มต้นเมื่อปลายศตวรรษที่ 18 ทั้งในสหรัฐอเมริกาและยุโรปต่างมีการพัฒนาโรงเรียนสำหรับเด็กขึ้นอย่างหลากหลาย โอเบอร์ลิน (Frederick Oberlin) ตั้งโรงเรียนเด็กเล็กขึ้นในประเทศฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. 1770 ด้วยการสอนภาษา หัดการฝีมือ ออกกำลังกาย และการเล่น ในปี ค.ศ. 1820 โอเวน (Robert Owen) เปิดโรงเรียนสำหรับเด็กเล็ก (Infant school) ขึ้นที่สหรัฐอเมริกา ด้วยความเชื่อที่ว่าวัยเด็กเป็นวัยแห่งการเรียนรู้และพัฒนาบุคลิกภาพ ต่อมาปี ค.ศ. 1837 เฟรอเบล (Friedrich Froebel) ตั้งโรงเรียนอนุบาลขึ้นในประเทศเยอรมัน เรียกว่า Kindergarten หรือสวนเด็ก มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบชัดเจน จากจุดนี้เองเฟรอเบลนับเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ที่ยาวที่สุดและยิ่งใหญ่ที่สุดของการศึกษาปฐมวัย (Spodek ใน Spodek and Saracho, 1995 : 3-5)

การศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในระยะแรกยังคงมุ่งเน้นเด็กอายุ 3 ขวบขึ้นไป (เรียกว่าการศึกษาอนุบาล) ด้วยเห็นว่าเป็นวัยที่พร้อมต่อการเรียน แต่ด้วยแรงผลักดันจากสังคม ประมาณปี ค.ศ. 1950 ประเทศสหรัฐอเมริกามีปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว แม่บ้านต้องประกอบอาชีพ สภาวะทางสังคมเปลี่ยนไป มีผลทำให้การจัดการศึกษาอนุบาลต้องขยายขอบเขตจาก 3-6 ขวบ เป็นให้การดูแลและการศึกษาแก่เด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 8 ปี เรียกว่าการศึกษาปฐมวัย

ด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ การเมือง อุดมคติ และความจำเพาะของเหตุการณ์ จึงทำให้คำที่ใช้เกี่ยวกับการศึกษาเด็กเปลี่ยนไป ชาติตะวันตกหันมาใช้คำว่า "การศึกษาปฐมวัย (early childhood education) แทนคำว่าอนุบาลศึกษา โดยให้หมายถึงการบริการการดูแลและการให้การศึกษาแก่เด็กจากแรกเกิดถึงอายุ 8 ปี โดยจัดเป็นระบบเดียวกัน เรียกว่า Educare และให้ขยายการให้การศึกษาและการดูแลให้ครอบคลุมตั้งแต่การดูแลเด็กทารก การดูแลเด็กเล็กและโรงเรียนอนุบาล (Woodill in Woodill et.al., 1992 : 14-15) จากนั้นมาเมื่อกล่าวคำว่า การศึกษาปฐมวัยจึงหมายถึงการดูแลและการศึกษาที่จัดให้แก่เด็กแรกเกิดถึงอายุ 6 ขวบ หรือ 8 ขวบ ตามแต่ประเทศเหล่านั้นจะกำหนด

จุดประสงค์ของการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัยได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากแรงผลักดันของสังคม และความต้องการของสังคม ทำให้เกิดการจัดโครงการการบริการต่าง ๆ กัน ทั้งเพื่อการดูแลและการศึกษา ซึ่งในการจัดการศึกษาปฐมวัยมีจุดประสงค์เพื่อ (Essa, 1996 : 19-20)

1. บริการให้การดูแลและเลี้ยงดูเด็กให้เป็นไปอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการ
2. ให้การศึกษาเพื่อส่งเสริมการปรับตัวเข้ากับสังคม ทักษะทางปัญญา และพัฒนาการในทุกด้าน
3. จัดเป็นบริการเพื่อการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เด็กยากจน ให้ได้รับการศึกษา การดูแลสุขภาพ การดูแลฟัน โภชนาการ และการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

จุดประสงค์ของการศึกษาปฐมวัยในแง่การดูแลแยกจากเรื่องของการดูแลทางการแพทย์ (medical needs) แต่หมายถึงการดูแลที่เสริมส่วนเด็กขาดจากการได้รับจากครอบครัวเพื่อทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (Morrison, 1998 : 428) ส่วนการศึกษาจะเน้นการส่งเสริมพัฒนาการและการเตรียมเด็กเพื่อการเรียนอย่างเป็นทางการ (formal education) ในระดับประถมศึกษาต่อไป

การศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย

จากรายงานการวิจัย เรื่อง พัฒนาการด้านการศึกษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 ของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย ประมวลได้ว่า การศึกษาปฐมวัยไทยมีพัฒนาการมาจากการจัดการบริการการดูแลเด็กเล็กที่เริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2433 เมื่อครั้งมีการจัดตั้งโรงเลี้ยงเด็กขึ้นโดยดำริของพระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ในรัชกาลที่ 5 และต่อมา พ.ศ. 2435 มีการจัดตั้งโรงเรียนราชกุมาร และ พ.ศ. 2436 เปิดโรงเรียนราชกุมารี สำหรับพระเจ้าลูกยาเธอ และพระเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์ นับว่าเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กเล็กรุ่นแรกที่เกิดขึ้น ในขณะนั้นมิได้เรียกว่าโรงเรียนอนุบาล การศึกษาสำหรับเด็กเล็กตามรูปแบบของกินเดอกาเตนตามความหมายของเฟรอเบลได้กำหนดในโครงการศึกษาของประเทศ ฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ. 2441 ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2454 โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เปิดโรงเรียนอนุบาลเป็นแห่งแรกของประเทศ ส่วนโรงเรียนอนุบาลของรัฐอย่างเต็มรูปแบบและมีหลักสูตรอย่างเป็นทางการได้พัฒนาขึ้นในปี พ.ศ. 2483 คือ โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศที่ยึดแนวการสอนตามแบบมอนเตสซอรี (อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ, 2539 : 3-5)

การเปลี่ยนแปลงการศึกษาอนุบาลไปสู่การศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยที่เน้นตั้งแต่ 0 – 6 ปีนั้นปรากฏ ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ที่นโยบายการศึกษามุ่งถึง "(1) จัดการศึกษาและส่งเสริมการอบรมเลี้ยงดูที่เป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการของเด็กตามสภาวะความต้องการพื้นฐานตามวัย ตั้งแต่ปฏิสนธิและการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และ (2) ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการบริการเพื่อเตรียมความพร้อม อย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา" และการศึกษาปฐมวัยได้ถูกกำหนดเป็นกฎหมายในปี พ.ศ. 2542 ตามความหมายในพระราชบัญญัติสถานศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดให้การศึกษาปฐมวัยมีสถานศึกษาใน 3 ลักษณะคือ สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน และศูนย์การเรียน ทั้งนี้สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นสถานศึกษาทำหน้าที่ในการจัดการศึกษา (มาตรา 4) คือ เป็นแหล่งให้ความรู้ และสร้างการเรียนรู้ ดังนั้นไม่ว่าสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยจะเป็นศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระบบเริ่มแรกของเด็กพิการ และเด็กที่มีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นก็ตาม ตามมาตรา 18 (1) ต่างทำหน้าที่อย่างเดียวกัน กล่าวคือ ทำหน้าที่เป็นสถานดูแลเด็ก และทำหน้าที่เป็นสถานศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยด้วย ในปี พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 ซึ่งนับเป็นการใช้คำว่าการศึกษาปฐมวัยที่สมบูรณ์ในประเทศไทย กล่าวคือ มีทั้งสถานศึกษาและหลักสูตรการศึกษาที่เรียกการศึกษาปฐมวัยอย่างเป็นระบบ

ลักษณะการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยไม่ได้เป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับประเทศไทย สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยและโรงเรียนมีอิสระในการจัดการศึกษาจึงอาจพบความหลากหลายของสถานศึกษา และการแสดงออกถึงจุดประสงค์พันธกิจของโรงเรียน และประสบการณ์การศึกษาที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น ซึ่งจะเน้นการเตรียมความพร้อมเข้าโรงเรียนประถมศึกษาการส่งเสริมพัฒนาการแบบองค์รวม ส่วนสถานเลี้ยงเด็กและโรงเรียนเด็กเล็กเน้นให้บริการ ด้านการดูแล และการเลี้ยงเด็ก และการให้คำแนะนำแก่ผู้ปกครอง (Coffin, 1994 : 17)

การศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษามี 2 พันธกิจที่ดำเนินควบคู่กันคือ การให้การศึกษาและให้การดูแลแก่เด็กปฐมวัย เนื่องจากเป็นการศึกษาที่ให้แก่เด็กปฐมวัย ซึ่งยังไม่สามารถดูแลตนเองได้ คุณภาพการดูแลเด็กต้องเป็นทั้งการดูแลความเป็นอยู่และความปลอดภัย ได้รับการส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ เพื่อความพร้อมในการเรียนระดับประถมศึกษา อายุเด็กที่เข้าเรียนในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยของแต่ละประเทศต่างกัน จำแนกเป็น 2 แบบ ดังนี้

- ในต่างประเทศการศึกษาปฐมวัยจะจัดให้กับเด็กแรกเกิด – 8 ปี
- ส่วนประเทศไทย อายุแรกเกิด – 5 ปี 11 เดือน 29 วัน

สำหรับประเภทโรงเรียน จำแนกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

- สถานเลี้ยงเด็ก
- โรงเรียนเด็กเล็ก
- โรงเรียนอนุบาล
- โรงเรียนเตรียมประถมศึกษา
  (ประถมตอนต้น เกรด 1)
- ชั้นอนุบาลในโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ความต่างอายุของเด็กที่เข้าสู่ระบบการศึกษาปฐมวัยมีความแตกต่างกันแต่จะอยู่ในช่วง 0 – 6 ปี ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของสถานศึกษา ไม่ว่าเด็กจะอยู่ในสถานศึกษาแบบใดก็ตาม ภาระกิจของสถานศึกษาควรเป็นการดูแลควบคู่ไปกับการให้การศึกษา หรือ Educare เสมอ โดยที่โรงเรียนอนุบาลจะเน้นการศึกษามากกว่าการดูแล ส่วนสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยจะเน้นการดูแลเป็นหลัก

การศึกษา หมายถึง การให้ประสบการณ์การเรียนรู้อย่างมีแบบแผน ส่วนการดูแล หมายถึง การเลี้ยงดูให้อาหาร ให้ความปลอดภัย ใส่ใจต่อสุขภาพเด็ก รวมถึงการออกกำลังกาย

และการพักผ่อน สัดส่วนการศึกษาและการดูแลของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และโรงเรียนอนุบาล มีความต่างกันมากน้อย ตามรูปที่ 1

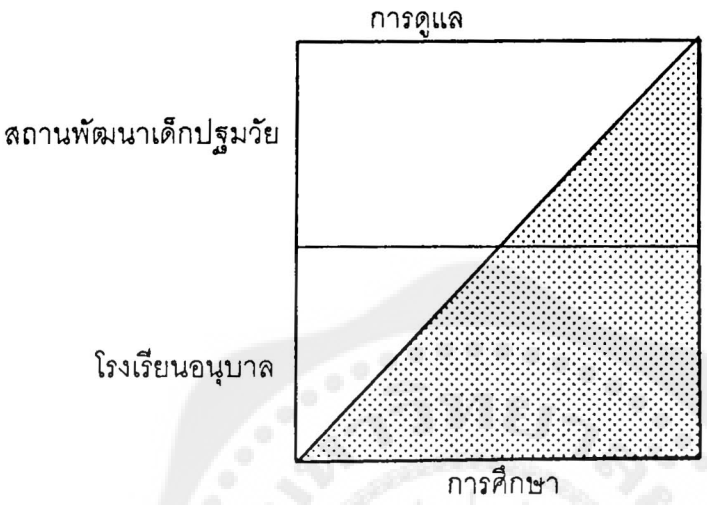

รูปที่ 1 สัดส่วนของการดูแลและการศึกษาในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยกับโรงเรียนอนุบาล

การดูแล เป็นการบริการที่ทางสถานศึกษาต้องจัดให้แก่เด็กที่เข้ามาใช้บริการ ประกอบด้วยการดูแลเด็กด้านสุขวิทยา โภชนาการ ความปลอดภัย สุขภาพ การพักผ่อน และการออกกำลังกายเพื่อให้เด็กมีสุขภาพกายและจิตที่ดี คุณภาพของการดูแลที่ทางสถานศึกษาต้องจัดให้มีขึ้น ได้แก่ การดูแลด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. สุขภาพและโภชนาการเน้นการส่งเสริมสุขภาพ
2. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพปลอดภัย ได้รับการบำรุงรักษาเป็นอย่างดี และมีการนิเทศสม่ำเสมอ
3. กิจกรรมสอดคล้องกับการพัฒนาการตามระดับอายุของเด็ก
4. ผู้ปกครองมีส่วนร่วมให้ข้อมูลและร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับเด็ก

ทั้งนี้การดูแลทั้ง 4 ประการดังกล่าวต้องสนองตอบความแตกต่างทางวัฒนธรรมของเด็ก และยึดหลักที่จะดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของเด็ก โดยบุคลากรผู้ให้การดูแลต้องได้รับการฝึกอบรมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก สามารถสนองตอบความจำเป็นของพัฒนาการตามวัยของเด็กได้ถูกต้อง และสามารถสร้างความคุ้นเคยกับเด็กได้เป็นอย่างดีด้วย (Click, 2000 : 33)

การศึกษา หมายถึง การให้ความรู้และประสบการณ์แก่เด็ก เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมและเจตคติของเด็กไปสู่การเรียนรู้ที่ดีและถูกต้อง ประกอบด้วยการให้การศึกษาแก่เด็ก และการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2545 : 3) การศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นการศึกษาที่ต่างจากการศึกษาพื้นฐานตรงที่การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาทักษะพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ อย่างบูรณาการร่วมกับการส่งเสริมพัฒนาการให้กับเด็กโดยใช้ประสบการณ์ ส่วนการศึกษาพื้นฐานเป็นการสร้างสาระความรู้ด้วยการเรียนเป็นรายวิชา

มิติการศึกษา การศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นการให้ความรู้และประสบการณ์แก่เด็กเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมและเจตคติของเด็กไปสู่การเรียนรู้ในสิ่งที่ดีและถูกต้อง จำแนกเป็น 2 ด้าน คือ การให้การศึกษาแก่เด็กและการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง ทั้งนี้เพราะการศึกษาที่ให้แก่เด็กปฐมวัยไม่สามารถแยกออกมาจากบ้าน เนื่องจากพัฒนาการและการสร้างเสริมเด็กเพื่อการเจริญเติบโตด้วยการเรียนรู้ที่ดีมีพัฒนาการที่สมบูรณ์นั้น ต้องสานต่อกันระหว่างบ้านและโรงเรียน ถ้าผู้ปกครองมีความเข้าใจเด็ก รู้จักพัฒนาการเด็ก เลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องและเข้าใจโรงเรียน จะทำให้การจัดการศึกษาสำหรับเด็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ความหมายของมิติการศึกษาด้านการศึกษาปฐมวัยจึงหมายถึง

<u>การให้การศึกษาแก่เด็ก</u> หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็กเพื่อ "การรู้หนังสือ" ซึ่งการรู้หนังสือของเด็กปฐมวัย หมายถึง ความเข้าใจตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม และโลกรอบตัว การจัดการศึกษานี้ จะจัดควบคู่กันไปกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กให้เต็มศักยภาพ ดังนั้นการให้การศึกษาแก่เด็กจึงไม่อยู่ที่ให้ความรู้หลักการทางวิชาการ หรือให้เด็กทำกิจกรรมตามวัยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การให้การศึกษาแก่เด็กจะบูรณาการให้เด็กเกิดการเรียนรู้และสร้างเสริมพัฒนาการตนเองตามช่วงอายุของเด็ก ความต้องการของเด็กและสร้างให้เด็กก้าวสู่อนาคตเพื่อการเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพ

<u>การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง</u> โดยพันธกิจของการศึกษาปฐมวัยส่วนหนึ่งจะมุ่งเน้นให้ผู้ปกครองมีความเข้าใจพัฒนาการเด็กและงานของโรงเรียน การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาปฐมวัยอย่างหนึ่งด้วย โดยจุดประสงค์แล้วการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง มุ่งเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก ปรับปรุงสมรรถนะของการเป็นผู้ปกครองให้เกิดการเป็นผู้ปกครองที่ถูกต้องด้วยการเสริมทักษะของการเป็นผู้ปกครอง (Essa, 1996 : 86) วิธีการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองมีทั้ง 1) การให้ความรู้โดยตรง เช่น การปฐมนิเทศ การฝึกอบรมหรือการประชุม 2) การให้ความรู้ทางอ้อม และ 3) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับโรงเรียน

สถานศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 8 ขวบ ที่กำหนดขึ้นที่บ้าน สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยหรือโรงเรียนก็ได้จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ การจัดการศึกษาที่บ้าน หรือ Home-based programs หมายถึงการจัดบริการดูแล.และการศึกษาที่ทำขึ้นที่บ้าน กับอีกลักษณะหนึ่งคือการจัดการศึกษาที่สถานบริการ (Center-based programs) เป็นการจัดการศึกษาที่บริการเด็กกลุ่มใหญ่ โดยการจัดเป็นรูปสถานศึกษาจำแนกตามอายุเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 สถานรับดูแลและเลี้ยงเด็กเล็ก (Nursery) เป็นสถานที่บริการการดูแลเด็ก มี 2 ลักษณะ คือ

1. ศูนย์ดูแลเด็ก (Child care center) เป็นสถานที่รับดูแลเด็กเพื่อช่วยเหลือแบ่งเบาภาระการเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ที่ต้องทำงานกลางวัน การบริการของศูนย์ดูแลเด็กจะเน้นการเลี้ยงดูแก่เด็กมากกว่าการศึกษา วัยของเด็กที่รับดูแลในศูนย์ดูแลเด็กเริ่มตั้งแต่วัยทารกเป็นต้นไป บางศูนย์อาจรับเฉพาะเด็กเล็ก เวลาบริการอาจจัดให้เฉพาะกลางวัน เรียกว่า ศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน (Day-care center) หรือตลอด 24 ชั่วโมง เป็นศูนย์ดูแลเด็กก็ได้

2. บ้านรับเลี้ยงเด็ก (Family day care) เป็นครอบครัวที่เปิดบ้านบริการรับเลี้ยงเด็กกลางวัน ส่วนใหญ่จะรับดูแลเด็กเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณ 7 – 12 คน อาจเป็นลูกญาติ ลูกเพื่อน ลูกเพื่อนบ้าน ส่วนใหญ่มักเลี้ยงควบคู่ไปกับลูกตนเอง การดูแลให้การกินอยู่ตามปกติสบาย ๆ การรับดูแลอาจดูแลทั้งวัน หรือดูแลเป็นชั่วโมง เฉพาะช่วงที่ผู้ปกครองไปธุระก็มีบ้าง

กลุ่มที่ 2 โรงเรียนเตรียมก่อนเข้าอนุบาล เป็นโรงเรียนที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนการเตรียมเด็กในการเข้าเรียนในโรงเรียนระดับชั้นอนุบาล ประกอบด้วย

2.1 โรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery school) เป็นโรงเรียนที่พัฒนามาจากศูนย์ดูแลเด็ก การจัดบริการเน้นการดูแลแก่เด็กทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ปัญญา และการมีสุขภาพดี เป็นบริการสำหรับเด็กอายุ 2 – 4 ขวบ บางแห่งอาจรับเด็กอายุต่ำกว่า 2 ขวบ เวลาบริการมีตั้งแต่ครึ่งวันถึงเต็มวัน เด็กจะได้เล่นและมีการเรียนไปพร้อม ๆ กัน เป้าหมายของการดูแลอยู่ที่การพัฒนาสังคมและสติปัญญาของเด็ก เราจึงเรียกโรงเรียนลักษณะนี้ว่า โรงเรียนเด็กเล็กหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2.2 โรงเรียนเตรียมอนุบาล (Prekindergarten) ลักษณะเหมือนโรงเรียนเด็กเล็ก แต่เน้นการเตรียมตัวเด็กเพื่อเข้าเรียนชั้นอนุบาล รับเด็กอายุ 3 ½ - 5 ขวบ

กลุ่มที่ 3 โรงเรียนอนุบาล เป็นสถานศึกษาที่เน้นบริการการเรียนการสอนเพื่อเตรียมเด็กเข้าเรียนในระดับประถมศึกษารับตั้งแต่อายุ 3 – 6 ขวบ มี 3 ชั้นเรียน คือ อนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 เป็นการจัดการศึกษาที่รัฐและเอกชนจัดทำขึ้น ไม่นับเป็นการศึกษาภาคบังคับ สำหรับอเมริกา โรงเรียนอนุบาลเป็นการศึกษาสำหรับเด็ก อายุ 5 – 6 ปี

โรงเรียนอนุบาลสาธิต เป็นโรงเรียนอนุาบาลอีกลักษณะหนึ่งที่เปิดในมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาเชิงวิชาการหรือเป็นไปตามความต้องการของสถาบันแม่

กลุ่มที่ 4 โรงเรียนเตรียมชั้น ป.1 (Pre-first grade หรือ Junior first grade) เป็นโรงเรียนที่จัดขึ้นสำหรับเด็กที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนชั้นอนุบาล ได้เข้าเรียนเพื่อปรับตัวเองก่อนขึ้นชั้นเรียนประถมปีที่ 1 เปิดรับเด็กอายุ 6 – 7 ปี สำหรับประเทศไทยรู้จักกันในนาม "ชั้น ป. เตรียม" หรือ เตรียมชั้นประถมปีที่ 1

กลุ่มที่ 5 โรงเรียนสำหรับเด็กป่วย (Hospital school) โรงพยาบาลบางแห่งจะจัด โรงเรียนสำหรับเด็กป่วยในโรงพยาบาลเพื่อให้โอกาสเด็กป่วยได้ศึกษาเล่าเรียน หรือใช้เป็นสถานที่ทบทวนบทเรียนขณะป่วยอยู่โรงพยาบาล สำหรับเด็กปฐมวัยจะจัดเป็นห้องเล่น (play room) เป็นห้องที่จัดเตรียมให้ประโยชน์สำหรับการศึกษาของเด็ก เด็กได้มาเล่นและเรียนรู้ที่ห้องเล่นนี้ แต่บางครั้งผู้จัดอาจต้องไปบริการถึงเตียงหรือห้องเด็กป่วย ซึ่งจะใช้ในกรณีที่เด็กป่วยไม่สามารถเคลื่อนที่ได้

ลักษณะของสถานศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในประเทศไทยมีความหลากหลาย เช่นเดียวกับต่างประเทศ มีเป้าหมายหลักคือ จัดบริการเพื่อช่วยเหลือผู้ปกครองในการดูแลเด็ก จำแนกตามหน่วยงานได้ดังนี้

กลุ่มกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่

- ศูนย์โภชนาการกรมอนามัย
- ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนของศูนย์สุขวิทยาจิต วิทยาลัยพยาบาล และโรงพยาบาลในสังกัดกระทรวง

กลุ่มกระทรวงศึกษาธิการ

- โรงเรียนเด็กเล็กในโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยราชภัฏต่าง ๆ
- โรงเรียนเด็กเล็กในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ
- โรงเรียนเด็กเล็กในวัด
- โรงเรียนเด็กเล็กในโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

กลุ่มองค์กรเอกชน ได้แก่

- ศูนย์พัฒนาขั้นมูลฐาน สมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย
- สถานเลี้ยงเด็กกลางวันสมาคมสตรีไทย
- สถานเลี้ยงเด็กกลางวันสมาคมวายดับบลิว.ซี.เอ
- สถานเลี้ยงเด็กที่จัดตามบ้านเอกชน

กลุ่มกรุงเทพมหานคร

- สถานเลี้ยงเด็กของสำนักอนามัย
- ชั้นอนุบาลในโรงเรียนในสังกัด

การจำแนกสถานศึกษาปฐมวัยอาจจำแนกตามอายุเด็กได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. สถานเลี้ยงเด็ก (Nursery) เป็นสถานบริการการดูแลเด็กและให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง จัดสำหรับเด็กอายุ 2 ขวบแรก

2. โรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery school) รับเด็กตั้งแต่ 2 ขวบ หรือ 1 ขวบครึ่ง ถึง 3 ขวบ ทำหน้าที่ในด้านการดูแล ส่งเสริมพัฒนาการร่างกาย จิตใจ สังคม และภาษา

3. โรงเรียนอนุบาล (Kindergarten) ตามความหมายในพจนานุกรม คำว่า อนุบาล เป็นคำนามเรียกโรงเรียนที่สอนเด็กที่มีอายุระหว่าง 3 ขวบครึ่ง ถึง 7 ขวบ ว่าโรงเรียนอนุบาล เรียกครูที่สอนในโรงเรียนว่าครูอนุบาล เรียกนักเรียนโรงเรียนอนุบาลว่า นักเรียนอนุบาล ปัจจุบันโรงเรียนอนุบาลรับตั้งแต่เด็กอายุ 3 ขวบ เป็นต้นไปถึง 5 ขวบ

ลักษณะของสถานศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ถ้าเรียกตามชื่อ สถานที่จะมีความหลากหลายมาก ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดการเรียกสถานศึกษาปฐมวัยไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มของเด็กพิการ และเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น

2. โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนในสังกัดศาสนา

สำหรับโรงเรียนของการศึกษาปฐมวัยมี 2 ลักษณะ คือ โรงเรียนอนุบาลและโรงเรียนที่จัดการศึกษาพื้นฐานที่มีการศึกษาอนุบาลอยู่ด้วย

3. ศูนย์การเรียน ซึ่งเป็นสถานที่องค์กรหรือหน่วยงานจัดขึ้นอีกลักษณะหนึ่ง

องค์ประกอบการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือ ดูแล และสนับสนุนแก่ครอบครัวและผู้ปกครองที่สืบเนื่องมาจากปัญหาการทำงานของผู้ปกครอง ปัญหาครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้บริการการศึกษาต้องครอบคลุมการดูแลเด็กและการศึกษาตั้งแต่อายุ 0 ถึงอายุ 6 ปี บางประเทศ 8 ปี เช่น สหรัฐอเมริกา โดยการอนุบาลศึกษา ถูกผนวกไปเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาปฐมวัย ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัยต้องมีความรู้ทั้งทางด้านการศึกษาปฐมวัยพัฒนาการของเด็กและการเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้อง โดยสอดคล้องกับงานและภาระกิจที่จัดขึ้นในสถานเลี้ยงเด็ก โรงเรียนเด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล หรือชั้นเด็กเล็กที่เตรียมเรียนชั้นประถมปีที่ 1

องค์ประกอบสำคัญของการศึกษาปฐมวัยเป็นดังนี้

- หลักสูตร
- สถานศึกษาปฐมวัย
- การเรียนการสอน
- อาหารและโภชนาการ
- สุขภาพ
- การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง
- บุคลากรการศึกษาปฐมวัย
- การศึกษาผู้ปกครอง
- การเรียนรวม

หลักสูตร

การศึกษาปฐมวัยในปัจจุบันยังอยู่ในระยะของการปรับแนวคิดให้เกิดมโนทัศน์ (concept) ด้านการดูแลและการศึกษาว่าเป็นเรื่องเดียวกัน และมองหาจุดสำคัญของการศึกษา คือ การทำให้เด็กได้รับการดูแลที่ดี เมื่อต้องออกจากบ้าน การได้เล่น ความเพลิดเพลิน สนุกสนาน กับการเชื่อมสานไปเป็นการเรียนรู้จึงเป็นกรอบแนวคิดของการจัดการศึกษา ลักษณะของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ไม่เป็นหลักสูตรรายวิชา แต่จัดเป็นประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการและสร้างเสริมการเรียนรู้ตามวัย กำหนดแยกเป็นแต่ละช่วงอายุ ดังนี้

- หลักสูตรการเลี้ยงดูเด็ก (Child care program) สำหรับเด็ก 3 ขวบแรก
- หลักสูตรอนุบาลศึกษา สำหรับเด็ก 3 – 6 ขวบ
- หลักสูตรเตรียมประถมศึกษา สำหรับเด็ก 5 – 8 ขวบ

บางประเทศอาจจัดหลักสูตรตามระดับอายุเป็น 3 หลักสูตร ดังนี้

- หลักสูตรก่อนประถมศึกษา แรกเกิด – 1 ปี
- หลักสูตรก่อนประถมศึกษา อายุ 1 – 3 ปี
- หลักสูตรก่อนประถมศึกษา อายุ 3 -- 6 ปี

หลักสูตร คือ แผนหรือแนวของการจัดการเรียนรู้ที่ทางสถานศึกษาใช้ในการจัดการศึกษาให้กับเด็กในสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยโดยสอดคล้องกับนิยามการศึกษาปฐมวัย ที่หมายถึงการพัฒนาที่ให้แก่เด็กแรกเกิดถึง 6 ขวบ เริ่มในปี พ.ศ. 2540 กล่าวคือ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540 ขึ้น 3 หลักสูตร ดังนี้

- หลักสูตรก่อนประถมศึกษา แรกเกิด – 1 ปี
- หลักสูตรก่อนประถมศึกษา อายุ 1 – 3 ปี
- หลักสูตรก่อนประถมศึกษา อายุ 3 – 6 ปี

ในปี พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาธิการได้ใช้ชื่อหลักสูตรก่อนประถมศึกษา มาเป็นหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 0 – 3 ปี และหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี โดยหมายถึงเด็กอายุ 3 ปีขึ้นไปถึง 5 ปี 11 เดือน และ 29 วัน

ข้อกำหนดที่เป็นจุดสำคัญสำหรับการศึกษาปฐมวัยคือ ต้องมีการอนุบาลศึกษาทุกประเทศ แม้แต่ประเทศไทย แต่มิได้หมายถึงว่าจะต้องเป็นการศึกษาภาคบังคับ แต่เป็นนโยบายทางการศึกษา จะเห็นได้ว่าการอนุบาลศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาปฐมวัย

ไลเบอร์ และคณะ (Leiber, et.. al. 1999 : 248 – 249) ให้ความเห็นว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบสำคัญ 1) สาระที่ต้องสอน 2) วิธีการสอนสาระให้แก่เด็กแต่ละคน และ 3) วิธีการจำแนกสาระให้กับเด็กแต่ละคน ซึ่งหมายความว่า เมื่อดำเนินการตามหลักสูตรแล้ว เด็กจะมีความเชื่อมั่น เรียนรู้ที่จะมีปฏิสัมพันธ์ในทางบวกกับเพื่อน รู้จักเคารพผู้อื่น สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีทักษะการแก้ปัญหาและมีทักษะการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ จะเห็นได้ว่าหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยจะเน้นสาระที่จำเป็นสำหรับเด็กเท่านั้น ไม่ใช่วิชาการ

สาระของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 ของกระทรวงศึกษา มีดังนี้

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็ก 0 – 3 ขวบ ประกอบด้วย สาระเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กและการดูแล ส่วนหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ขวบ ประกอบด้วย 4 กลุ่มสาระ คือ

1. เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก
2. เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคล และสถานที่แวดล้อมเด็ก
3. ธรรมชาติรอบตัว
4. สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก

การนำหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยไปใช้ยังคงใช้ตามแนวคิดของ เฟรอเบล (Froebel) โดยกำหนดใช้ในรูปของการจัดลำดับกิจกรรมประจำแต่ละวัน ซึ่งเฟรอเบลจะประสานการใช้อุปกรณ์การเรียนรู้ (gifts) ร่วมกับการทำกิจกรรมอาชีพ (occupation) ในรูปของแผนกิจกรรม (Decker and Decker, 1992 : 15) จากแนวคิดนี้ได้กำหนดเป็นตารางกิจกรรมประจำวัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

8.30 น. สนทนาข่าว / กิจกรรมเตรียมเรียน
8.40 น. กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ
9.00 น. กิจกรรมสร้างสรรค์ / กิจกรรมตามมุม
10.00 น. อาหารว่าง
10.10 น. กิจกรรมวงกลม
10.30 น. การเล่นกลางแจ้ง
11.00 น. อาหารกลางวัน
12.00 น. เตรียมนอนและนอนตอนบ่าย
14.00 น. ตื่นนอน เก็บที่นอน
14.20 น. อาหารว่าง
14.30 น. เกมการศึกษา
15.00 น. กลับบ้าน

ลักษณะของรูปแบบตารางกิจกรรมวันจะขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการนำไปใช้ จากตัวอย่างที่ยกมาจะเป็นลักษณะของตารางกิจกรรมประจำวันแบบดั้งเดิม (Traditional pattern) ที่เฟรอเบลออกแบบไว้เป็นหลักสูตรของโรงเรียน ซึ่งเหมาะกับสถานเลี้ยงเด็ก ศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยหรือเตรียมอนุบาล ทั้งนี้เพราะจุดประสงค์ของสถานเลี้ยงเด็กและศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยหรือเตรียมอนุบาลเน้นไปที่การดูแลและส่งเสริมพัฒนาการเป็นหลัก แต่ถ้าเด็กอยู่ในระบบการศึกษาอนุบาล การศึกษาจะมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะพื้นฐานและการเรียนอย่างมีรูปแบบ ลักษณะของตารางกิจกรรมประจำวันจะเปลี่ยนไปตามปรัชญา จุดประสงค์และรูปแบบการเรียนการสอนของสถานศึกษานั้น ๆ ได้ โดยอาจจัดเป็นตารางเน้นสาระความรู้ เน้นกิจกรรมหลัก หรือเน้นปรัชญาหลักสูตร โดยครอบคลุมการดูแลและการส่งเสริมด้านพัฒนาการ

ตารางกิจกรรมประจำวันเป็นแนวทางของการจัดการเรียนการสอนที่เฟรอเบลต้องการแสดงให้เห็นที่เป้าหมายการศึกษาปฐมวัยที่มุ่งให้การดูแลเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก และให้การศึกษาแก่เด็กเพื่อการเรียนรู้ตามวัย ดังนั้นการจัดตารางกิจกรรมประจำวันต้องแสดงถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เด็กจะได้ทำ โดยที่ครูสามารถส่งเสริมพัฒนาการเด็กและบูรณาการการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ

อย่างครอบคลุม สามารถสื่อให้เห็นประสบการณ์ที่เด็กจะได้รับปรัชญาของหลักสูตร ความสนใจของเด็ก และการทำงานของครูกับเด็ก โดยกำหนดช่วงเวลา และกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวันอย่างชัดเจน (Essa, 2003 : 27)

การเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาปฐมวัยต่างจากการศึกษาระดับอื่นกล่าวคือไม่เน้นเนื้อหาวิชา แต่เน้นไปที่การส่งเสริมพัฒนาการและการเตรียมความพร้อม จุดประสงค์ที่สำคัญของการเรียนการสอนเด็กปฐมวัยประกอบด้วย (Hildebrand, 1991 : 42 – 45)

1. เด็กเจริญเติบโตอย่างอิสระ ด้วยการศึกษาด้วยตนเองตามความสนใจ สามารถแสดงออกทางร่างกาย และอารมณ์ที่อิสระ ฝึกการช่วยตนเอง เช่น แต่งตัวเอง ใส่รองเท้าเอง

2. รู้จักการให้ การแบ่งปัน และรับความรัก เด็กต้องการเรียนรู้ความรักตนเอง รักผู้อื่นที่นอกจากครอบครัวตน ครูต้องช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจ รักในสิ่งแวดล้อมใหม่ และแก้ไประสบการณ์ที่ไม่ดีมาก่อน

3. เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น เด็กต้องเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ครูต้องทำให้เด็กมีประสบการณ์ที่เป็นบวก และมีความสุข รู้จักเทคนิคในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

4. พัฒนาการควบคุมตนเอง ในการจัดประสบการณ์ให้เด็ก ครูต้องให้เด็กเรียนรู้วินัยในตน การนำตน การควบคุมกำกับตน ครูต้องสอนถึงการตอบสนองที่เหมาะสม เพื่อความปลอดภัยและอยู่ร่วมกับผู้อื่น การตัดสินใจที่มั่นใจ

5. เรียนรู้บทบาทของมนุษย์ แม้ว่าเพศเด็กจะแตกต่างกัน ครูต้องแนะแนวและกระตุ้นให้เด็กพัฒนาบุคลิกและทักษะอย่างเสมอเท่าเทียมกัน

6. เรียนรู้และเข้าใจร่างกายของตนเอง ครูต้องวางแผนให้เด็กได้เรียนรู้ร่างกาย การกินและการดูแลตนเองเพื่อการมีสุขภาพดีและได้รับอาหารถูกต้อง

7. เด็กได้เรียนและฝึกปฏิบัติทักษะกล้ามเนื้อมัดใหญ่และกล้ามเนื้อมัดเล็ก ด้วยการวางแผนสนับสนุนและแนะแนวอย่างเป็นระบบ

8. ครูต้องพัฒนาปัญหาของเด็กให้กระหายต่อการเรียนรู้ คิด ให้เหตุผล รวบรวมและใช้ข้อมูล สร้างเจตคติการเรียนรู้อย่างมีความหมายด้วยความเข้าใจ

9. ทุกกิจกรรมครูต้องกระตุ้นให้เด็กใช้ภาษาและทำความเข้าใจผู้อื่นด้วยการพูดและเรียนรู้โลกใหม่

10. พัฒนาความรู้สึกที่ดีในการสร้างสัมพันธภาพในโลกของเด็ก

ครูและผู้ปกครองมีบทบาทในการช่วยให้เด็กมีความรู้สึกที่ดี และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ที่ได้รับ มีอัตมโนทัศน์ที่ดี ประสบการณ์แรกของเด็กควรเป็นความสุข เป็นสิ่งที่ดี มีความหมายที่จะผลักดันให้เด็กเรียนรู้ด้วยความมั่นใจในตน ถ้าประสบการณ์ในโรงเรียนดีจะกระตุ้นให้เด็กพัฒนาสู่การเรียนระดับประถมศึกษาที่ดี

การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัยจะเน้นการเรียนรู้โดยผ่านประสบการณ์การเล่น และการกระทำกิจกรรมตามวัยของเด็ก ซึ่งแต่ละขวบปีมีความต้องการพัฒนาการและวิธีการเรียนรู้ที่ต่างกัน แผนประสบการณ์จะช่วยให้ครูสามารถวางแนวทางที่บอกให้ครูทราบล่วงหน้าว่าครูจะสอนเรื่องอะไร อย่างไร ทำไม และสอนใคร โดยสอดคล้องตามหลักสูตรและนโยบายการศึกษาที่เปิดกว้างสำหรับครูให้วินิจฉัยและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะกับเด็กแต่ละอายุ ทั้งในโรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery school) และแต่ละชั้นเรียนในโรงเรียนอนุบาล (Kindergarten) ได้เต็มที่

ลักษณะรูปแบบการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัยมี 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 *การจัดการเรียนการสอนแบบฉับพลัน* เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสำหรับโรงเรียน ที่เชื่อว่าการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพต้องสอนตามใจเด็ก หรือที่เรียกว่าตามความสนใจเด็ก ด้วยการประเมินเด็กแต่ละวันว่าเด็กต้องการเรียนเรื่องอะไร แล้วครูจะจัดการเรียนการสอนตามที่เด็กสนใจนั้น

ลักษณะที่ 2 *การจัดการเรียนการสอนแบบประสานความสนใจ* โรงเรียนที่มีเป้าหมายการศึกษาชัดเจนมักเป็นโรงเรียนที่ต้องการเน้นความรู้และพัฒนาความสามารถของเด็กให้เต็มศักยภาพตามพัฒนาการโดยเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ด้วยการประสานกิจกรรม ประสบการณ์พัฒนาการและความสนใจของเด็กลงในกิจกรรมการเรียนการสอนลักษณะนี้ใช้มากในประเทศพัฒนา

ลักษณะที่ 3 *การจัดการเรียนการสอนเน้นการพัฒนาเฉพาะด้าน* เป็นการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนที่มีลักษณะเฉพาะดังนี้

- สถานศึกษาคละอายุ หมายถึงโรงเรียนอนุบาลหรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่ไม่มีชั้นเรียน นักเรียนทุกอายุเรียนรวมกัน เหตุผลอาจเนื่องมาจากมีครูมีน้อยแล้วผู้บริหารยุบชั้นเรียนให้มาเหลือชั้นเดียว หรือโรงเรียนเองต้องการจัดชั้นเรียนแบบคละอายุ โดยต้องการให้เด็กได้เรียนรู้ร่วมกัน การวางแผนการเรียนการสอนจะเน้นการพัฒนาเฉพาะด้านสำหรับเด็กแต่ละอายุ ในการจัดการเรียนการสอนกิจกรรมเดียว แต่สอดคล้องกับพัฒนาการตามอายุ
- โรงเรียนที่รับเด็กพิเศษเรียนร่วม เช่น เด็กออทิสติค เด็กสมาธิสั้น ครูสามารถจัดให้เด็กทำกิจกรรมอย่างเดียวกันในชั้นเรียนได้แบบพึ่งพา

โรงเรียนเด็กเล็ก เป็นโรงเรียนที่เน้นการดูแลและส่งเสริมพัฒนาการมากกว่าการเรียนอย่างชั้นอนุบาล การจัดการเรียนการสอนมุ่งส่งเสริมพัฒนาเด็กเป็นหลัก การจัดชั้นเรียนเป็นทั้งตามอายุ และคละชั้นเรียน

ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนสำหรับอนุบาลศึกษา มี 2 ลักษณะ คือ การสอนเน้นวิชาการ และการสอนเน้นความพร้อม

การสอนเน้นวิชาการ เป็นการสอนที่เน้นให้เด็กอ่านออกเขียนได้ เด็กที่เข้าเรียนในชั้นเรียนจะต้องฝึกการอ่าน การคัด และการเขียน จนสามารถทำได้ การจัดการเรียนการสอนลักษณะนี้ได้รับการคัดค้านมากในปัจจุบันด้วยขัดกับทางหลักจิตวิทยาและพัฒนาการ ซึ่งทฤษฎีระยะหลังเชื่อว่าเด็ก ๆ อาจสามารถฝึกหัดและเรียนรู้การอ่านออกเขียนได้ในแบบของเด็กเอง ซึ่งวิธีการสอนภาษาแบบเน้นพื้นฐานประสบการณ์เป็นวิธีการหนึ่งที่มีผู้นำมาใช้มาก (Brown and Everett, 1990 : 4)

อีกประการหนึ่ง การเรียนโดยเน้นวิชาการมักเป็นการแข่งขันทางการเรียนซึ่งทำให้เด็กเครียด ไม่มีความสุขในการเรียน เพราะเด็กต้องทำให้ได้ตามกำหนดของโรงเรียน ซึ่งผลที่ตามมาคือ ทำลายความสนใจและเจตคติของเด็กที่มีต่อภาษา ทำให้เด็กสูญเสียศักยภาพในการอ่านเขียน ข้อนี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดอัตราการไม่รู้หนังสือของคนไทยในสังคมปัจจุบันสูงขึ้น (กาญจนา จันทร์ไทย, 2540 : 45) ด้วยปัญหาของการเรียนการสอนแบบเน้นวิชาการทำให้การจัดการศึกษาปฐมวัยหันมาเน้นการเตรียมความพร้อมให้กับเด็ก

การสอนเน้นความพร้อม เป็นการสอนแบบเตรียมความพร้อมเหมาะกับเด็กปฐมวัยเพราะเด็กอายุ 3 – 6 ขวบ เป็นวัยของการพัฒนาในทุกด้านแต่ยังไม่ถึงระดับวุฒิภาวะ มีทักษะหลายอย่างต้อง ได้รับการฝึกหัดให้เต็มศักยภาพของเด็ก วิธีการเรียนการสอนจะเป็นการเรียนจากการเล่น การทำกิจกรรม ตามประสบการณ์ที่ครูจัดขึ้น เด็กจะเรียนรู้ด้วยการซึมซับจากประสบการณ์นี้ได้รับจาก การพูด การฟัง การสังเกต และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูจัดโดยกิจกรรมที่ครูจัดนั้นเป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาการเด็กตามธรรมชาติทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ซึ่งทักษะความพร้อม ที่เด็กควรได้รับการพัฒนา มี 6 ประการ ดังนี้ (Morrison, 1995 : 295 – 296)

1. พัฒนาทักษะทางภาษาด้วยการพูดและการฟัง
2. การช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวัน
3. การควบคุมพฤติกรรมตนเองอย่างมีเหตุผล
4. การสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนและบุคคลแวดล้อม
5. ประสบการณ์พื้นฐานความรู้ ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และสังคม
6. การส่งเสริมดูแลสุขภาพกายและจิต

ปัจจุบันมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย สำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อการเตรียมความพร้อม เช่น การสอนแบบโครงการ การสอนภาษาแบบเน้นประสบการณ์ การสอนแบบมอนเตสซอรี่ การสอนแบบไฮสโคป เป็นต้น

สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้

สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเรียนการสอนด้านการศึกษาปฐมวัย นโยบายการศึกษาปฐมวัยของประเทศไทยได้เน้นให้การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นบริการเพื่อการดูแลเด็กให้กับชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบการจัดการศึกษาและบริหารสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยของตนเอง ในขณะเดียวกันเอกชนก็สามารถเปิดบริการได้ด้วย โดยมีหลักการจัดสถานบริการดูแลแก่เด็กให้เป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่เด็ก และสร้างความรู้สึกที่ดีให้กับเด็ก สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยมีลักษณะเฉพาะตรงที่ต้องเป็นทั้งสถานที่ให้การดูแลและให้การศึกษาที่เด็กรู้สึก ผ่อนคลาย และสนุกกับการเรียนรู้

เฟรอเบล (Friedrich Wilhelm Froebel, 1782 – 1852) บิดาแห่งการศึกษาอนุบาล ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะของสถานศึกษาเด็กปฐมวัยว่าเป็นสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ สถานศึกษาต้องทำให้เด็กเรียนรู้ด้วยความสุข เฟรอเบลจึงใช้คำว่า Kindergarten ซึ่งแปลว่าสวนเด็ก เรียกสถานศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่เขาพัฒนา (Morrison, 2003 : 64)

บรรยากาศของโรงเรียนอนุบาลต้อง เป็นธรรมชาติ มีสนามเด็กเล่นและห้องเรียนที่เหมือนบ้าน การศึกษาปฐมวัยเป็นการประสานการดูแลและการศึกษาเข้าด้วยกัน ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Educare มาจากคำว่า Education กับ Care ด้วยเหตุผลนี้สถานศึกษาเด็กปฐมวัยจึงมีลักษณะของการเป็นแหล่งศึกษาอย่างน้อย 3 ประการ คือ

- เป็นแหล่งมิตรและความเอื้ออาทร
- เป็นแหล่งสุขกายสุขใจและปลอดภัย
- เป็นแหล่งสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้

ปัจจัยสำคัญของสถานศึกษาปฐมวัยที่ผู้ออกแบบต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ มี 10 ประการ คือ

1. มีพื้นที่บริเวณ อาคาร ห้องเรียน และอุปกรณ์ต่าง ๆ เพียงพอ
2. มีที่ตั้งโรงเรียน และลักษณะนั้นที่มีเหมาะกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก
3. มีความปลอดภัย โดยเฉพาะสวัสดิภาพสิ่งแวดล้อม
4. สถานศึกษา และสิ่งแวดล้อมถูกสุขลักษณะ ส่งเสริมสุขภาพ และอนามัย

5. ลักษณะขนาด และการจัดห้องยืดหยุ่นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
6. มีความสะดวกของทางเดินภายในโรงเรียน
7. บริเวณ และอาคารเรียนสามารถใช้ประโยชน์ทุกพื้นที่ได้อย่างเต็มที่
8. ง่ายต่อการดูแล และบำรุงรักษาคุ้มค่ากับการลงทุน
9. มีแผนพร้อมต่อการขยายตัว
10. ภูมิสถาปัตย์สวยงาม

นอกจากลักษณะสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาเด็กปฐมวัยดังกล่าวแล้วพบว่ามีปัจจัยที่ยังมีอิทธิพลต่อการออกแบบสถานศึกษาปฐมวัยคือ ปรัชญาและรูปแบบหลักสูตรที่สถานศึกษานั้น ๆ จะนำไปใช้

ปรัชญาการศึกษาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาเด็ก และการเรียน ซึ่งปรัชญาการศึกษานี้จะเป็นแนวของการจัดหลักสูตรการศึกษาด้วย (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2547 : 28 – 29) ตัวอย่างเช่น การจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาพิพัฒนิยม (Progressivism) ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการคิด การทดลองปฏิบัติ ลักษณะการจัดการศึกษาปฐมวัยตามความเชื่อของปรัชญานี้จะใช้หลักสูตร เรกจิโอ เอมีเลีย ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการคิดการทดลองปฏิบัติด้วยศิลปะ และความสวยงาม โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรกจิโอ เอมีเลีย จะจัดอาคารเรียนสวยงามด้วยสีสดใส เครื่องเรือนงดงาม ประตูหน้าต่างตกแต่งอย่างบรรจง และมีการปลูกไม้ประดับเขียวชอุ่มโดยทั่วไป (Morrison, 2003 : 118 – 119) เช่นกันกับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบมอนเตสซอรี่ จะเน้นการจัดโรงเรียน โดยเฉพาะห้องเรียนและสิ่งแวดล้อม เน้นการเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเด็ก มีพื้นที่อิสระให้ทำงาน และทำกิจกรรม เพื่อการเรียนรู้ตนเองและผู้อื่น (อุมา บุญประกอบ, 2541 : 8) เป็นต้น โดยหลักการแล้วอาคารเรียนปฐมวัยและสถานที่ต้องเอื้อต่อกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กเป็นหลัก หากเป็นอาคารเดิมอาจต้องปรับให้สอดคล้องต้องกันกับรูปแบบการศึกษาและพัฒนาการของเด็กที่ผู้บริหารต้องการและเลือกใช้

ส่วนประกอบสำคัญของอาคารเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วยส่วนในอาคารเรียนและนอกอาคารเรียน ส่วนในอาคารเรียนประกอบด้วย การจัดห้องเรียน ห้องอาหาร ห้องน้ำ และห้องการเรียนรู้อื่น ๆ หลักการจัดที่สำคัญคือ การเน้นความเป็นบ้าน และการมีอุปกรณ์การเรียนการสอน ซึ่งเรียกว่ามุมการเรียนรู้ ได้แก่ มุมสร้างสรรค์ มุมบ้าน มุมหนังสือ เป็นต้น ส่วนห้องการเรียนรู้ที่สำคัญมีดังนี้

ห้องทำครัว

การทำครัวเป็นกิจกรรมวิทยาศาสตร์ ที่เด็กเล็กชอบมากเพราะเป็นงานที่เด็กคุ้นเคยและอยากทำกิจกรรมง่าย ๆ เช่น การทำอาหารว่าง การทอดผัก การทำขนม ล้วนเป็นกิจกรรมประจำใจของเด็ก เด็กได้เรียนรู้บรรยากาศจริง การแสดงจริง ที่สามารถเรียนรู้ได้โดยตรง ทั้งเรื่องอาหาร โภชนาการ หรือแม้แต่กิจกรรมทางสังคม เฟอร์นิเจอร์ในห้องครัวและองค์ประกอบที่ต้องจัดให้มีเพื่อความสะดวกในการเรียนรู้ของเด็กได้แก่

1. โต๊ะเตรียมอาหาร
2. เตา เตาอบ
3. ภาชนะเครื่องครัวต่าง ๆ
4. หนังสือคู่มือการปรุงอาหาร
5. อุปกรณ์ทำความสะอาด
6. ผ้ากันเปื้อนสำหรับเด็ก ๆ

ห้องดนตรี

ดนตรีสำหรับเด็กมีจุดประสงค์เพื่อกระตุ้นการฟังของเด็กและการสร้างความเพลิดเพลินขณะทำกิจกรรม เด็กได้เรียนรู้จังหวะการเคลื่อนไหว และการเต้นรำ อุปกรณ์ในห้อง ที่ควรมีได้แก่

- เครื่องเล่นเทป
- เครื่องดนตรี
- วิดิทัศน์

ดนตรีมักจะนำมาใช้ประกอบกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ นอกจากการเรียนรู้ การเคลื่อนไหว เด็กยังได้เรียนรู้การใช้ภาษา การมีพัฒนาการทางสังคม หรือการเรียนด้านอื่น ๆ ได้เช่นกัน

ห้องคอมพิวเตอร์

การใช้คอมพิวเตอร์ในชั้นเรียนเด็กเล็กใช้เป็นเพียงเป็นตัวเสริมเท่านั้น ไม่ใช่สื่อหลัก เหตุเพราะเด็กยังต้องการการเรียนรู้สังคมธรรมชาติ การใช้คอมพิวเตอร์ของเด็กเพียงแต่ได้เรียนรู้ทิศทางซ้ายขวา บนล่าง จากการใช้เมาส์ เด็กเรียนรู้เทคโนโลยีเฉพาะจากภาพลักษณ์ รูปร่างของเครื่องการแสดงออกของเครื่อง เป็นต้น

นอกจากนี้ในห้องเรียนเองครูสามารถจัดเป็นมุมการเรียนรู้ได้ในแต่ละมุมที่จัดจะบูรณาการการเรียนรู้เข้าด้วยในขณะที่เด็กเล่นอิสระหรือนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนต่าง ๆ มุมการเรียนรู้ที่มีได้แก่

- มุมหนังสือ เป็นแหล่งรวมหนังสือสำหรับเด็ก มีหนังสือนิทานเป็นหลัก
- มุมไม้บล็อก เป็นแหล่งรวมไม้บล็อก ลัง หรือตัวต่อพลาสติก ที่เด็กสามารถนำมาต่อเป็นรูปสัตว์ หรือรูปสิ่งต่าง ๆ
- มุมบ้าน เป็นแหล่งรวมอุปกรณ์ เครื่องเรือน เครื่องครัว เสื้อผ้า เด็กใช้เป็นที่เล่นสมมุติ หรือติ้งต่าง เล่นขายของ
- มุมวิทยาศาสตร์ เป็นแหล่งรวมสัตว์เพื่อน ที่เด็กสามารถเข้าไปสัมผัสและศึกษาไว้ด้วยตนเอง
- มุมหมอ เป็นมุมที่เด็กสนใจมาก เด็กได้เล่นเป็นหมอ เป็นพยาบาล เล่นตรวจโรคและฉีดยา

การจัดมุมการเรียนรู้ในชั้นเรียนนี้จะรวมถึงมุมศิลปะเข้าไปด้วย บางโรงเรียนจะมีกระบะทรายในห้อง เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยการสัมผัสด้วยตนเอง

แหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียน

ที่เล่นกลางแจ้งหรือสถานที่กลางแจ้ง มีความสำคัญเช่นเดียวกับสถานที่ในร่ม ประโยชน์ที่ได้คือ เด็กได้เล่นอิสระ มีประสบการณ์ในการใช้สายตา แสง เสียง กลิ่น นอกอาคารสามารถวิ่ง กระโดด ไต่ ขี่จักรยาน ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เด็กได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง อุปกรณ์ที่มีไว้จะมีทั้งอุปกรณ์อยู่กับที่และอุปกรณ์เคลื่อนที่ สิ่งที่ควรมี ประกอบด้วย

1. บริเวณโรงเรียน แห่งเรียนรู้ที่สำคัญคือสนามเด็กเล่น บ่อทราย เนินดิน ต้นไม้ ล้วนแต่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของเด็ก เด็กได้เล่นได้สัมผัสตามความสนใจ
2. แหล่งการเรียนรู้นอกชั้นเรียน มี 2 แหล่ง ดังนี้

2.1 แหล่งการเรียนรู้ธรรมชาติ ได้แก่ สวน ป่า สัตว์ที่อยู่ตามธรรมชาติ หรือสัตว์ ที่ครูสามารถนำมาเลี้ยงในโรงเรียนได้ เช่น กระต่าย ไก่ เป็ด เป็นต้น

2.2 แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าสำหรับเด็กปฐมวัย การให้เด็กเข้าชุมชนจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม (Williams and Fromberg, 1992 : 352 – 353) แหล่งชุมชนที่เด็กจะใช้ได้แก่ วัด ตลาด สวน ไร่นา และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแหล่งเรียนรู้ที่ต้องมีได้แก่

- จักรยานและทางจักรยาน
- มีบริเวณเล่นกลางแจ้ง ทั้งบริเวณมีเครื่องเล่น และที่โล่ง
- มีบริเวณร่มไม้ชายคา และบริเวณกลางแดด

- มีต้นไม้ พุ่มไม้ สำหรับต้นไม้ถ้าปีนป่ายได้ จะช่วยเสริมกำลังใจเด็กและความกล้า
- มีเนินดิน มีท่อนไม้ให้ปีนป่าย
- มีอุปกรณ์การเล่นกลางแจ้ง เช่น ลูกบอลล์
- มีเครื่องเล่นที่สนาม เช่น ไม้ลื่น ชิงช้า ที่ปีนป่าย
- มีบ่อทราย และบ่อน้ำหรือบริเวณเล่นน้ำ

สถานที่เรียนรู้กลางแจ้งนี้ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย การออกกำลังกาย การสร้างจินตนาการ และกล้ามเนื้อมัดใหญ่

อาหารและโภชนาการ

เด็กปฐมวัยเป็นช่วงแห่งการเจริญเติบโต ต้องการอาหารและโภชนาการที่เหมาะสม การขาดอาหารมีผลโดยตรงต่อสติปัญญาและการเรียนรู้ของเด็ก หลักการจัดอาหารและโภชนาการในสถานศึกษาปฐมวัยมีดังนี้

1. การเตรียมและจัดอาหารให้กับเด็ก ซึ่งต้องมีความสะอาด ปริมาณเพียงพอ เด็กรับประทานได้ และมีมื้ออาหารสำคัญ 3 มื้อ คือ อาหารว่างเช้า อาหารกลางวัน และอาหารว่างบ่าย

2. การจัดโปรแกรมโภชนาการ นอกจากการเตรียมอาหาร การบริการอาหาร และความสะอาด แล้วทางโรงเรียนต้องจัดโปรแกรมโภชนาการให้กับเด็กและบุคลากรของโรงเรียนด้วยดังนี้ (Decker and Decker, 1992 : 296)

   1) การสอนเด็กให้รู้คุณค่าโภชนาการ และความสัมพันธ์ของโภชนการกับสุขภาพ
   2) การฝึกบุคลากรด้านโภชนาการให้รู้หลักการบริการอาหาร
   3) การสอนครูด้านโภชนศึกษา
   4) การพัฒนาและใช้สื่อการสอนและหลักสูตรด้านโภชนาการ

3. การส่งเสริมโภชนาการวัยเด็ก การจัดอาหารให้กับเด็กนั้น สิ่งที่ต้องเข้าใจถึงมโนทัศน์โภชนการที่สำคัญคือ อาหารมาจากหลายแหล่ง และปัญหาที่เกิดมีมากมายหลายอย่าง ซึ่งโรงเรียนมีหน้าที่อย่างน้อย 5 ประการ คือ

   1) การจัดแผนการบริการอาหารแต่ละสัปดาห์
   2) การจำแนกปัญหาโภชนาการของเด็ก
   3) การให้โภชนศึกษาสำหรับเด็ก ครู และผู้ปกครอง
   4) การช่วยเหลือผู้ปกครอง ในการสนองความต้องการโภชนาการของเด็ก
   5) การสนับสนุนให้เด็กได้อาหารแต่ละวันครบ 5 หมู่

ห้องอาหารสำหรับเด็กประกอบด้วย 3 ส่วนคือ (1) สถานที่เก็บอาหาร (2) ที่เตรียมอาหาร และ (3) ที่สำหรับเด็กรับประทานอาหาร อุปกรณ์ในห้องอาหารประกอบด้วย

1. โต๊ะเตรียมอาหารและโต๊ะอาหาร
2. ตู้เย็นและไมโครเวฟ
3. ถ้วยชาม แก้ว ช้อน ที่ไม่แตกง่ายสำหรับเด็ก
4. ป้ายแสดงรายการอาหารประจำวัน และบอกอาหารเฉพาะสำหรับเด็กบางคน
5. บริเวณล้างมือ ที่เก็บรับภาชนะที่เด็กใช้แล้ว
6. โต๊ะอาหาร และบริเวณรับประทานอาหาร

ห้องอาหารสำหรับเด็กปฐมวัยมีความหมายกับเด็กมาก เพราะไม่เพียงแต่เป็นที่รับประทานอาหาร ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กด้วย

สุขภาพ

สุขภาพกับการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ครู โรงเรียน และผู้ปกครองต้องทำหน้าที่ร่วมกันในการสร้างเสริมความมีสุขภาพดีให้กับเด็ก ป้องกันไม่ให้เด็กเจ็บป่วย และสร้างให้เด็กมีคุณภาพชีวิตที่ดี เด็กต้องได้รับการดูแลเรื่องอาหารและโภชนาการ การประเมินสุขภาพและการรักษาสุขภาพที่ดี

สุขภาพที่พึงประสงค์และเกณฑ์การประเมินระดับก่อนประถมศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้กำหนดมาตรฐานว่าด้วยสุขภาพไว้ในมาตรฐานที่ 10 มี 3 ตัวบ่งชี้ กำหนดไว้ดังนี้

1. มีสุขภาพกายที่ดี โดยเด็กต้องมีน้ำหนัก ส่วนสูง และสมรรถนะด้านร่างกายตามเกณฑ์มาตรฐาน
2. มีสุขภาพจิตดี เด็กมีอาการแสดงออกทางอารมณ์เหมาะสม ร่าเริง แจ่มใส เล่นและทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข
3. มีสุขนิสัยที่ดี หมายถึงมีพฤติกรรมที่ดี รู้จักการเลือกรับประทานอาหาร และมีความระมัดระวังตนเองไม่ให้เกิดอันตราย

เช่นกันกับสำนักงานมาตรฐานการศึกษาได้กำหนดมาตรฐานที่ 10 โดยเน้นพันธกิจของสถานศึกษาในการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพจิต และการให้สุขศึกษาเพื่อการมีสุขภาพดีด้วย

ครูปฐมวัยต้องทำหน้าที่ดูแลสุขภาพเด็ก โดยใช้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กในการสร้างสรรค์สุขภาพเด็กทั้งร่างกาย จิตใจ และความปลอดภัยของเด็ก ทั้งด้านการดูแลและส่งเสริม

สุขภาพ วิธีการส่งเสริมสุขภาพเด็กมีอย่างน้อย 3 วิธี คือ การให้ความรู้ การให้คำปรึกษา และการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2546 : 44 – 45) ซึ่งการดูแลสุขภาพเด็กต้องมีการติดตามและประเมินสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ

การดูแลสุขภาพเป็นพันธกิจสำคัญของสถานศึกษาปฐมวัย เป็นหน้าที่ของครูและผู้บริหารที่ต้องดำเนินการมี 4 พันธกิจ ดังนี้

1. พันธกิจด้านการป้องกันโรค เป็นการทำหน้าที่ในการดูแลเด็กเพื่อป้องกันปัญหาการเกิดโรคติดเชื้อในสถานศึกษาสามารถป้องกันได้

2. พันธกิจด้านการส่งเสริมสุขภาพ สถานศึกษาต้องทำหน้าที่เพิ่มระดับความมีสุขภาพดีและการให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนของเด็กเพื่อไม่ให้เจ็บป่วย

3. พันธกิจด้านสวัสดิภาพ ความปลอดภัยที่ทางสถานศึกษาต้องให้การดูแลแก่เด็กคือการป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นกับเด็ก เช่น ของเล่น เครื่องเล่นสนาม เป็นต้น รวมถึงการสอนให้เด็กเรียนรู้เรื่องความปลอดภัย

4. พันธกิจด้านการดูแลรักษา เป็นการบริการสุขภาพเด็กเบื้องต้นที่ทางสถานศึกษาต้องจัดเป็นบริการที่มีปัญหาสุขภาพชั่วคราว เช่น มีห้องพยาบาล ดูแลการให้ยาเด็กต่อจากบ้าน เป็นต้น

พันธกิจด้านการป้องกันโรค

เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีโอกาสรับเชื้อโรคและได้รับอุบัติเหตุได้ง่าย โรคทางเดินหายใจเป็นโรคสามัญที่พบมากในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และโรงเรียนอนุบาล การติดแพร่จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะโรคทางเดินหายใจ เช่น หวัด เนื่องจากเด็กยังเล็กมากไม่รู้จักป้องกันตนเองจากการรับเชื้อโรค และเด็กที่เป็นโรคเองก็ไม่รู้จักการป้องกันการแพร่โรคจากตนเองสู่ผู้อื่น จึงเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาปฐมวัย ที่ต้องตระหนักและใส่ใจการป้องกันโรคติดต่อหรือการเกิดโรคในสถานที่ ด้วยการการป้องกันล่วงหน้า และป้องกันเมื่อมีปัญหาโรคติดต่อเกิดขึ้น

การป้องกันล่วงหน้า หมายถึง การปฏิบัติของสถานศึกษาในการป้องกันไม่ให้เกิดโรคโดยเฉพาะโรคติดต่อที่ติดง่ายในเด็ก เช่น หวัด ตาแดง เป็นต้น และการป้องกันโรคที่แพร่อยู่ภายนอกเป็นการล่วงหน้า เช่น หวัดนก วิธีการปฏิบัติในการป้องกันล่วงหน้า มีดังนี้

1. การประเมินสุขภาพเด็ก เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่สังเกตปัญหาสุขภาพเบื้องต้นได้ยาก เพราะอาการมักแสดงออกไม่ชัดเจน เด็กเองก็ไม่สามารถบอกผู้ใหญ่ได้ว่าตนเองมีปัญหาเจ็บป่วยอะไร การประเมินสุขภาพเด็กจะช่วยให้ครูทราบปัญหาสุขภาพเด็กในเบื้องต้นได้ วิธีการประเมินสุขภาพตรวจที่ต้องใช้มีดังนี้

1.1 การตรวจสุขภาพประจำวัน เด็กทุกคนควรได้รับการตรวจสุขภาพทุกวันด้วยการคัดกรอง (screen) ด้วยสายตาจากครูทันทีที่ผู้ปกครองนำเด็กมาส่งถึงมือครู การตรวจนี้ต้องให้ผู้ปกครองรับรู้ร่วมด้วย เพราะถ้าพบปัญหาสุขภาพจะได้ช่วยกันแก้ไข สิ่งที่ครูตรวจเบื้องต้น ได้แก่ อาการต่อไปนี้ ตาแดง ตาบวม ตาเขียว ผื่นตามตัว น้ำมูกไหล หน้าแดง ตัวอุ่น ซึ่งครูสัมผัสโดยใช้หลังมือ และความคิดปกติตามร่างกายอื่น ๆ

1.2 การตรวจสุขภาพประจำปีในแต่ละปีการศึกษา ทางโรงเรียนควรจัดให้มีการตรวจสุขภาพเด็กพร้อมบันทึกผลการตรวจเป็นประจำทุกปี ได้แก่ ฟัน สายตา และการเจริญเติบโต (ครูต้องมีบันทึกน้ำหนัก ส่วนสูง ของเด็ก ที่วัดและบันทึกเป็นประจำทุกเดือน นับแต่เด็กเข้าสถานศึกษา

1.3 การรับภูมิคุ้มกันโรค ทางสถานศึกษาควรมีบันทึกสุขภาพของเด็กก่อนเข้าโรงเรียน ซึ่งนำมาจากผู้ปกครอง ถ้าไม่มีให้ถามจากผู้ปกครองพร้อมบันทึกไว้ว่าเด็กมีสุขภาพอย่างไร โดยเฉพาะการได้รับภูมิคุ้มกันโรคที่เด็กอายุแรกเกิด – 6 ขวบ ต้องได้รับเป็นอย่างน้อย ได้แก่ โปลิโอ คอตีบ บาดทะยัก ไอกรน วัณโรค ไข้สมองอักเสบ เจแปนิสบี และตับอักเสบบี (นิตยา คชภักดี, 2538 : 104) หากเด็กยังไม่ได้รับครูต้องติดตามแจ้งให้ผู้ปกครองทราบเพื่อรับภูมิคุ้มกันต่อไป

1.4 การป้องกันการเกิดโรคจากสิ่งสัมผัส ในสถานศึกษาปฐมวัยมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เด็กสัมผัสและอาจเกิดโรคที่สามารถป้องกันได้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาต้องดูแลป้องกันการเกิดโรค

1) ของเล่น ของเล่นสำหรับเด็กเป็นพาหะนำโรคได้ เพราะเด็กสัมผัสทุกคนและชอบที่จะสัมผัสโอกาสที่เด็กจะได้รับเชื้อโรคจากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งได้ ของเล่นบางอย่างเป็นแหล่งเก็บเชื้อโรคอย่างดี การป้องกันการเกิดโรคจากของเล่นทำดังนี้

◆ ของเล่นที่เป็นพลาสติกหรือวัสดุแข็ง ต้องทำความสะอาดด้วยการเช็ดทุกวันก่อนเก็บ และทุกสัปดาห์ต้องล้างด้วยน้ำสบู่แล้วนำไปผึ่งแดดจัดให้แห้งเพื่อเป็นการฆ่าเชื้อโรค

◆ ของเล่นที่ทำด้วยผ้า หรือเส้นใยสังเคราะห์ ต้องซักและผึ่งแดดอย่างน้อย 1 ครั้งทุกสัปดาห์ ส่วนของเล่นที่มีนุ่น สำลี ขนนกยัดอยู่ภายใน ต้องดูดฝุ่นวันเว้นวัน

ความปลอดภัยของของเล่นมีความสำคัญมากกับเด็กทารกและเด็กวัยเตาะแตะ เพราะเป็นวัยชอบตรวจค้นด้วยการหยิบของเข้าปาก ดังนั้นของเล่นที่จัดให้เด็กทุกชนิดต้องสอบคุณภาพสี รูปร่าง และขนาดของของเล่นเป็นสิ่งแรก (Gestwicki, 1999 : 75) ของเล่นที่เป็นเม็ดเล็ก ๆ หรือสีอันตรายต้องไม่นำมาให้เด็กเล่น

2) น้ำดื่ม น้ำดื่มเป็นแหล่งโรคที่สำคัญ อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับน้ำดื่มต้องได้รับการดูแลความสะอาดอย่างเข้มงวด หัวก๊อกน้ำดื่มต้องทำความสะอาดทุกเช้าก่อนให้เด็กดื่ม และถ้าเป็นถังน้ำดื่มต้อง ทั้งนี้ต้องทำความสะอาดทุกเดือน ตรวจสอบเชื้อโรคมีการเพาะเชื้อรอยต่อขวดกับตัวถังอย่างน้อยทุก 6 เดือน ควรแยกน้ำดื่มกับน้ำใช้ออกจากกันอย่างชัดเจน

3) ห้องครัวหรือโรงครัวต้องอยู่ห่างไกลแหล่งปฏิกูล มีแสงสว่างเพียงพอ การระบายอากาศดี พื้นห้องครัวแห้งสะอาด มีระบบระบายน้ำทั้งสภาพดี และมีการกำจัดขยะที่ถูกต้อง (สุพาพร เทพยสุวรรณ, 2541) ในกรณีที่สถานศึกษาต้องการใช้เป็นห้องเรียนสำหรับเด็ก ควรแยกออกมาเป็นห้องขนาดเล็กที่เด็กสามารถทำกิจกรรมได้ และไม่เป็นอันตราย

4) พื้นห้องเรียนและเครื่องปรับอากาศ ปัจจุบันสถานศึกษาปฐมวัยจะติดเครื่องปรับอากาศทุกห้องเรียนและห้องนอน ปัญหาที่ตามมาคือ เชื้อโรคและไรฝุ่น จึงเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาที่ต้องมีการทำความสะอาดเครื่องปรับอากาศอย่างน้อยทุก 2 สัปดาห์ และจัดให้มีการฆ่าเชื้อโรคด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อทุกเดือน ฆ่าเชื้อเครื่องปรับอากาศอาจใช้ยาพ่น หรือที่ง่ายที่สุดคือใช้ไอระเหยของฟอร์มาลินกับเกร็ดด่างทับทิมเป็นยาฆ่าเชื้อ โดยทำหลังจากทำความสะอาดห้องแล้ว ให้วางจานซึ่งมีฟอร์มาลินผสมเกร็ดด่างทับทิมเล็กน้อยพอเป็นสีชมพูจัดวางไว้กลางห้อง แล้วปิดห้องให้มิดชิด ทิ้งไว้ไม่น้อยกว่า 6 – 12 ชั่วโมง ก่อนให้เด็กเข้าห้องควรให้ไอระเหยของฟอร์มาลินจางหมดก่อน ไม่เช่นนั้นจะเป็นอันตรายต่อเด็ก วันที่ดีที่สุดคือเย็นวันศุกร์ เปิดเช้าวันเสาร์ แล้ววันจันทร์เด็กมาเรียนจะไม่เป็นอันตราย

♦ พื้นห้องเรียนควรทำความสะอาดด้วยคลอรีนเข้มข้นทุกสัปดาห์ บางโรงเรียนในต่างประเทศทำทุกวันหลังเด็กเลิกเรียนแล้ว

การป้องกันเมื่อมีปัญหาโรคติดต่อเกิดขึ้น เด็กปฐมวัยติดโรคกันได้ง่ายเนื่องจากเด็กไม่รู้จักการป้องกันตัวเอง ดังนั้นถ้ามีปัญหาเด็กเป็นโรคติดต่อ ต้องให้เด็กที่เป็นโรคนั้นหยุดเรียนเพื่อแยกเด็กไม่ให้เป็นแหล่งแพร่โรค ข้อนี้ต้องตกลงและชี้แจงให้ผู้ปกครองเข้าใจเพื่อความร่วมมือ

สิ่งที่ครูควรทำอีกประการหนึ่งคือ ให้ความรู้เด็กเรื่องโรคติดต่อ และขอความร่วมมือกับผู้ปกครอง และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อหาวิธีป้องกันโรคที่เหมาะที่สุดสำหรับโรงเรียน

พันธกิจด้านการส่งเสริมสุขภาพ

การส่งเสริมสุขภาพมีเป้าหมายอยู่ที่การเพิ่มระดับความมีสุขภาพดี การรับรู้สุขภาพตน การปฏิบัติตัว เพื่อป้องกันความเจ็บป่วยที่ไม่จำเป็น ประกอบด้วยงานหลัก 5 ประการ คือ 1) ความรับผิดชอบในการดูแลตนเอง 2) ตระหนักในโภชนาการ 3) ขจัดความเครียด 4) สมรรถนะ

ทางกายดี และ 5) รับรู้สิ่งแวดล้อมทางสุขภาพ (Abdell, 1986) การเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพดังกล่าวนี้ในเด็กอายุมากกว่า 7 ขวบ จะเรียนรู้ได้มากกว่าเด็กปฐมวัย ดังนั้นพันธกิจด้านการส่งเสริมสุขภาพของสถานศึกษาปฐมวัยต้องทำควบคู่กับการสนับสนุนให้เด็กรู้จักการดูแลสุขภาพตนเอง ซึ่งหมายถึงสถานศึกษาต้องจัดและทำให้เกิดการมีสุขภาพดีสิ่งที่ต้องปฏิบัติมีดังนี้

1. *การดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อม* สถานศึกษาที่ใส่ใจต่อสุขภาพของเด็ก ต้องอยู่ในบริเวณที่มีสิ่งแวดล้อมสะอาด ปลอดจากเสียงรบกวน ไม่มีแหล่งสารพิษ หรือสัตว์นำโรค เช่น ยุง และแมลงต่าง ๆ หากมีพวกแมลง ยุง ทางสถานศึกษาจะต้องมีการป้องกันด้วยวิธีการกำจัดที่ไม่เป็นอันตรายต่อเด็ก เช่น พ่นยากันยุงรอบโรงเรียนในวันหยุด สุขภาพสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษามีผลต่อการเรียนรู้และสุขภาพของเด็ก การได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดและดีเด็กจะผ่อนคลายและเรียนได้อย่างมีความสุข

2. *การส่งเสริมโภชนาการ* เด็กที่เข้ามาอยู่ในสถานศึกษาปฐมวัย จะรับประทานอาหารที่สถานศึกษาอย่างน้อย 3 มื้อ เป็นอาหารว่าง 2 มื้อ (เวลาประมาณ 10.00 น. กับ 14.00 น.) กับอาหารกลางวัน 1 มื้อ การที่เด็กต้องมารับประทานอาหารที่สถานศึกษานั้นเป็นสิ่งที่สถานศึกษาต้องให้ความสำคัญ ด้วยการดูคุณค่าอาหารด้านโภชนาการให้ครบถ้วนทุกวัน ปริมาณอาหารความน่ารับประทานต้องตรงกับที่ร่างกายเด็กต้องการ เด็กได้รับประทานอิ่มตามที่เด็กต้องการ ในขณะเดียวกันควรให้เด็กมีโอกาสปรุงอาหารกลางวันด้วยตนเองด้วย (นัยนา ขนอนเวช, 2542 : 8) เด็กควรได้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับโภชนาการด้วยวิธีการส่งเสริมโภชนาการมีดังนี้

2.1 จัดโภชนศึกษาด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการ 10 มโนทัศน์ ดังนี้ (Essa, 2003 : 291 – 292)

1) อาหารมีหลากหลายชนิด

2) พืชและสัตว์เป็นแหล่งอาหาร

3) อาหารมีหลากสี รส รูปร่าง กลิ่น ขนาด และเสียง

4) อาหารสามารถเตรียมและรับประทานได้หลากหลายแบบ เช่น ดิบ ทำสุก แห้ง แช่แข็ง หรือกระป๋อง

5) อาหารที่ดีสำคัญต่อสุขภาพ การเจริญเติบโตและพลังงาน

6) การใช้โภชนาการของร่างกายจากอาหารที่เรารับประทานเป็นไปเพื่อสุขภาพ การเจริญเติบโตและพลังงาน

7) อาหารอาจจำแนกเป็นกลุ่มได้หลากหลาย เช่น นม เนื้อ ไข่ ผลไม้ ผัก เป็นต้น

8) อาหารที่ดีจะต้องประกอบด้วยอาหารหลายหมู่

9) มีองค์ประกอบหลายองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการรับประทาน เช่น ความน่ารับประทาน วิธีรับประทาน ความสะอาด และบรรยากาศ

10) คนเลือกรับประทานด้วยหลายเหตุผล เช่น หาซื้อง่ายและราคาประหยัด นิสัยเคยชิน รสชาติ ความสวยงาม วัฒนธรรม และอิทธิพลจากสื่อ

2.2 ดูแลโภชนาการที่ถูกต้องสำหรับเด็ก เพื่อการมีสุขภาพดี สิ่งที่โรงเรียนควรจัดกิจกรรมเกี่ยวกับโภชนาการด้วยดังนี้ (Morrison, 2003 : 205)

◆ จัดประสบการณ์ที่ทำให้เด็กสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลโภชนาการและนิสัยที่ดีตลอดพัฒนาการ

◆ จัดประสบการณ์การเตรียมอาหาร

◆ แนะนำให้เด็กรู้อาหารใหม่ การกินอาหารที่สมดุล และโภชนาการที่มีประโยชน์

3. *การส่งเสริมสุขภาพจิต* เด็กต้องการความรัก ความอบอุ่น และการดูแลใกล้ชิด โดยเฉพาะในภาวะที่ต้องจากบ้านมาอยู่สถานศึกษา การจากสิ่งแวดล้อมที่เคยชินต้องไกลแม่ทำให้เด็กมีความกังวล และกลัวการมาโรงเรียน ซึ่งเรียกว่าความกังวลจากการแยก (separation anxiety) พบมากในเด็กปฐมวัย ความกังวลนี้เป็นสาเหตุทำให้เด็กร้องไห้เมื่อต้องมาโรงเรียน (Essa, 2003 : 383 – 384) ครูต้องทำหน้าที่เป็นทั้งครูและผู้ปกครอง สัมผัสเด็กด้วยความรัก เรียนรู้และทำความเข้าใจความแตกต่างของเด็กแต่ละคน พร้อมให้ความช่วยเหลือดูแลแก่เด็กตามความแตกต่างของเด็กแต่ละคน (นัยนา ขนอนเวช, 2542 : 8) จากผลการวิจัยของสุพาพร เทพยสุวรรณ พบว่าเกณฑ์การดูแลสุขภาพจิตระดับดีมากคือ ครูต้องสามารถประเมินสุขภาพจิตตามอาการต่าง ๆ ของเด็กด้านอารมณ์ เช่น หงุดหงิดง่าย ปรับตัวยาก โดยมีบันทึกทุกภาคเรียน และจัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตร่วมด้วย (สุพาพร เทพยสุวรรณ, 2541 : 46) ครูต้องลดพฤติกรรมหรือการปฏิบัติที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพจิตเด็กหรือการสร้างให้เด็กเครียด ที่เกิดขึ้นเมื่อเด็กไม่ต้องการ ตัวอย่างเช่น ความต้องการนอนตอนกลางวันของเด็กที่โรงเรียน เด็กบางคนไม่อยากนอน ครูไปบังคับและลงโทษเด็ก นับเป็นอันตรายต่อจิตใจของเด็กมาก ทางที่ดีถ้าเด็กไม่อยากนอน ครูควรหากิจกรรมใหม่ที่เหมาะสมให้ตรงกับความต้องการของเด็ก เด็กจะไม่เครียด (เกษม ตันติผลาชีวะ, 2540 : 53) เมื่อเด็กไม่เครียดเด็กจะรู้สึกว่ามาโรงเรียนเป็นความสุข หน้าที่การดูแลเด็กของสถานศึกษาปฐมวัยจึงไม่ใช่ถ้าเด็กกินได้ เรียนดีเท่านั้น เด็กต้องมีสุขด้วย

4. *การสอนสุขศึกษา*

การให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็ก ครูสามารถผนวกลงในหลักสูตรการเรียนตามปกติได้ด้วยการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับสุขภาพในกิจกรรมที่เรียน ดังตัวอย่างเช่น

ขณะที่ครูเล่านิทาน ครูต้องบูรณาการการเรียนรู้สุขภาพลงในสาระนิทานด้วย มีชั่วโมงสนทนาความรู้ทางสุขภาพ และให้รวมถึงการฝึกหัดให้เด็กเรียนรู้เพื่อการช่วยตนเองไม่ให้เจ็บป่วยหรือเป็นอันตรายด้วย การบอกหรือเตือนเด็กว่า "อย่านะ" มีผลน้อยมากต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับสุขภาพของเด็ก

พันธกิจด้านสวัสดิภาพ

เด็กปฐมวัยต้องการสารสนเทศและวิธีการป้องกันความปลอดภัย เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ที่ต้องดูแลสวัสดิภาพของเด็กด้วยการจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย และป้องกันอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันเด็กควรได้เรียนรู้เรื่องของ สวัสดิภาพเพื่อความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2542 : 127) พันธกิจด้านสวัสดิภาพที่สถานศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยต้องดูแลดังนี้

1. การป้องกันอุบัติเหตุ เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีอุบัติเหตุมากที่สุด สถานศึกษาต้องกำหนดแนวการปฏิบัติในการป้องกันอุบัติเหตุของสถานศึกษาโดยทำให้มีปัญหาน้อยที่สุด หรือไม่มีเลย

1) ภายในอาคารเรียน ห้องเรียนต้องสะอาด พื้นห้องเรียนไม่ลื่น ไม่มืดอับ ห้องน้ำแห้งสะอาด ไม่มีที่กักเก็บน้ำที่ลื่นเป็นอันตรายกับเด็ก ไม่มีประตูห้องที่ล็อคเอง ห้องน้ำมีส่วนเปิดที่ครูสามารถมองเห็นเด็กที่ใช้ห้องน้ำได้ เสาของอาคารต้องเป็นเสากลมไม่ใช้เสาเหลี่ยม โคนเสาต้องบุนวมสูงเหนือศีรษะเด็กเพื่อป้องกันเมื่อเด็กเดินหรือวิ่งมาชน

2) สนามเด็กเล่น ต้องปลอดภัยกับเด็กไม่เป็นหลุมเป็นบ่อ มีตะปูหรือสิ่งที่เป็นอันตรายกับเด็ก ครูต้องตรวจสอบพื้นสนามให้ปลอดภัยก่อนเด็กเข้ามาเล่นทุกวัน อุปกรณ์ในสนามเด็กเล่นต้องได้รับการดูแลดังนี้

- ◆ เครื่องเล่นสนามต้องแข็งแรง มั่นคง และสะอาด
- ◆ บ่อน้ำ ต้องอยู่ใกล้สายตาครู ถ้าเด็กเล่นน้ำต้องมีครูคอยดูแลใกล้ชิด
- ◆ บ่อทราย ควรอยู่ในบริเวณที่แดดส่องถึง ถ้าเปียกต้องดูให้แห้งก่อนให้เด็กเล่น ตรวจสอบไม่ให้มีวัสดุทิ่มตำที่เป็นอันตรายกับเด็กก่อนให้เด็กลงเล่นทรายหรือทำกิจกรรมทุกครั้ง

3) สนามโรงเรียน ความปลอดภัยด้านกายภาพเป็นสิ่งสำคัญ รั้วรอบบริเวณสนามโรงเรียนต้องแข็งแรง ต้นไม้ที่ปลูกในสนามต้องไม่มีหนามหรือใบแหลม ไม่ใช้ยาฆ่าแมลงเพราะเด็กชอบจับใช้มือลูบและขยี้ใบไม้ดอกไม้ซึ่งอาจได้รับยานั้นได้

4) รถโรงเรียน จากการวิจัยของนภาพรรณ อุนากูล (2540) พบว่าผู้ปกครองมีความต้องการคนขับรถโรงเรียนที่มีคุณภาพภาพมากที่สุด รองลงมาเป็นความปลอดภัยของสภาพรถ

5) จราจรในโรงเรียน เพื่อความปลอดภัยของเด็ก ไม่ควรให้เด็กลงไปเล่นบนผิวจราจรแม้จะเป็นถนนในโรงเรียน เพราะเด็กเองมีปัญหาเรื่องการตัดสินใจ ไม่สามารถประเมินอันตรายเอง ทำให้มีโอกาสการเกิดอันตรายสูง ต้องไม่ให้รถเข้าไปวิ่งในบริเวณมากที่สุด

2. การซ้อมอุบัติภัย เด็กอายุตั้งแต่ 1 ถึง 6 ขวบ สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับอุบัติภัยได้โดยครูสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยให้กับเด็กในกิจกรรมต่าง ๆ (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2540 : 44) นอกจากการรับความรู้แล้ว เด็กควรได้รับการฝึกซ้อมอุบัติภัยและเรียนรู้เรื่องความปลอดภัย เช่น การปฏิบัติเมื่อไฟไหม้ เป็นต้น

พันธกิจด้านการดูแลรักษา

การดูแลรักษาเป็นพันธกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของสถานศึกษาปฐมวัย เด็กเล็กมากยิ่งจำเป็นต้องดูแล สถานเลี้ยงเด็กเล็กมากต้องมีพยาบาลประจำ สำหรับสถานศึกษาทั่วไปต้องมีการบริการด้านการดูแลรักษาดังนี้

1. มีห้องพยาบาลที่มีเตียงพัก มีตู้ยา และเครื่องมือสำหรับปัจจุบันพยาบาลที่พร้อมใช้สำหรับบริการเด็กที่มีปัญหาสุขภาพหรือการเตรียมเด็กส่งโรงพยาบาล

2. การบริการดูแลต่อเนื่อง มีความเป็นไปได้ที่สถานศึกษาปฐมวัยจะต้องพบกับเด็กที่มีปัญหาสุขภาพ ทั้งประเภทเจ็บป่วยเรื้อรัง ความพิการโดยกำเนิด และเจ็บป่วยเฉียบพลัน ความเจ็บป่วยเหล่านี้ทำให้ทางสถานศึกษาต้องให้การดูแลต่อเนื่อง ซึ่งคงไม่เฉพาะการดูแลด้านการรักษาและการให้ยาเท่านั้น ทางสถานศึกษายังทำหน้าที่ในการช่วยให้เด็กที่มีปัญหาสุขภาพสามารถที่จะรับมือกับความเจ็บป่วยของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่จะทำได้ด้วย (Essa, 2003 : 55) โรคที่เป็นปัญหาต้องดูแล ได้แก่ เบาหวาน หอบหืด แพ้สารบางอย่างโดยเฉพาะแพ้สารอาหาร เป็นต้น สำหรับโรคที่มีอาการเฉียบพลัน เช่น หวัด การดูแลนอกจากให้ยาอย่างถูกต้องแล้วครูต้องรู้อาการที่เป็นปัญหาด้วย สิ่งที่ครูต้องปฏิบัติในการดูแลเด็กต่อเนื่อง มีดังนี้

1) บันทึกสุขภาพเด็กในสมุดรายงานสุขภาพประจำตัวเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องดูแลต่อเนื่อง โดยเก็บข้อมูลจากผู้ปกครองและการรักษาของแพทย์ ได้แก่

- ◆ อาการสำคัญอันตราย
- ◆ ยาที่ใช้ในการรักษาประจำ
- ◆ การช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาเร่งด่วน
- ◆ เงื่อนไขกิจกรรม อาหาร และการพักผ่อน
- ◆ การติดต่อกับญาติเมื่อมีปัญหา
- ◆ การส่งต่อสถานพยาบาล

2) เยี่ยมบ้าน เพื่อติดตามและรับรู้การดูแลต่อเนื่อง

3) ฝึกหัดการปฏิบัติปัจจุบันพยาบาลเพื่อการดูแลเด็กเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน

3. การส่งต่อ ทางสถานศึกษาต้องมีเบอร์โทรศัพท์ของผู้ปกครอง และสถานพยาบาล เพื่อใช้สำหรับการส่งต่อเด็กที่มีปัญหาสุขภาพเร่งด่วน เช่น หัวแตก เพื่อให้เด็กได้รับการรักษาพยาบาลที่เร็วที่สุดและปลอดภัย

4. การให้คำปรึกษาทางสุขภาพ พยาบาลโรงเรียน หรือครูผู้รับผิดชอบหน่วยสุขภาพควรจัดบริการสุขภาพเพื่อทำหน้าที่ในการประเมินปัญหาเด็กและผู้ปกครอง ให้คำแนะนำ ให้การบำบัดและช่วยเหลือเบื้องต้น และติดตามประเมินผล

การจัดทำรายงานเกี่ยวกับสุขภาพ

เอกสารเกี่ยวกับสุขภาพเป็นสิ่งช่วยให้ครูและผู้ปกครองสามารถติดตามประเมินสุขภาพเด็กได้แม่นยำขึ้น ในขณะเดียวกันยังเป็นเครื่องช่วยให้เห็นภาพงานด้านสุขภาพของสถานศึกษานั้น เอกสารสุขภาพที่ควรมีเป็นอย่างน้อย มีดังนี้

1. สมุดรายงานสุขภาพประจำตัวเด็ก เด็กปฐมวัยควรมีสมุดรายงานสุขภาพที่มีการลงข้อมูลสุขภาพเป็นปัจจุบัน ข้อมูลที่ควรบันทึกในรายงาน ได้แก่

- ◆ บันทึกน้ำหนักส่วนสูงทุกเดือน ๆ ละครั้ง
- ◆ รายงานการตรวจสุขภาพประจำปี
- ◆ สุขภาวะของเด็กเกี่ยวกับโรคประจำตัว ความพิการ และภูมิคุ้มกันที่เด็กได้รับ
- ◆ การรับทราบของผู้ปกครองแต่ละเดือนทุกเดือน

ผู้ทำหน้าที่ในการเก็บข้อมูลได้แก่ ครูประจำชั้น หรือเจ้าหน้าที่ทางสุขภาพของสถานศึกษาเด็กปฐมวัย ได้แก่ พยาบาลวิชาชีพ พยาบาลเทคนิค หรือพนักงานอนามัย

2. บันทึกการจัดโปรแกรมสุขภาพโรงเรียน (School health program) ซึ่งประกอบด้วย การดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อม พลศึกษา การให้คำปรึกษา การส่งเสริมสุขภาพ โภชนาการและการรักษาต่อเนื่อง แต่ละงานครูต้องจัดเก็บบันทึกเป็นชุด เพราะมีความหมายมากสำหรับการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาเด็กปฐมวัยด้านการดูแล

3. รายงานการนิเทศและตรวจสอบความปลอดภัยของบริเวณที่เด็กเล่น หรือที่เด็กต้องใช้ว่าปลอดภัยทุกวัน

4. ทำสมุดบันทึกภาพผลงานเพื่อติดตามงานและการนำเสนอบนป้ายนิเทศ

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

ความสำเร็จของการจัดการศึกษาเด็กปฐมวัยที่สำคัญขึ้นอยู่กับความสามารถของครู ความพร้อมของโรงเรียน และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง (Hildebrand, 1986 : 160) ทั้งนี้เพราะการศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาที่ให้แก่เด็กที่ครูและผู้ปกครองต้องสื่อสารกันตลอดเวลา เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน และพร้อมร่วมมือกันในการจัดการศึกษาให้กับเด็ก ซึ่งการมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครองมีหลายนัย นับจากการเป็นผู้รับสารสนเทศ อาสาสมัคร จนถึงเป็นผู้วินิจฉัยสั่งการ

การที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมเกิดผลดีทั้งกับเด็ก ครู และผู้ปกครองเอง เพราะการมีส่วนร่วมเป็นการสนับสนุนและช่วยเหลือกันที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและช่วยกันในการแก้ปัญหา ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองต้องเกิดจากความสมัครใจ และความพร้อมของผู้ปกครอง ผู้ปกครองบางคนมีส่วนร่วมทุกกิจกรรม แต่บางคนเข้าร่วมบางกิจกรรมก็มี

การที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับโรงเรียนเป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นการช่วยเหลือและสนับสนุนการศึกษา (Essa, 1996 : 86 – 89) ครอบครัวเป็นสถานศึกษาแห่งแรก และพ่อแม่คือครูคนแรกของเด็ก ผู้ปกครองเปรียบเสมือนแหล่งทรัพยากรบุคคลที่มีค่าที่ครูสามารถนำทักษะความรู้ รวมทั้งการค้นหาสิ่งที่ดีมาช่วยการศึกษาปฐมวัยให้มีคุณภาพสูงขึ้น เพราะผู้ปกครองเป็นทั้งผู้ให้ (Supplier) และลูกค้า (Customer) ในแง่คุณภาพการศึกษาถือว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเป็นความสำคัญ (Arcaro, 1995 : 53) การที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในชั้นเรียน ทำให้เด็กภาคภูมิใจ มั่นใจ เมื่อเห็นครูกับผู้ปกครองทำงานร่วมกัน ในขณะเดียวกันครูก็ได้ความรู้เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของเด็กและผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างโรงเรียนและผู้ปกครองให้ดีขึ้น

วิธีการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง มี 4 วิธี ดังนี้ (Morrison, 2000 : 363 – 364)

1. วิธีให้มีส่วนร่วมในการทำงาน เป็นวิธีที่มุ่งให้ผู้ปกครองเข้าร่วมตามความสามารถของผู้ปกครองเอง เช่น เป็นผู้ช่วยครู พี่เลี้ยงเด็ก แบบนี้ผู้ปกครองจะได้ผลประโยชน์ร่วมด้วย และค่อนข้างเป็นเอกเทศ

2. วิธีให้มีส่วนร่วมโดยเน้นกระบวนการ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาเป็นผู้ให้แนวคิด เสนอแนะในการจัดการศึกษา เช่น การวางแผนหลักสูตร การคัดเลือกตำรา การวางมาตรฐานการทำงาน เป็นต้น วิธีการนี้กำลังแพร่หลาย เพราะทั้งผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจทางการศึกษา

3. วิธีการมีส่วนร่วมโดยเน้นการพัฒนา เป็นการมีส่วนร่วมที่มุ่งพัฒนาคุณภาพครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ปกครองโดยตรง เพราะผู้ปกครองที่เข้าร่วมจะได้เรียนรู้ และวิธีปฏิบัติที่เป็นการสร้างเสริมครอบครัว การมีส่วนร่วมลักษณะนี้พบในโครงการการร่วมมือของโรงเรียนชุมชน โรงเรียนสหกรณ์และโครงการเฮดสตาร์ทของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

4. วิธีการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ คือ การประสมประสานวิธีการดังกล่าวข้างต้นมาประสานกัน โดยเน้นครอบครัวเป็นศูนย์กลางให้ครอบครัวมีทั้งส่วนร่วมในการตัดสินใจ และกิจกรรมของโรงเรียน

จากการวิจัยพบว่าผู้ปกครองร้อยละ 50.15 สนใจเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนมากที่สุด ส่วนกิจกรรมรับฟังแลกเปลี่ยนความรู้ หรือให้การปรึกษาต้องการน้อยมาก (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2541 : 69)

สถานเลี้ยงเด็กเป็นบริการที่ให้แม่ หรือพ่อ หรือผู้ปกครองเด็กอยู่กับเด็กตลอดเวลาที่เด็กอยู่สถานเลี้ยงเด็ก ซึ่งมักเป็นศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน โดยผู้ปกครองจะเป็นผู้ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็ก มีเจ้าหน้าที่ของศูนย์เป็นผู้ให้คำแนะนำ นิเทศและให้ความรู้ เพื่อให้ผู้ปกครองดูแลและส่งเสริมพัฒนาการเด็กได้อย่างถูกต้อง การจัดสถานเลี้ยงเด็กแบบให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมนี้เหมาะสำหรับแม่ที่ต้องเลี้ยงลูกอยู่บ้านคนเดียว เพราะการได้ร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนและผู้ปกครองคนอื่น ทำให้ผู้ปกครองกับผู้ปกครองได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ซึ่งกันและกัน เป็นความสุขทั้งเด็กและผู้ปกครอง (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2543 : 17) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียนอนุบาล จะมีลักษณะเป็นอย่างเดียวกัน แต่ผู้ปกครองอาจทำได้มากกว่าหนึ่งกิจกรรม เช่น เป็นวิทยากร เป็นผู้จัดกิจกรรม รวมถึงเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านการบริหารจัดการด้วย

บุคลากรการศึกษาปฐมวัย

บุคลากรด้านการศึกษาปฐมวัยในต่างประเทศมีข้อกำหนดว่า ต้องผ่านการฝึกอบรมด้านการศึกษาปฐมวัยและจิตวิทยาพัฒนาการเด็ก อีกทั้งต้องมีความรู้ และสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี มีเจตคติที่ดีต่อการศึกษาปฐมวัย และที่สำคัญสามารถดูแลและเลี้ยงเด็กได้ อย่างมีเหตุผล (Essa, 1995 : 30 – 31) ผู้ทำหน้าที่ครูต้องมีความรู้ทางด้านการศึกษาด้วย NAEYC, 1982 (National Association for the Education of Young Children) และ ACEI, 1982 (Association for Childhood Education International) ได้กำหนดแนวทางการสำหรับเตรียมครูปฐมวัยว่าจะต้องประกอบด้วยข้อความรู้ดังต่อไปนี้ (Brewer, 1995 : 504 – 505)

- ความรู้ความสามารถทางพื้นฐานด้านการศึกษาศิลปศาสตร์
- ความรู้พื้นฐานด้านการศึกษาปฐมวัย
- ความรู้ด้านการเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็ก
- ความรู้ด้านหลักสูตร
- ความรู้ด้านกระบวนการเรียนการสอน
- มีประสบการณ์ในการทำงานกับเด็กวัยเล็กด้านการนิเทศ

คลิก (Click, 2000 : 244) ให้ความเห็นว่าบุคลากรที่จะทำงานกับเด็กปฐมวัยนอกจากมีความรู้พื้นฐานแล้วต้องมีนิสัยและความสามารถต่อไปนี้ร่วมด้วยคือ

- ชอบอยู่กับเด็ก
- สามารถเลี้ยงดูเด็ก
- ยืดหยุ่น
- อดทน และเต็มใจที่จะทำงานกับเด็ก
- เป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กทำตาม
- มีทักษะการสื่อสารที่ดีและมีความสามารถในการฟัง
- ให้อิสระแก่เด็กในการแก้ปัญหา
- ยอมรับความแตกต่างของบุคคลทั้งด้านเด็กและผู้ใหญ่
- ทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้ร่วมงานและผู้ปกครองได้
- มีสุขภาพดี มีพลัง และสนุกกับการทำกิจกรรม
- มีความสนใจหลากหลายที่สามารถแลกเปลี่ยนกับเด็กและผู้ใหญ่
- เต็มใจที่จะต่อเนื่องการเรียนรู้

มอริสัน (Morrison, 1991 : 14) ได้กล่าวถึงบุคลากรในด้านการศึกษาปฐมวัยว่าประกอบด้วยบุคคลดังตารางที่แสดงต่อไปนี้

บุคลากร	หน้าที่รับผิดชอบ
♦ นักการศึกษาปฐมวัย	เป็นผู้ทำงานกับเด็กปฐมวัย และมีเจตจำนงค์ ที่พัฒนาตนเองโดยเข้าร่วมในโครงการฝึกอบรม ในการพัฒนาความรู้และสมรรถนะทางการศึกษาปฐมวัย
♦ ครูปฐมวัย	รับผิดชอบการวางแผนและการจัดโปรแกรมสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียน นิเทศผู้ช่วยครูและผู้ดูแลเด็กปกติต้องลำเร็จการศึกษาด้านการศึกษาปฐมวัย ประถมศึกษา หรือพัฒนาการเด็ก
♦ ผู้ช่วยครูปฐมวัย	ทำหน้าที่วางแผนและจัดกิจกรรมให้กับเด็ก ดูแลเด็กและให้ความรู้แก่เด็ก
♦ ผู้ดูแลเด็ก	ทำหน้าที่ดูแลเด็กและช่วยครูให้การศึกษาแก่เด็ก
♦ ผู้ปกครอง	ให้การดูแลเบื้องต้นแก่เด็ก สนับสนุน ป้องกัน และแนะนำเด็กในฐานะผู้ปกครองและพร้อมร่วมมือกับครูและโรงเรียน

นอกจากนี้ในตำราบางเล่มได้เสนอให้มีนักผู้ปกครองศึกษา (Parent educator) เพื่อทำหน้าที่ให้การศึกษาและประสานการศึกษากับผู้ปกครองอีกด้วย ซึ่งบทบาทหน้าที่ของการศึกษาปฐมวัยต้องให้ความรู้แก่ผู้ปกครองเพื่อความร่วมมือส่งเสริมพัฒนาการเด็ก และการเลี้ยงเด็กที่มีประสิทธิภาพด้วย

ความต้องการบุคลากรในสถานศึกษาปฐมวัยมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ บุคลากรในสถานเลี้ยงเด็ก ที่มีเด็กอายุแรกเกิดถึงขวบครึ่ง จะมีความต้องการพยาบาล และแพทย์ผู้ดูแลเป็นหลัก รองลงมาเป็นผู้ดูแลเด็ก และครูปฐมวัย แต่ถ้าเด็กอยู่ในวัย 3 – 5 ขวบ หรืออยู่ในระดับชั้นอนุบาล ต้องการบุคลากร 3 กลุ่ม คือ

1. ครูผู้ทำหน้าที่สอน หมายถึงผู้มีประสบการณ์และพื้นความรู้ด้านการศึกษาปฐมวัย พัฒนาการเด็กและการศึกษาทำหน้าที่หลักคือ สอน

2. พี่เลี้ยง เป็นผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือครูในการดูแลเด็ก ซึ่งคณะกรรมการการประถมศึกษากำหนดว่า ต้องเป็นผู้มีความรู้ตามหลักสูตรอบรมผู้ดูแลเด็ก มีสุขภาพกายและจิตที่ดี อายุ 15 ปีบริบูรณ์

3. บุคลากรอื่น ๆ ได้แก่ นักผู้ปกครองศึกษา (Parent educator) นักจิตวิทยาที่จะมาทำหน้าที่ประสานงานและให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

สถานศึกษาปฐมวัยเป็นสถานศึกษาที่อยู่ในรูปสถานศึกษาเด็กปฐมวัยและโรงเรียนอนุบาล อยู่หลายสังกัด มีบุคลากรประกอบด้วย บุคลากร ซึ่งในโรงเรียนเด็กเล็ก หรือเนอร์สเซอรี่ที่สำคัญ

ครูเด็กเล็ก (nursery teacher) เป็นผู้มีใบประกอบวิชาชีพครูที่ผ่านการเรียนและการฝึกฝนมาโดยเฉพาะด้านการเลี้ยงดู จิตวิทยาและการศึกษาสำหรับเด็กเล็ก อัตราส่วนครูต่อเด็กประมาณ 1 : 8 – 10

พยาบาลเด็กเล็ก (nursery nurse) เป็นพยาบาลที่ทำหน้าที่ในการดูแลเด็กเล็กทางด้านสุขภาพและความปลอดภัย นอกจากมีความรู้และใบประกอบวิชาชีพทางการพยาบาลแล้วต้องผ่านการอบรมด้านการศึกษาปฐมวัยด้วยเพื่อทำหน้าที่ทางการศึกษาร่วมกับครูในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านสุขภาพและสวัสดิภาพ (Browne and Cleave, 1992 : 205) อัตราส่วนของพยาบาลเด็กเล็กต่อเด็กประมาณ 1 : 3

สำหรับอัตรากำลังบุคลากรต่อจำนวนเด็ก กำหนดเป็นดังนี้ (Essa, 1996 : 28)

การเลี้ยงเด็กทารกขวบแรก

ผู้ใหญ่ : เด็ก = 1 : 3

การเลี้ยงเด็กเตาะแตะ 1 – 2 ขวบ

ผู้ใหญ่ : เด็ก = 1 : 6

การเลี้ยงเด็กเล็ก 2 – 3 ขวบ

ผู้ใหญ่ : เด็ก = 1 : 8

การเลี้ยงเด็ก 4 – 5 ขวบ

ผู้ใหญ่ : เด็ก = 1 : 10

การเลี้ยงเด็กระดับประถมศึกษา

ผู้ใหญ่ : เด็ก = 1 : 15 – 18

อัตราบุคลากรผู้ใหญ่ต่อจำนวนเด็กดังกล่าวข้างต้น ได้ถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐด้านสุขภาพและการศึกษา อัตราส่วนอาจแตกต่างกันไปโดยเน้นคุณภาพของการดูแลเด็ก ถ้าเด็กเล็กมาก ผู้ดูแลมากตามสัดส่วน ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของเด็กเป็นสำคัญ

การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง (parent education) และการศึกษาแก่ชุมชนให้จัดเป็นบริการจำเป็นของการศึกษาและการดูแล (Whalley and the Pen Green Center Team, 2001 : 4) การศึกษาปฐมวัยเป็นการให้การศึกษาและการดูแลแก่เด็กที่สืบเนื่องจากบ้านสู่โรงเรียนและจากโรงเรียนสู่บ้าน ข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก และโรงเรียนต้องรับรู้ร่วมกันระหว่างบ้านและโรงเรียนที่พร้อมร่วมมือกันดำเนินการศึกษา เพื่อการพัฒนาเด็กให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง โดยผู้ปกครองได้เรียนรู้เด็กขณะที่มาร่วมกิจกรรมกับโรงเรียน แต่ในขณะเดียวกันโรงเรียนเองยังจัดให้การศึกษาโดยเฉพาะแก่ผู้ปกครอง เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพของการเป็นผู้ปกครองด้วย

การศึกษาสำหรับผู้ปกครองที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น มีจุดประสงค์เพื่อ (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2542 : 8 – 10)

1. สร้างเสริมให้ผู้ปกครองมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติจะพัฒนาการของเด็ก เข้าใจพฤติกรรมเด็กที่ถูกต้อง สามารถส่งเสริมพัฒนาการเด็กตามวัยได้ รู้ว่าพฤติกรรมใดของเด็กเป็นพฤติกรรมปกติ หรือพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ต้องแก้ไข จำแนกการแสดงออกของเด็กได้ ไม่เข้าใจเด็กผิด

2. สร้างเสริมความเข้าใจบทบาทของผู้ปกครอง ในด้านต่อไปนี้

- การเป็นตัวอย่างกับเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม
- การเป็นผู้สั่งสอนอบรมเด็กอย่างมีเหตุผล
- การเป็นตัวกระตุ้นและจูงใจให้เด็กได้คิด ได้เรียน มีวินัยและจริยธรรม
- การเป็นผู้สร้างเสริมบรรยากาศสุนทรีย์ของครอบครัว
- การเป็นผู้ให้คำปรึกษากับเด็ก

3. สร้างเจตคติที่ถูกต้องในการเลี้ยงดูเด็ก
4. สร้างความมั่นใจให้กับผู้ปกครองในการเลี้ยงดูเด็ก
5. สร้างความร่วมมือในการพัฒนาเด็กหรือบำบัดรักษาในกรณีที่ลูกมีปัญหาต้องการการดูแลพิเศษ เช่น เด็กเป็นออทิสติค

การศึกษาสำหรับผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเน้นถึงความเข้าใจพัฒนาการเด็ก และเพิ่มพูนทักษะของการดูแลเด็กที่ถูกต้อง วิธีการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง มี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองทางตรง คือ การให้ความรู้แก่ผู้ปกครองอย่างเป็นทางการที่ทางสถานศึกษาจัดขึ้นในรูปแบบของการฝึกอบรมการประชุมวิชาการ การสัมมนาหรือการให้คำปรึกษา ซึ่งอาจเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม รวมถึงการเยี่ยมบ้าน และการมีส่วนร่วมกับชุมชน

2. การศึกษาสำหรับผู้ปกครองทางอ้อม เป็นการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครองทางสื่อมวลชน ที่ผู้ปกครองจะเปิดรับเปิดดูได้อิสระ ตามช่องทางที่มีการเผยแพร่ เช่น หนังสือพิมพ์รายวัน นิตยสาร รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ รวมถึงการนำเสนอทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์

การให้ความรู้แก่ผู้ปกครองนี้มีทั้งการให้โดยสถานศึกษาและหน่วยงานอื่น แก่สถานศึกษาปฐมวัยมีหน้าที่โดยตรงในด้านนี้

การเรียนรวม

การเรียนรวมเป็นแนวคิดทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือพิการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษา นันทนาการและสังคมกับเด็กปกติ ซึ่งการเรียนรวมทางการศึกษาปฐมวัยเน้นเฉพาะการให้เด็กที่บกพร่องและเด็กปกติได้ทำงานและเล่นด้วยกันในชั้นเรียนเดียวกัน (Williams and Fromberg, 1992 : 324) โดยจำแนกประเภทเด็กที่เข้าเรียนและลักษณะการเรียนดังนี้ (Morrison, 2000 : 320 – 325)

◆ การเรียนรวมของเด็กพิการ หมายถึง การศึกษาที่เปิดโอกาสให้เด็กพิการเข้ามาเรียนกับเด็กปกติในชั้นเรียนปกติ โดยเข้าเรียนเต็มเวลาหรือเข้ามาเรียนบางเวลา จุดประสงค์เพื่อให้เด็กพิการได้เรียนรู้สังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของคนปกติทั่วไป

◆ การเรียนรวมของเด็กพัฒนาการช้า (Integration) เป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีพัฒนาการอยู่ในระดับเกณฑ์เฉลี่ยของปกติหรือต่ำกว่าเล็กน้อย ให้เข้ามาเรียนร่วมในชั้นปกติเต็มเวลา หรือบางเวลาบางเรื่องได้ จุดประสงค์เพื่อให้เรียนรู้การปรับตัวเข้าสู่สังคมปกติ

การเรียนรวมเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือเด็กพิการเข้ามาเรียนในชั้นเรียนกับเด็กปกติ เพื่อเรียนรู้การพัฒนาและปรับตนเองให้สามารถอยู่กับสังคมปกติได้ แต่เดิมนั้นเชื่อว่าชั้นเรียนที่ดีที่สุดสำหรับเด็กพิการคือการศึกษาพิเศษ ซึ่งพบว่าไม่จริงเพราะปรากฏว่าเด็กที่เข้าเรียนโรงเรียนพิเศษปรับตัวได้น้อยกว่าเด็กที่มีปัญหาที่ถูกทิ้งให้ต่อสู้ตามธรรมชาติแล้วปรับตัวเองได้ดีกว่า และสามารถดำเนินชีวิตได้ดีกว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาในฐานะประเทศผู้นำที่มีการจัดห้องเรียนและการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กปัญญาอ่อน จึงคิดหารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีปัญหา โดยเน้นให้เด็กที่มีปัญหาสามารถบูรณาการการเรียนรู้สังคมและวิชาการเข้าด้วยกันได้ อย่างน้อยการปรับตัวเข้ากับสังคม เช่น เด็กปัญญาอ่อน เด็กออทิสติค รวมถึงเด็กปฐมวัยที่บกพร่องด้านใดด้านหนึ่ง อาจเป็นปัญหาสุขภาพหรือความต้องการพิเศษหรือพิการ เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ที่ส่งเสริมพัฒนาการตามวัยที่เหมาะสม โดยได้สัมผัสกับเด็กที่มีพัฒนาการตามปกติ เด็กปกติจะเป็นตัวอย่างการเรียนรู้ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นให้กับเด็กที่มีปัญหา ซึ่งสามารถช่วยให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษสามารถพัฒนาตนเองได้ ในขณะเดียวกันเด็กปกติได้เรียนรู้ภาวะเด็กพิเศษสร้างการยอมรับและเห็นคุณค่า รวมถึงเข้าใจถึงความแตกต่างของคนด้วย (Williams and Fromberg, 1992 : 324 – 325) สิ่งที่เด็กพิการหรือมีความต้องการพิเศษจะได้จากการเรียนรวมคือ

1. เด็กที่มีความต้องการพิเศษได้เรียนรู้สังคม และปรับตัวให้เข้ากับสังคมปกติได้อย่างมีความสุขและไม่เป็นปัญหาสังคมในอนาคต

2. สังคมและธรรมชาติการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติจะเป็นตัวกระตุ้นเด็กที่มีความต้องการพิเศษ หรือพิการให้ฟื้นคืนสภาพได้มากที่สุด เด็กที่เข้าเรียนร่วมจะเกิดการรับรู้ มีการปรับตัวระหว่างการเรียนร่วม ภาวะนี้เรียกว่าสังคมบำบัด

3. ผลข้างเคียงที่ได้ตามมาคือเด็กปกติได้เรียนรู้และเข้าใจผู้ร่วมสังคมที่พิการ หรือมีความต้องการพิเศษได้

ปรัชญาของการเรียนรวมมุ่งถึงบรรยากาศทางสังคม และสิ่งแวดล้อมปกติที่เด็กเรียนร่วมต้องเรียนรู้ ซึ่งถ้าเหมาะสมกับเด็ก เด็กจะได้ประโยชน์มากทั้งเด็กปกติและเด็กเรียนร่วม ผลที่

ตามมาคือความง่ายสำหรับครูในการจัดชั้นเรียนให้สอดคล้องกับลักษณะเด็ก ประโยชน์ทางการศึกษาและปรัชญาการเรียนร่วม เราสามารถจัดชั้นเรียนออกได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ห้องเรียนปกติ เป็นชั้นเรียนที่ไม่ต้องมีการปรับหรือเปลี่ยนสิ่งใดเป็นพิเศษ เด็กสามารถร่วมสามารถเข้าเรียนได้เหมือนปกติ แต่เด็กเรียนร่วมที่จะเข้าชั้นเรียนปกติได้นี้ต้องมีปัญหาความต้องการพิเศษน้อยมาก และพร้อมยอมรับกระบวนการเรียนตามปกติของชั้นเรียนได้

ลักษณะที่ 2 ห้องเรียนบำบัด เปิดสอนโดยมีชั่วโมงเรียนพิเศษ ใช้สำหรับเด็กเรียนร่วมที่มีปัญหาเฉพาะที่ต้องได้รับการฝึกบางอย่างเป็นพิเศษ เด็กเรียนร่วมกลุ่มนี้จะมีชั่วโมงและวิชาแยกไปเรียนพิเศษเพื่อฝึกและเรียนเฉพาะ เช่น ห้องวจีบำบัด ใช้สำหรับการสอนภาษาให้แก่เด็กเรียนร่วม เป็นต้น

ลักษณะที่ 3 ห้องเรียนพิเศษ เป็นห้องเรียนเฉพาะที่จัดสำหรับเด็กเรียนร่วมที่มีปัญหามากต้องการครูการศึกษาพิเศษ และบรรยากาศการเรียนเฉพาะ เด็กห้องเรียนพิเศษรวมถึงเด็กเรียนร่วมที่สามารถออกมาเข้าร่วมกิจกรรมกับเด็กปกติได้ในบางกิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้สังคมปกติ

ปัจจุบันการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมได้กำหนดให้จัดขึ้นในทุกโรงเรียนเพื่อพัฒนาเด็กที่มีปัญหาได้มีส่วนเรียนรู้สังคม และปรับตัวให้เข้ากับสังคมเพื่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสมได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเน้นเฉพาะในส่วนการศึกษาที่ผู้วิจัยศึกษางานในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีดังนี้

ชุติมา สัจจานันท์ (2541) ได้วิจัยลักษณะความเป็นครูของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในด้านเนื้อหาและวิธีการที่ทรงสั่งสอนอบรมบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ด้วยการศึกษาทั้งบทพระราชนิพนธ์ พระราโชวาท พระราชดำรัส พระราชกระแส และเอกสารที่มีผู้เขียนเฉลิมพระเกียรติ สดุดีพระราชจริยวัตรและประมวลพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับพระองค์ รวมทั้งจากสื่อมวลชน และการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับพระองค์ ที่มีความรู้และทราบเรื่องราวโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชจริยวัตร ความสนพระราชหฤทัยและพระราชกรณียกิจ ผลการวิจัยโดยสรุปพบว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดความเป็นครู และสนพระราชหฤทัยในวิชาศึกษาศาสตร์ โดยเฉพาะการนำการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการพัฒนาประเทศ ตลอดจนเทคนิควิธีการสอน ทรงริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา พระราชทานพระราชดำริเพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนของโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และทรงติดตามความก้าวหน้าโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ การเป็นครูในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี ประกอบด้วยพระคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ รอบรู้ สอนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และมุ่งมั่นพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่คุรุสภา กำหนดสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครูยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ที่ทรงเป็นแบบอย่างของครูและ นักการศึกษาทั้งปวง ทรงมีวิญญาณของความเป็นครูและทรงตระหนักถึงการสั่งสอน อบรมบุคคลด้วย ทรงมุ่งมั่นพัฒนาบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัยและเจตพิสัย และแสดงพฤติกรรมทั้งสามด้านอย่างสมดุลกัน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีเป้าหมายการพัฒนาใน 3 มิติ โดยแต่ละมิติมีความเชื่อมโยงกันดำเนินไปอย่างสมดุลและสอดคล้องกัน มิติแรก คือ การพัฒนาคน โดยทรงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนและชุมชนโดยเฉพาะคนชนบทในถิ่นทุรกันดาร นักเรียนผู้ด้อยโอกาส การศึกษาในที่นี้พินิจในความหมายที่กว้างถึงวิชาการและวิชาชีวิต ไม่เฉพาะการศึกษาในโรงเรียนมิติที่สอง คือ การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม โดยทรงใช้ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และจริยธรรม ภาษาและวรรณกรรมเป็นเครื่องมือพัฒนาจิตใจสร้างสำนึกของประชาชนมิติที่สาม คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความร่วมมือระหว่างชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับประเทศและระหว่างประเทศ

ทรงเน้นการศึกษาแบบนำสังคม ชี้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นรากฐาน ความคิดจิตใจ ค่านิยมและภูมิปัญญา ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษา และทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างของนักพัฒนาศึกษาศาสตร์

กระทรวงศึกษาธิการ, (2545) โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโครงการศึกษางานโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการเรียนรู้ ซึ่งครอบคลุมแนวพระราชดำริด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สาธารณสุขโดยใช้วิธีวิทยาในการศึกษาโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากข้อมูลระหว่าง พ.ศ. 2524 ถึง พ.ศ. 2547 มีผลการวิจัยโดยสรุปว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นผู้ใฝ่รู้และมีพระราชดำริเกี่ยวกับความรู้ว่าหมายถึง ความรู้ในระบบโรงเรียน ความรู้อื่นที่สามารถใช้กับชีวิตจริง สิ่งแวดล้อมที่ปรากฏคือ แหล่งเรียนรู้ หลักการเรียนรู้ที่สำคัญคือ สุ จิ ปุ ลิ และเป้าหมายการเรียนรู้ต้องอยู่ในสมดุลของพุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา แนวพระราชดำริของพระองค์สะท้อนถึงประสบการณ์และกระบวนการเรียนรู้ของพระองค์ที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญา วัฒนธรรมการเรียนรู้ดั้งเดิมของไทย ผนวกกับความเข้าใจ ข้อดีและข้อจำกัดของกระบวนการเรียนรู้สากล

มนัส บุญประกอบ และคณะ. (2545) ได้ทำการวิจัยด้วยการใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสังเกตการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ในชั้นเรียนจากโรงเรียนทั้งหมด 20 โรง ซึ่งกระจายทั่วภูมิภาคของประเทศพบว่า ศักยภาพการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการฯ ค่อนข้างสูง ครูและนักเรียนให้ความร่วมมือดี แต่ชุมชนยังให้ความสนใจน้อย ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอน รูปแบบระบบการจัดการเรียนการสอนใช้สถาบันพี่เลี้ยงสนับสนุนจัดเป็นกลุ่มโรงเรียน มีดัชนีชี้วัด 5 ด้าน คือ ด้านโรงเรียน ด้านผู้บริหาร ด้านครูวิทยาศาสตร์ ด้านนักเรียน ด้านผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งผู้วิจัยเสนอแนะให้ปรับโครงสร้างการส่งเสริมการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์จากเดิมที่เน้นบทบาทของศูนย์สถาบันพี่เลี้ยงไปเป็นกรรมการบริหารสหวิทยาเขต ภายใต้การกำกับดูแลของกรมสามัญศึกษา แต่ยังคงไว้ซึ่งการสนับสนุนทางวิชาการจากศูนย์สถาบันพี่เลี้ยง

จากการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการศึกษา กับสมรรถนะด้านการศึกษาของพระองค์น่าจะมีผลต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเด็นต่าง ๆ ทั้งด้านมโนทัศน์ รวมถึงการจัดการองค์ประกอบการศึกษาปฐมวัย ซึ่งควรแก่การศึกษาเพื่อเป็นกรอบแนวคิดการจัดการศึกษาปฐมวัยและเผยแพร่ เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการศึกษาปฐมวัยให้แก่ประเทศชาติสืบไป

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และศึกษาสภาพจริงโรงเรียนในโครงการพระราชดำริ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. ประเภทเอกสารประกอบด้วย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราโชวาท พระราชดำรัส พระกระแส พระราชจริยวัตร ประมวลพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับพระองค์ ข้อมูลจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เอกสารที่ผู้เขียนเฉลิมพระเกียรติสดุดี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ประเภทบุคคล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูที่รับผิดชอบงานการศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาตามแนวพระราชดำริ

3. ประเภทสถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียนที่จัดการศึกษาปฐมวัยในโครงการตามพระราชดำริหรือตามแนวพระราชดำริ

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราโชวาท พระราชดำรัส พระกระแส พระราชจริยวัตร ประมวลพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับพระองค์ รวมทั้งข้อมูลจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เอกสารที่ผู้เขียนเฉลิมพระเกียรติสดุดี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องเกี่ยวกับการดูแลและการศึกษาสำหรับเด็กวัย 6 ขวบแรก ตามแนวพระราชดำริหรือโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

2. ผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่รับผิดชอบการศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษาที่ดำเนินตามพระราชดำริ กำหนดจากสถานศึกษาที่ริเริ่มและพัฒนาโดยพระองค์เองกับสถานศึกษาที่ใช้ในโครงการตามพระราชดำริโดยสุ่มตัวอย่างจาก 4 โรง ดังนี้

2.1 ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูผู้เกี่ยวข้องกับงานการศึกษาปฐมวัย โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร จำนวน 6 คน

2.2 ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูผู้เกี่ยวข้องกับงานการศึกษาปฐมวัย โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล อำเภอศาลายา จังหวัดนครปฐม จำนวน 3 คน

2.3 ผู้บริหาร ครู และผู้ดูแลเด็ก โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 4 คน

2.4 ผู้บริหาร ครู และผู้ดูแลเด็ก โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนตะโกปิดทอง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 3 คน

3. สถานศึกษาที่ผู้วิจัยศึกษาสภาพจริง ได้แก่ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามพระราชดำริ จำนวน 4 แห่ง คือ

3.1 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ กรุงเทพมหานคร

3.2 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล อำเภอศาลายา จังหวัดนครปฐม

3.3 โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

3.4 โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนตะโกปิดทอง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. แบบวิเคราะห์เนื้อหาความรู้จากเอกสาร ประกอบด้วยกรอบโครงสร้างการวิเคราะห์ 4 ประการ ดังนี้

1.1 ลักษณะการศึกษาปฐมวัย

1.2 องค์ประกอบการศึกษาปฐมวัย

1.3 วิธีการจัดการศึกษาปฐมวัย

1.4 การพัฒนาแนวคิดการศึกษาปฐมวัย

2. แบบสัมภาษณ์ มีเนื้อหาครอบคลุมตามประเด็นที่วิเคราะห์ ประกอบด้วยข้อคำถาม ที่ใช้เพื่อยืนยันองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและข้อมูลเพิ่มเติม

3. กล้องถ่ายภาพ

4. แถบบันทึกเสียงสำหรับการสัมภาษณ์

การสร้างแบบวิเคราะห์เนื้อหาความรู้

ผู้วิจัยได้สร้างแบบวิเคราะห์เนื้อหาความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วยการดำเนินขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัย และการจัดการศึกษาปฐมวัย

2. สร้างกรอบโครงสร้างการวิเคราะห์เนื้อหาความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ 4 ประการ ดังนี้

1) ลักษณะการศึกษาปฐมวัยโดยหมายถึง มโนทัศน์ด้านความหมายของการศึกษาปฐมวัย จุดประสงค์การจัดการศึกษา และสถานศึกษา

2) องค์ประกอบการศึกษาปฐมวัยโดยหมายถึง งานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัย เช่น การดูแลเด็ก การให้การศึกษาเด็ก และผู้ปกครอง รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

3) วิธีการจัดการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานขั้นปฏิบัติการเกี่ยวข้องกับการดูแล ได้แก่ โภชนาการและสุขภาพ กับส่วนการศึกษา ได้แก่ หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดสถานศึกษาและสุขภาพ

4) การพัฒนาแนวคิดการศึกษาปฐมวัย หมายถึง ขั้นตอนวิธีการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริเพื่อให้เกิดการศึกษาปฐมวัยที่เป็นรูปธรรม รวมถึงแนวพระราชดำริอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. ตรวจสอบเครื่องมือวิเคราะห์เนื้อหาโดยให้ครูผู้สอนระดับการศึกษาปฐมวัย นักวิชาการและผู้บริหารการศึกษาปฐมวัยให้ความเห็นถึงความครอบคลุมของเนื้อหาตามประเด็นการวิเคราะห์ จำนวย 3 คน โดยมีความเห็นตรงกันอย่างน้อย 2 คน ส่วนที่เห็นต่างกัน ผู้วิจัยนำไปพิจารณาตรวจสอบกับตำราที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอเป็นข้อสรุปอีกครั้งหนึ่ง

4. ผู้วิเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์เอกสาร 1 ฉบับ เพื่อดูความเป็นไปได้ พบว่าการวิเคราะห์เนื้อหาความรู้ด้านความหมายของการศึกษาปฐมวัยใช้ไม่ได้ และกรอบการวิเคราะห์เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับสถานศึกษาปฐมวัย มีความจำเป็นน้อยมาก เพราะการเรียกสถานศึกษาตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ถูกกำหนดอย่างเป็นรูปธรรมโดยใช้การเรียกชื่อตรงความหมาย เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล โครงการศูนย์ทดลองเด็กหูหนวกปฐมวัย จึงไม่จำเป็นต้องทำเป็นกรอบวิเคราะห์

5. หลังจากทดลองใช้ผู้วิจัยได้จัดทำเป็นกรอบการวิเคราะห์ สำหรับใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์เนื้อหาในด้านสาระและคำสำคัญต่อไป (ภาคผนวก)

สำหรับแบบสัมภาษณ์ได้อิงแบบวิเคราะห์เนื้อหาความรู้และเพิ่มประเด็นสัมภาษณ์ เจาะลึกโดยปรึกษาจากครูผู้สอนปฐมวัยที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทเพื่อให้แนวคิดที่เหมาะสมที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กระบวนวิจัยแบบวิเคราะห์เชิงอุปมาน (Inductive analysis) ตามแนวคิดของเบิร์นและโกรฟ (Burns and Grove, 1990) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์เนื้อหา ตามขั้นตอนดังนี้

1.1 รวบรวมเอกสารสำหรับการวิเคราะห์โดยใช้เฉพาะเอกสารที่เป็นพระราโชวาท พระราชดำรัส พระกระแส ประมวลพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับพระองค์เอกสารที่ผู้เขียนเฉลิมพระเกียรติ สดุดี ข้อมูลจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และผลการวิจัยที่เกี่ยวข่อง

1.2 ค้นหาเนื้อหาความรู้จากเอกสารตามแบบวิเคราะห์เนื้อหาความรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นด้วยการตรวจครั้งที่ 1 แล้วขีดเส้นใต้ และตรวจซ้ำครั้งที่ 2 พบว่าพระราชดำริที่ปรากฏมีความถี่ตั้งแต่ 1 ครั้ง ถึง 3 ครั้ง ซึ่งเป็นความถี่ที่ซ้ำมากที่สุด โดยจำแนกตามวาระพระราชจริยวัตร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลไว้ทุกประเด็นแล้วจัดลงเป็นหมวด พร้อมบันทึกลงในแบบวิเคราะห์เนื้อหาความรู้ที่กำหนดหมวดหมู่ไว้

1.3 ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ความหมายที่แท้จริงด้วยการวิเคราะห์ซ้ำ 3 ครั้ง ด้วยการอ่าน เปรียบเทียบเวลา สถานที่ และการปรากฏของสาระที่นำมาวิเคราะห์ โดยสะกัดเนื้อหาความรู้ด้านการศึกษาทั่วไปออกให้มากที่สุด คัดเลือกเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย ด้านการดูแลและการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเท่านั้น โดยยังคงบันทึกข้อมูลที่มีความถี่ตั้งแต่ 1 ครั้งขึ้นไป

1.4 จัดเนื้อหาความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ ด้วยการตัดผลการวิเคราะห์ที่ซ้ำซ้อนออกอีกครั้งหนึ่ง โดยไม่ตีความ

1.5 สร้างข้อสรุปและเรียบเรียงเนื้อหาความรู้จากการวิเคราะห์ลงตารางวิเคราะห์เนื้อหาความรู้ ซึ่งอยู่ในแบบวิเคราะห์เนื้อหาความรู้ด้วยการบันทึกตามกลุ่ม ส่วนเนื้อหาความรู้ที่ไม่เข้ากลุ่มบันทึกแยกอีก 1 หมวด

1.6 สร้างกรอบคำถามประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกที่สำคัญ โดยเน้นถึง การปฏิบัติจริง ความเป็นไปได้ และเงื่อนไขการจัดการศึกษาปฐมวัย ตามแนวพระราชดำริ

ขั้นที่ 2 หาข้อมูลยืนยันผลการวิเคราะห์ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกและศึกษาสภาพจริง

คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บุคคลที่ดำเนินการจัดการศึกษาปฐมวัยเพื่อยืนยันประเด็นหรือเนื้อหาความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ ด้วยการดำเนินการดังนี้

1. ติดต่อประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียน และหน่วยเหนือเพื่อขอเข้าสัมภาษณ์โดยบอกจุดประสงค์และกระบวนวิธีวิจัยประกอบด้วย

- ◆ ผู้อำนวยการโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ กรุงเทพมหานคร
- ◆ ผู้อำนวยการโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล อำเภอศาลายา จังหวัดนครปฐม
- ◆ ผู้บัญชาการ กองบัญชาการตำรวจตะเวนชายแดน

2. ดำเนินการสัมภาษณ์ ดังนี้

2.1 สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ กรุงเทพมหานคร และโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2548 ดังนี้

- โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ กรุงเทพมหานคร

  ผู้อำนวยการโรงเรียนและผู้บริหาร 2 คน

  ครูผู้สอน 4 คน

- โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล นครปฐม

  ผู้อำนวยการโรงเรียนและผู้บริหาร 2 คน

  ครูผู้สอน 1 คน

2.2 สัมภาษณ์ผู้บริหารและครูโรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดน ในวันที่ 7 ธันวาคม 2548

- โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

  ผู้บริหาร 1 คน

  ครูผู้สอน 2 คน

  พี่เลี้ยง 1 คน

- โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนตะโกปิดทอง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

  ผู้บริหาร 1 คน

  ครูผู้สอน 2 คน

2.3 ตรวจสอบคำสัมภาษณ์ โดยเปรียบเทียบกับปรัชญาของโรงเรียนและกิจกรรมที่โรงเรียนดำเนินการ

2.4 วิเคราะห์คำสัมภาษณ์ตามผลการวิเคราะห์ในขั้นที่ 1 เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องตรงกัน พบประเด็นได้ข้อมูลปรากฏชัด 6 ประการ คือ

1) การปลูกฝังวัฒนธรรมไทย
2) โภชนาการสำหรับเด็ก
3) การดูแลสุขภาพ
4) การสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้ปกครอง
5) การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน
6) การบริหารจัดการ

2.5 อภิปรายผลการสัมภาษณ์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพื่อสรุปประเด็นในแบบวิเคราะห์เนื้อหาความรู้

ขั้นที่ 3 สังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริโดยเรียบเรียงนำเสนอแบบพรรณาความ (description)

บทที่ 4
ประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาแนวพระราชดำริการจัดการศึกษาปฐมวัยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย วิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย (Induction analysis) จากเอกสารที่เป็นพระราโชวาท พระราชดำรัส พระกระแส พระราชจริยวัตรและประมวลพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับพระองค์ ข้อมูลจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เอกสารที่ผู้เขียนเฉลิมพระเกียรติสดุดีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาสภาพจริงจากโรงเรียนในโครงการพระราชดำริจำนวน 4 โรงเรียน

จากการศึกษาพบว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีอัจฉริยะทางการศึกษา ดังที่ได้รับสมัญญานามว่า เจ้าฟ้านักการศึกษา พระองค์สามารถบูรณาการข้อมูลเป็นองค์ความรู้ เพื่อการจัดการศึกษาด้วยการคำนึงถึงพันธกิจ (mission) และวิสัยทัศน์ (vision) ทางการศึกษาที่ทรงมีพระราชดำริ ข้อมูลพื้นฐานที่พระองค์ทรงนำมาใช้ในการจัดการศึกษาปฐมวัยมีอย่างน้อย 5 ประการ ประกอบด้วย

1. การสังเกตพฤติกรรมเด็กขณะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรหรือทำพระราชกรณียกิจแล้วนำสิ่งที่สังเกตพบมาเป็นฐานการคิดพัฒนาการศึกษาปฐมวัย โดยมีพระราชดำริว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการพัฒนานั้นจะมีคุณค่าต้องเริ่มต้นตั้งแต่ปฐมวัย นับจากในครรภ์มารดาเป็นต้นไปประกอบการดูแล

2. ทรงใช้ประสบการณ์จากการเสด็จต่างประเทศมานำเสนอเป็นแนวคิด ตัวอย่างเช่น การจัดการศึกษาในโรงเรียนอนุบาล เยอรมัน การศึกษาศิลปะวัฒนธรรมของอินโดนีเซีย โรงเรียนสอนทางอากาศของออสเตรเลีย การใช้วิทยุศึกษา รวมถึงการให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมและบทบาทของครูในการพัฒนาเด็ก

3. การอ่าน การค้นคว้า การจดบันทึกและการจำ

4. การติดตามและนำผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ในทางปฏิบัติ

5. การใช้ข้อมูลติดตามประเมินผลโครงการในพระราชดำริด้วยพระองค์เอง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเห็นว่า เด็กปฐมวัยเป็นพื้นฐานสำคัญของประเทศ หากเด็กปฐมวัยได้รับการเลี้ยงดู และให้การศึกษาอบรมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการศึกษา แล้วเด็กจะเจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ไม่ว่าจะเป็นเด็กปกติหรือเด็กพิการ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534 : 10 – 11) จากพระราชกรณียกิจ

ของพระองค์ บ่งบอกให้เห็นถึงความเป็นเจ้าฟ้านักการศึกษา ด้วยพระจริยวัตรแห่งพระองค์ทางการศึกษา ที่มิได้ทรงเป็นแต่เพียงตัวอย่างแห่งการเป็นผู้ใฝ่รู้ ใส่พระทัยต่อการพัฒนาและส่งเสริมการศึกษา และเป็นแบบอย่างแห่งนักการศึกษาที่ปรารถนาดูแลและเอื้ออาทรแก่บุคคลทุกเพศทุกวัยให้พัฒนาปัญญาด้วยการศึกษาเท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงแสดงให้เห็นว่าการศึกษาที่มีคุณค่าแท้จริงต้องเริ่มมาตั้งแต่เล็กจนเติบใหญ่ ด้วยน้ำพระทัยและพระเมตตาแห่งพระองค์นี้ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษาจึงได้ครอบคลุมถึงเด็กเล็กที่อยู่ในช่วงปฐมวัย นับแต่แรกเกิดจวบจนถึงวัยเรียนชั้นอนุบาลศึกษา ซึ่งเรียกว่าการศึกษาปฐมวัย

ผลการศึกษาแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะการศึกษาปฐมวัย

ตอนที่ 2 ภารกิจการศึกษาปฐมวัย

3.1 การดูแลเด็ก

3.2 การศึกษา

3.3 การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

3.4 การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

3.5 การมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ 3 องค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัย

4.1 การบริหารสถานศึกษา

4.2 หลักสูตร

4.3 การเรียนการสอน

4.4 โภชนาการ

4.5 สุขภาพ

4.6 การประเมินผล

4.7 การเรียนรวม

ตอนที่ 4 การจัดสถานศึกษาปฐมวัย

ตอนที่ 5 วิธีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ลักษณะการศึกษาปฐมวัย

1.1 ความหมายการศึกษาปฐมวัย

ตาราง 1 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับความหมายการศึกษาปฐมวัย

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
- การศึกษาคือการพัฒนามนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของสังคม - การศึกษาเป็นฐานของการพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพ - การศึกษาสำหรับเด็กที่ดีต้องมาจากครูและผู้ปกครองที่มีความรู้และความเข้าใจตรงกัน	- การศึกษา
- เด็กที่มีคุณภาพต้องได้รับการดูแลที่ดีตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา	- การดูแล
- การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต - การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาการศึกษา	

จากตาราง 1 มีข้อความสำคัญที่แสดงความหมายการศึกษาปฐมวัยตามพระราชดำริ ดังนี้ การศึกษาคือ การพัฒนามนุษย์ การพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพตั้งแต่ในครรภ์มารดา ความรู้ความเข้าใจตรงกันของครูและผู้ปกครอง การเตรียมความพร้อมเด็ก และคุณภาพชีวิตที่ดี

1.2 จุดประสงค์การศึกษาปฐมวัย

ตาราง 2 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับจุดประสงค์การศึกษา

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ		รหัสข้อมูล
จุดประสงค์การศึกษา		
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	โรงเรียน / ชั้นอนุบาล	
◆ ช่วยเหลือเลี้ยงดูเด็กเพื่อแบ่งเบาภาระผู้ปกครองระหว่างประกอบอาชีพ ◆ พัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กแบบองค์รวม ◆ สุขภาพอนามัย ◆ ส่งเสริมพัฒนาการตามหลักวิชาการทั้ง 4 ด้าน ◆ โภชนาการถูกต้อง	◆ ดูแลสุขภาพอนามัย ◆ โภชนาการถูกต้อง ◆ พัฒนาคุณภาพชีวิต ◆ ดูแลสุขนิสัย	การดูแล

ตาราง 2 (ต่อ)

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ		รหัสข้อมูล
จุดประสงค์การศึกษา		
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	โรงเรียน / ชั้นอนุบาล	
◆ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตผู้ปกครอง พ่อ แม่ โดยให้ความรู้ ◆ ให้เด็กเรียนรู้จากธรรมชาติ ◆ เตรียมเด็กเข้าโรงเรียนอนุบาล ◆ ใช้ตารางการอบรมเลี้ยงดูประจำวัน ◆ หัดให้เด็กช่วยตัวเองได้ ◆ สร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์สอดคล้องกับคุณธรรม จริยธรรม ตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ที่คงไว้ซึ่งความเป็นไทย	◆ ส่งเสริมพัฒนาการ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ◆ ให้การศึกษา เพื่อเตรียมเข้าประถมปีที่ 1 ◆ ฝึกพัฒนาการทางภาษา ◆ ไม่เน้นการอ่าน เขียน คัด และเลข ◆ สร้างเสริมสำนึกความเป็นไทย	การศึกษา

จากตาราง 2 มีข้อความสำคัญด้านการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กและโรงเรียน ชั้นอนุบาล ที่เหมือนกันคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การดูแลสุขภาพอนามัย การส่งเสริมด้านโภชนาการ การส่งเสริมพัฒนาการ และการสร้างสำนึกความเป็นไทย

1.3 ลักษณะสถานศึกษาปฐมวัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกลักษณะสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พบว่า สถานศึกษาปฐมวัยตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จำแนกไว้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2) โรงเรียนอนุบาลและชั้นอนุบาลในโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3) ศูนย์เด็กปฐมวัยที่มีปัญหาเฉพาะ เช่น โครงการศูนย์ทดลองเด็กหูหนวกปฐมวัย ให้การศึกษาสำหรับเด็กอายุ 3 ขวบขึ้นไปที่สูญเสียการได้ยินเกินกว่า 90 เดซิเบลขึ้นไป เป็นต้น

ตอนที่ 2 ภารกิจการศึกษาปฐมวัย

จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างพบว่า องค์ประกอบการศึกษาปฐมวัย ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปรากฏดังตาราง 3

ตาราง 3 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับภารกิจการศึกษาปฐมวัย

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
1. ดูแลอาหารและโภชนาการ * 2. การออกกำลังกาย * 3. การนอนกลางวัน * 4. การตรวจสุขภาพอนามัย * 5. การชั่งน้ำหนักและส่วนสูงบันทึกทุกเดือน * 6. ดูแลเมื่อเจ็บป่วย * 7. การทำระเบียนสุขภาพ *	การดูแล - อาหารและโภชนาการ - สุขภาพ
8. การเคลื่อนไหวอย่างมีจุดประสงค์ * 9. พลศึกษา 10. กิจกรรมกลางแจ้ง	การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย
11. การปลูกฝังจิตใจอ่อนโยน โอบอ้อมอารี 12. รู้จักเมตตา กรุณา 13. รู้จักการให้อภัย 14. รู้จักการใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์	การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
15. มารยาทในการกล่าวขอบคุณ ขอโทษ สวัสดี * 16. การทำความเคารพ การไหว้ การทักทาย * 17. การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน 18. การมีนิสัยดีตามระบอบประชาธิปไตย 19. การช่วยกันทำงาน * 20. การอดทน	การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม
21. ฝึกการสังเกตเปรียบเทียบ 22. ส่งเสริมเด็กให้ค้นคว้าหาความรู้ และสามารถอธิบายความรู้ที่ตนได้มาได้ 23. สร้างทักษะในการสังเกตให้กับเด็ก	การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา
24. ฟังเพลงไทยเดิมก่อนนอน 25. การไหว้ การทักทาย และมารยาทไทย *	การสร้างจิตสำนึกไทย
26. ให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยากรของหมู่บ้าน * 27. ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองด้านการเกษตรแผนใหม่และโภชนาการ 28. ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองด้านโภชนาการตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์ 29. ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองเรื่องการให้ภูมิคุ้มกันโรคในเด็กปฐมวัย 30. ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองหูพิการเรื่องการสื่อภาษาและการใช้เครื่องช่วยฟัง * 31. ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองตั้งแต่ทารกในครรภ์ และเรียนรู้เกษตรแผนใหม่ทางโภชนาการ การถนอมอาหาร การแปรรูปอาหาร	การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
32. ให้ผู้ปกครองร่วมรับรู้เกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวัน 33. ให้ผู้ปกครองร่วมรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและภูมิคุ้มกันโรคสำหรับเด็ก 34. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการฝึกเด็กพิการทางหู 35. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียน * 36. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน	การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง
37. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมด้านงบประมาณ 38. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุน * 39. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะแหล่งวิทยาการ 40. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมด้านการสนับสนุน 41. ให้โรงเรียนมีส่วนร่วมบริการงานของชุมชน	การมีส่วนร่วมของชุมชน

จากตาราง 3 ข้อความสำคัญภารกิจการศึกษาปฐมวัยที่ปรากฏชัดเจนมากทั้งในเอกสาร การสัมภาษณ์และการสังเกตสภาพจริง คือ ข้อที่ 1 – 7, 8, 15, 16, 19, 25, 26, 30, 35 และ 38

ตอนที่ 3 องค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัย

จากการวิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์และสังเกตสภาพจริงพบว่ามีองค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริ มี 7 ประการ ซึ่งสามารถจัดเป็นกลุ่มได้ ดังแสดงในตาราง 4 ถึง 10

ตาราง 4 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาปฐมวัย

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
1. ความเป็นธรรมชาติ 2. ความสะอาด 3. ความเป็นระเบียบสวยงาม	การจัดสภาพแวดล้อมโรงเรียน

ตาราง 4 (ต่อ)

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
4. ให้พัฒนาการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการใช้ของเด็ก 5. ให้จัดมุมประสบการณ์ 6. ให้มีมุมหนังสือ หรือห้องสมุด *	การจัดห้องเรียน
7. ใช้ครูในท้องถิ่น 8. ให้มีการพัฒนาครู * - การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน - เทคนิควิธีการสอน - การนิเทศและการติดตามผล 9. ครูต้องรู้เรื่องอาหารและโภชนาการ * 10. ครูต้องสอนเด็กให้เข้าใจคุณค่าอาหารและ ปลูกฝังการบริโภคที่ดี	การพัฒนาครู
11. เป็นแหล่งวิทยาการให้ชุมชน 12. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมด้านงบประมาณ 13. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมด้านการสนับสนุนตามความสนใจ * 14. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ 15. ให้โรงเรียนร่วมบริการงานของชุมชน 16. ให้ชุมชนเป็นแหล่งศึกษาวิทยาการ	การให้ชุมชนมีส่วนร่วม

จากตาราง 4 มีประเด็นที่ปรากฏชัดเจน คือ ข้อ 6, 8, 9 และ 13

ตาราง 5 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการจัดหลักสูตร

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
1. สาระที่เด็กปฐมวัยต้องเรียนให้ครอบคลุม ทักษะภาษา คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา 2. สร้างเสริมลักษณะนิสัย 3. จริยธรรม * 4. ศิลปะดนตรี 5. กิจกรรมการเคลื่อนไหวและการออกกำลังกาย	สาระหลักสูตร
6. ใช้ตารางกิจกรรมประจำวันตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ * 7. ไม่เน้นการอ่าน คัด เขียน 8. ส่งเสริมพัฒนาการเด็กด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และปัญญา 9. การเตรียมความพร้อมไปโรงเรียน	การจัดหลักสูตร

จากตาราง 5 ปรากฏการณ์ที่พบมากและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม คือ ข้อ 3 และ 6

ตาราง 6 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
1. เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง 2. การสอนเด็กปฐมวัยให้เน้นการเล่นปนเรียนด้วยการสอดแทรกความรู้ 3. มีกิจกรรมเสริมทั้งในร่มและกลางแจ้ง * 4. กิจกรรมให้เน้นการพูดและใช้ภาษา * 5. ให้เด็กเรียนรู้การแก้ปัญหา	การจัดกิจกรรมการเรียนรู้
6. การสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวเพราะเด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยใคร่เรียน ใคร่รู้ และเปรียบเทียบ 7. สัมผัสสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่เป็นจริง 8. เรียนรู้โดยตรงจากธรรมชาติเริ่มรู้จักชื่อต้นไม้ 9. ให้เด็กใช้ประสาทสัมผัสในการเรียนรู้ เช่น หยิบจับ ประมาณน้ำหนักของ การฝึกสังเกตนี้ต้องทำตั้งแต่เด็ก เด็กจะเรียนรู้ได้มาก 10. ฝึกภาษาด้วยการพูด การเล่าเรื่อง * 11. ฝึกการจดจำด้วยการวาดภาพ หรือวาดรูป	วิธีการจัดการเรียนการสอน
12. ใช้วัสดุใกล้ตัวที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นสื่อการเรียนรู้ 13. ใช้ธรรมชาติเป็นสื่อการสอน เช่น เรียนสีเขียวจากใบไม้ เรียนสีแดงจากดอกไม้ 14. จัดให้มีทัศนศึกษาเพราะจะกระตุ้นให้เด็กสนใจใฝ่รู้มากขึ้น 15. ใช้ประสบการณ์ใกล้ตัวเป็นสื่อการเรียนรู้ * 16. ให้ทำมุมหนังสือและเลือกหนังสือที่เหมาะกับเด็ก เช่น หนังสือสาราณุกรมไทยสำหรับเยาวชนระดับเด็กเล็ก 17. ให้มีห้องสมุดเคลื่อนที่ไปตามห้องต่าง ๆ	สื่อการเรียนรู้
18. ติดตามการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็ก 19. ประเมินความก้าวหน้าของพัฒนาการ * 20. ทำบันทึกพฤติกรรมและพัฒนาการตลอดปีการศึกษาโดยเฉพาะเด็กในศูนย์ปฐมวัย	การประเมินผล

จากตาราง 6 สิ่งที่ปรากฏชัดเจนในทางปฏิบัติ คือ ข้อ 3, 4, 10, 15 และ 19

ตาราง 7 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับโภชนาการ

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
1. เน้นอาหารกลางวัน 2. อาหารให้คุณค่าครบ 5 หมู่ * 3. อาหารที่ผลิตเอง 4. กลิ่นรสอาหารชวนบริโภค 5. อาหารพื้นบ้านและประเพณีท้องถิ่น 6. คุณภาพอาหารและโภชนาการ 7. ให้เด็กได้รับอาหารเพียงพอ 8. ให้อาหารเสริมที่จำเป็น ได้แก่ ใช้เกลือเสริม ไอโอดินปรุงอาหารกลางวัน	การจัดอาหาร *
9. ฝึกนิสัยการบริโภคให้ถูกหลักโภชนาการ * 10. ฝึกมารยาทในการรับประทานอาหาร	การสอนเด็กเรื่อง อาหาร
11. ตรวจสอบเด็กขาดอาหาร 12. ค้นหาเด็กไม่มีอาหารรับประทาน 13. ทำอาหารจานเดียว ที่มีสารอาหารครบ 5 หมู่ แต่ประกอบด้วย อาหารชิ้นเล็ก ๆ เพื่อให้เด็กเลือกกินไม่ได้ 14. ปลูกฝังนิสัยการบริโภคให้ถูกต้อง *	การแก้ปัญหา อาหารเด็ก
15. เน้นคุณค่าอาหาร 5 หมู่ ต่อมื้อ * 16. ปริมาณพอเหมาะกับเด็ก 17. เพิ่มไอโอดินในน้ำดื่ม น้ำปลา และเกลือปรุงอาหาร	คุณค่าอาหาร
18. อาหารที่ปรุงง่าย ใช้ส่วนประกอบท้องถิ่น เป็นอาหารพื้นบ้าน และประเพณีท้องถิ่น * 19. วิธีปรุงอาหารใช้วิธีง่าย ๆ สอดคล้องกับประเพณี และวิถีชีวิตพื้นบ้าน	ชนิดอาหาร

จากตารางที่ 7 สิ่งที่ปรากฏชัดเจน คือ ข้อที่ 2, 9, 14, 15 และ 18

ตาราง 8 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับสุขภาพ

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
1. ให้ความรู้แก่นักเรียนและผู้ปกครองให้รับรู้ถึงการได้รับภูมิคุ้มกันโรคของเด็ก 2. ให้ครูติดตามและตรวจสอบการได้รับภูมิคุ้มกันของเด็ก *	การรับภูมิคุ้มกัน
3. จัดให้มีการตรวจสุขภาพทั่วไป การชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง ประเมินตามมาตรฐานกระทรวงสาธารณสุข * 4. จัดให้มีแพทย์มาตรวจสุขภาพเด็ก 5. ให้มีการตรวจสุขภาพสำหรับเด็ก เช่น ฟัน หู และร่างกาย โดยเจ้าหน้าที่อนามัย 6. จัดให้มีปัจจุบันพยาบาล * 7. จัดให้มีการดูแลรักษาต่อเนื่องด้วยการเยี่ยมบ้าน	การตรวจร่างกาย
8. ให้ประสานงานกับหน่วยงานสาธารณสุข * 9. การแจ้งผู้ปกครองเรื่องสุขภาพเด็ก	การป้องกันโรคติดต่อ
10. ให้มีการร่วมมือระหว่างด้านบริการสาธารณสุขกับโรงเรียนในการตรวจรักษาและบริการสุขภาพแก่เด็กนักเรียน *	การบริการสุขภาพ
11. มีบันทึกสุขภาพสำหรับเด็ก * 12. เก็บสถิติสุขภาพ	บันทึกสุขภาพ
13. ให้ความรู้เรื่องทันตสุขภาพ * 14. ตรวจสุขภาพเป็น	สุขศึกษา

จากตาราง 8 สิ่งที่ปรากฏชัดเจนคือ ข้อ 2, 3, 6, 8, 10, 11 และ 13

ตาราง 9 ข้อความสำคัญที่ปรากฏการประเมินเด็ก

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
1. ติดตามการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็ก 2. ประเมินความก้าวหน้าของพัฒนาการโดยใช้เกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ 3. ทำบันทึกพฤติกรรมและพัฒนาการตลอดปีการศึกษา โดยเฉพาะเด็กในสถานพัฒนาปฐมวัย	การประเมินผล

จากตาราง 9 พบว่าข้อ 3 เป็นแนวปฏิบัติหลักของสถานศึกษา

ตาราง 10 ข้อความสำคัญที่ปรากฏเกี่ยวกับการเรียนรวม

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
1. ให้เรียนร่วมตามความสามารถของเด็ก * 2. จัดให้มีโรงเรียนเฉพาะทางสำหรับเด็กที่ต้องมีการดูแลเฉพาะทาง	หลักการจัดการศึกษา
3. ใช้อุปกรณ์ที่หลากหลายเพื่อสามารถสร้างเสริมการเรียนรู้เด็กได้จริง 4. เน้นตัวเด็กเป็นศูนย์กลาง 5. การเรียนการสอนต้องเป็นการประสานกันระหว่างบ้านและโรงเรียน * 6. ใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับปัญหาเด็ก เช่น ใช้กระจกเงาช่วยในการฝึกพูด	การเรียนการสอน
7. ช่วยฝึกเด็กพิการทางหูในการพูดและการสื่อสาร 8. เรียนรู้วิธีการพัฒนาเด็กที่มีปัญหาหรือพิการ *	การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

ตาราง 10 (ต่อ)

ข้อความสำคัญที่ปรากฏ	รหัสข้อมูล
15. ครูควรทำหน้าที่สอนเด็กพิเศษเองเพราะใกล้ชิดเด็ก 16. อัตราครูควรมีเพียงพอต่อความจำเป็นในการดูแลเด็ก 17. ครูต้องมีความรู้เกี่ยวกับเด็กพิเศษแต่ละประเภท 18. สอนจริยธรรมให้เด็กปกติที่เรียนรวมไม่ล้อเลียนเด็กพิเศษ 19. ศึกษาทัศนคติของบริบทโดยรอบ 20. วิจัยติดตามผลทั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษ 21. ครูควรได้รับการอบรมเกี่ยวกับเด็กพิเศษที่ต้องดูแล *	ครูผู้สอนการเรียนรวม

จากตาราง 10 สิ่งที่ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมคือ 1, 5, 8 และ 21

ตอนที่ 4 การจัดสถานศึกษาปฐมวัย

จากข้อมูลที่ศึกษาพบว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับหน่วยงานรับผิดชอบสถานศึกษาปฐมวัยที่มีความหลากหลาย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาขึ้น ตอนการทำงาน จึงทรงให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดสถานศึกษาปฐมวัยให้สอดคล้องกับหน่วยงานต้นสังกัดว่า เพื่อลดปัญหาการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยที่ซ้ำซ้อนเนื่องจากต่างต้นสังกัด ควรจำแนกสถานศึกษาปฐมวัยเป็น 2 กลุ่ม โดยใช้อายุของเด็กเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ หน่วยงานที่รับผิดชอบสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ให้รับเด็กอายุน้อยกว่า 4 ปี ส่วนเด็กอายุตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไปให้เป็นการดูแลระดับอนุบาลศึกษา คืออยู่ในโรงเรียน จากแนวพระราชดำรินี้สามารถเปรียบเทียบกับการจัดสถานศึกษาของรัฐได้ดังรูปที่ 2

รูปที่ 2 การจำแนกสถานศึกษาปฐมวัยตามอายุเด็ก

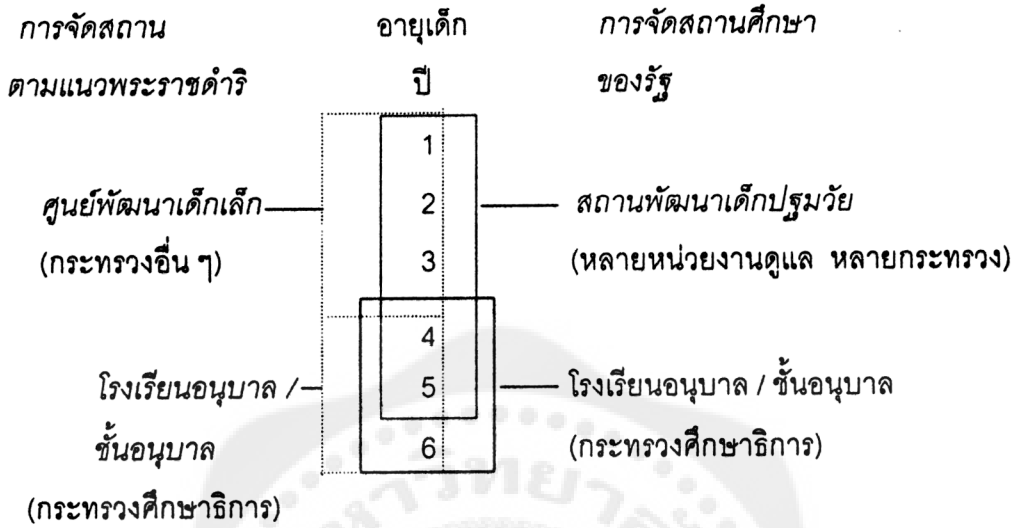

ตอนที่ 5 วิธีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตารางที่ 1 – 10 สามารถสังเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พบว่าประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ คือ

1. การพัฒนาเด็กปฐมวัย ต้องคำนึงถึง
   - ◆ อาหารและโภชนาการ
   - ◆ สุขภาพ
   - ◆ การเรียนการสอน
   - ◆ จริยธรรม
   - ◆ วัฒนธรรม
   - ◆ ความเป็นไทย

2. การพัฒนาการศึกษาปฐมวัย การพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ต้องมีดำเนินการดังนี้

- พัฒนาครู
- พัฒนาโรงเรียน
- พัฒนาผู้ปกครอง
- พัฒนาชุมชน
- ติดตามประเมินผลเพื่อการปรับปรุง

3. กลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย จากแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พบว่าพระองค์ใช้กลไกการพัฒนาการศึกษา 3 หลักการ คือ

- การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก
- การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน
- การประสานหน่วยงานเพื่อการสนับสนุนการศึกษาให้เป็นไปอย่างคล่องตัว

บทที่ 5
สรุป และอภิปรายผล

การวิจัยการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย จากการศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาจากพื้นฐานของการตระหนักในคุณค่าการศึกษากับการพัฒนาคนผู้ด้อยโอกาส ด้วยพระองค์ทรงเห็นว่า เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลและพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะเด็กในถิ่นทุรกันดารและเด็กที่มีปัญหาความพิการ พระองค์จึงได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเด็กปฐมวัยให้แก่บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพัฒนาสถานศึกษาขึ้นมาด้วยพระองค์เอง เช่น โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวัง

พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สามารถถ่ายทอดสู่ความเป็นรูปธรรม ด้วยพระองค์ทรงเน้นถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ทั้งการให้คำแนะนำและการให้ตัวอย่าง อีกทั้งยังทรงติดตามผลงานด้วยพระองค์เองอย่างสม่ำเสมอ แนวพระราชดำริของพระองค์ประเมิน ได้จากปรัชญา พันธกิจ และการประพฤติปฏิบัติของนักเรียนที่สามารถพบได้ในโรงเรียนที่จัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของพระองค์ ซึ่งเป็นตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้

จากการศึกษาเอกสารและงานที่เกี่ยวข้องประกอบกับการสัมภาษณ์และศึกษาสภาพจริง พบว่า ไม่ว่าจะเป็นพระราชกรณียกิจใด สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงใช้พระอัจฉริยะภาพของพระองค์ ในการประมวลความรู้ ประสบการณ์ที่พระองค์ได้พบ และองค์ความรู้ที่พระองค์มี เชื่อมสานกับน้ำพระราชหฤทัยในความรักพสกนิกรของพระองค์ และความตั้งใจอันแน่วแน่ถ่ายทอดออกมาเป็นงานที่มหัศจรรย์ยิ่ง โดยเฉพาะงานด้านการศึกษา พระองค์ทรงศึกษาและเรียนรู้มนุษย์อย่างกว้างขวาง ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลและความคิดที่ลุ่มลึก ทำให้พระองค์สามารถเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนสามารถให้แนวคิดและทิศทางในเรื่องสังคม วัฒนธรรม และมนุษย์ธรรมที่ดี (ศรีดีกร วัลลิโภดม, 2546 : 97) แล้วก่อรูปเป็นพระราชดำริประทานให้แก่ปวงชน ได้นำไปคิด นำไปดำเนินการ โดยมีเป้าหมายเดียวคือการพัฒนาคนอย่างมีคุณค่า

ความสนพระทัยด้านการศึกษาปฐมวัยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกิดจากพระปิยะเมตตาของพระองค์ที่มีต่อเยาวชนผู้ด้อยโอกาส และความต้องการพัฒนาผู้ที่อยู่ใน

ท้องถิ่นทุรกันดาร ซึ่งเป็นฐานส่วนหนึ่งที่นำไปสู่พระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัย และการจัดการการศึกษาปฐมวัย จากพระราชดำรินี้ว่า

> *"...เริ่มขึ้นด้วยความสนใจที่จะพัฒนาบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร เมื่อแรกเริ่มคือประมาณพฤษภาคม 2522 ถึง 2523 ประมาณนั้นได้มีความสนใจในเรื่องนี้ แต่ว่ายังไม่ได้มีความรู้ในหลักการและวิธีการที่จะปฏิบัติมากนัก จึงหาโอกาสที่จะศึกษาโดยการ ขออาศัยโรงเรียนในสังกัดตำรวจตะเวนชายแดน เป็นแหล่ง ที่ศึกษาเพราะเห็นว่าเป็นโรงเรียนในเขตท้องถิ่นที่ห่างไกลการคมนาคม และมีภาวะที่ยากลำบากต่าง ๆ ในตอนเริ่มต้นก็มุ่งไปในแง่ที่ว่า ทำอย่างไรเยาวชนที่อยู่วัยศึกษาเล่าเรียนอย่างนั้นจะมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง สมบูรณ์ พร้อมที่จะสร้างเสริมสติปัญญาเพื่อการศึกษาและพัฒนาตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อภูมิลำเนาและสังคมต่อไป..." (สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2540)*

ประกอบกับพระราชกรณียกิจของพระองค์ที่ทรงเยี่ยมราษฎรในทุกเขตขัณฑ์ การได้เห็นทุกข์ของประชาชน การได้พบคุณภาพชีวิตที่ต่ำ และด้วยระยะเวลาที่ทรงพบเห็นมาอย่างยาวนาน พระองค์ทรงมีปณิธานที่จะช่วยแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนในถิ่นทุรกันดาร ด้วยทรงพิจารณาเห็นว่าการแก้ไขดังกล่าวจะต้องเริ่มที่เด็กและเยาวชนก่อนเป็นลำดับแรก เพราะเมื่อเด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนาแล้ว ก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต (กองบรรณาธิการ, 2547 : 9) การดำเนินการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของพระองค์ได้เริ่มต้นที่โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดน 3 โรงเรียน คือ ที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์ เมื่อ พ.ศ. 2523 จากการวิเคราะห์ข้อมูลประมวลได้ว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงใช้หลักการจัดการศึกษาปฐมวัยอย่างน้อย 5 ประการ คือ

1. *การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก* ต้องเริ่มจากการที่เด็กปฐมวัยได้รับอาหารที่เพียงพอ มีคุณค่าทางโภชนาการ ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา มีการดูแลสุขภาพที่ดี และมีโอกาสทางการศึกษา

2. *การสร้างจิตสำนึกไทย* การดูแลและให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัยที่มีคุณค่า ต้องปลูกฝังความรักในความเป็นไทย ด้วยการให้เด็กซึมซับรับรู้เพลงไทย ดนตรีไทย วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาไทยอย่างสม่ำเสมอ

3. *การปลูกฝังความต้องการเรียนรู้* ต้องเริ่มด้วยการฝึกให้เด็กสังเกต ใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวของเด็ก และสนับสนุนให้เด็กจำ

4. *การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน* ความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กด้วยการดูแลและการศึกษา ต้องมาจากการมีส่วนร่วมรับรู้และปฏิบัติที่ถูกต้องของผู้ปกครอง โดยมีชุมชนเป็นส่วนสนับสนุนการบริหารและการเป็นแหล่งเรียนรู้ ด้วยการทำงานร่วมกันระหว่าง ครู ผู้ปกครอง โรงเรียนและชุมชน

5. *การพัฒนาบุคลากร* บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัย ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ต้องได้รับการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัยในทางปฏิบัติ เพื่อการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ

จากหลักการของการจัดการศึกษาปฐมวัยดังกล่าว เป็นทางนำไปสู่แนวการจัดการศึกษาปฐมวัยที่สามารถถ่ายทอดสู่ความเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติ

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์แนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย สามารถสรุปองค์ความรู้สำคัญได้เป็นดังนี้

1. การศึกษาปฐมวัย เป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่าเพื่อสังคม เป็นบริการสังคมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน ในการดูแลและให้การศึกษาแก่เด็ก ให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองและชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

2. จุดประสงค์ของการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่มุ่งเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม สร้างเสริมลักษณะนิสัย และสร้างสำนึกความเป็นไทย โดยการพัฒนาเด็กเล็ก เน้นถึงการแบ่งเบาภาระผู้ปกครองในการดูแลเด็ก และเตรียมเด็กเข้าเรียนชั้นอนุบาล ส่วนการศึกษาอนุบาลให้เน้นการเตรียมความพร้อมเข้าเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 และการพัฒนาภาษา

3. สถานศึกษาปฐมวัย มี 3 ลักษณะ คือ 1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) โรงเรียน และ 3) ศูนย์เด็กปฐมวัยที่มีปัญหาเฉพาะ ทรงเสนอแนะให้จัดสถานศึกษาปฐมวัยโดยใช้อายุเป็นเกณฑ์ เพื่อลดปัญหาการจัดการศึกษาอันเนื่องจากหน่วยงาน โดยให้สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยดูแลเด็กอายุต่ำกว่า 4 ขวบ และชั้นอนุบาลศึกษาเริ่มตั้งแต่ 4 ขวบขึ้นไป

4. ภารกิจการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย การดูแลด้านอาหารและโภชนาการ สุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา การสร้างจิตสำนึกไทย การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง การให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา

5. องค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย 1) การบริหารสถานศึกษา เน้นมุมหนังสือ การพัฒนาครู และการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การจัดหลักสูตรให้เน้นจริยธรรมและการใช้ตารางกิจกรรมประจำวัน 3) การจัดการเรียนการสอนให้ส่งเสริมกิจกรรมในร่มและการแจ้ง การพัฒนาภาษา การใช้ประสบการณ์ใกล้ตัวเป็นสื่อการเรียนรู้ และการประเมินพัฒนาการ 4) โภชนาการเน้นการปลูกฝังนิสัยการบริโภคให้ถูกต้อง อาหารแต่ละมื้อครบ 5 หมู่ ปรุงง่าย สอดคล้องกับท้องถิ่น 5) สุขภาพเน้นการได้รับภูมิคุ้มกัน การตรวจสุขภาพทั่วไป การปัจจุบันพยาบาล การร่วมมือกันระหว่างการบริการสาธารณสุขกับโรงเรียน รวมถึงความรู้ทันตสุขภาพและการทำบันทึกสุขภาพ 6) การประเมินเด็ก ให้มีการประเมินพัฒนาการเด็กและพฤติกรรมโดยต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา 7) การเรียนรวมให้เป็นไปตามความสามารถเด็ก มีการประสานกันระหว่างบ้านและโรงเรียน ครูและผู้ปกครองต้องมีความรู้ในการดูแลเด็กพิเศษ

6. วิธีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ คือ 1) การพัฒนาเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึง อาหารและโภชนาการ สุขภาพ การเรียนการสอน จริยธรรม วัฒนธรรม และความเป็นไทย 2) การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยต้องมีการพัฒนาครู พัฒนาโรงเรียน พัฒนาผู้ปกครอง พัฒนาชุมชน และติดตามประเมินผลเพื่อการปรับปรุง และ 3) กลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยต้องประกอบด้วย การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และการประสานหน่วยงานเพื่อการสนับสนุนการศึกษา

พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงวางอยู่บนพื้นฐานแห่งจิตสำนึกอันบริสุทธิ์ และความแน่วแน่ในพระราชหฤทัย ในการพัฒนาคนด้วยการศึกษา โดยเน้นถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างจิตสำนึกไทย การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และการพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ทั้งระดับจุลภาคและมหัพภาค

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยต่อไปนี้ เป็นการวิเคราะห์ประเด็นโดยยกตัวอย่างประกอบเพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวพระราชดำริในรายละเอียดเพื่อเสริมตารางวิเคราะห์ในบทที่ 4 และขยายการสังเคราะห์สรุปผลการวิจัยในบางประเด็นให้สามารถมองภาพในแนวลึกของพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย

1. แนวคิดการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาที่เริ่มต้นจากการบริการ การเลี้ยงดูเด็กกำพร้า เด็กที่พ่อแม่มีปัญหาการเลี้ยงดู ที่ผันไปสู่การบริการเลี้ยงดูที่บูรณาการการศึกษาเข้าไปด้วย ซึ่งเฟรอเบล

(Friedrich Froeble, 1782 – 1852) ได้นำมาจัดเป็นรูปแบบการศึกษาอย่างเป็นระบบ รู้จักกันทั่วไปว่าการศึกษาอนุบาล (kindergarten education) เป็นการศึกษาสำหรับเด็กวัยก่อนเข้าเรียน (preschooler) ที่นับเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาปฐมวัย ด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ การเมือง อุดมคติ และความจำเพาะของเหตุการณ์ ต่อมาจึงใช้คำว่า "การศึกษาปฐมวัย" (early childhood education) โดยให้รวมการดูแลและการศึกษาเข้าด้วยกัน และจัดเป็นบริการที่ครอบคลุมการดูแลเด็กทารก การดูแลเด็กเล็ก และโรงเรียนอนุบาล โดยมีเป้าหมายที่การเตรียมพร้อมเพื่อการศึกษาระดับประถมศึกษา รวมถึงการบริการการดูแลและให้การศึกษาแก่เด็กผู้ด้อยโอกาส และให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง โดยการดำเนินการจะต้องให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม

ผลการวิเคราะห์แนวพระราชดำริด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชดำรัส พระราโชวาท พระราชนิพนธ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการสัมภาษณ์และการศึกษาสภาพจริง ปรากฏองค์ความรู้สำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัยทั้งทางตรงและทางอ้อมต้องตระหนัก และยึดเป็นแนวปฏิบัติอย่างยิ่งคือ

- การศึกษาปฐมวัยเป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่าเพื่อสังคม
- การศึกษาปฐมวัยเป็นการบริการสังคมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชน
- การศึกษาปฐมวัย คือการให้การดูแลและให้การศึกษาแก่เด็ก การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง และชุมชน

การศึกษาปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษาที่มีจุดประสงค์ สำคัญ 4 ประการ คือ เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อ

1. บริการดูแลและเลี้ยงดูเด็กให้เป็นไปอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการ
2. ให้การศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน
3. ส่งเสริมทักษะพื้นฐานทางปัญญา สำหรับความพร้อมในการเรียนระดับประถมศึกษา
4. เป็นบริการเพื่อช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส ให้ได้รับการดูแลและการศึกษาที่ครอบคลุมถึงผู้ปกครอง

สำหรับจุดประสงค์การศึกษาปฐมวัยของประเทศไทย ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 มีจุดประสงค์สำคัญคือ เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาการ สุขภาพ การมีคุณธรรม และ จริยธรรม มีความเป็นไทย มีความคิดสร้างสรรค์และเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และการแสวงหาความรู้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงใช้พระปิยะเมตตาต่อเด็กโดยเปรียบเทียบเด็กกับโอกาสของพระองค์ ทำให้พระองค์ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับจุดประสงค์การศึกษาปฐมวัย ที่มิใช่เพียงเพื่อการดูแลเด็ก และให้การศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กเท่านั้น การศึกษาปฐมวัย เป็นการศึกษาที่มีความหมายต่อเด็กมิใช่เพื่อปัจจุบัน แต่เป็นการศึกษาที่ส่งผลต่อเด็กในอนาคตแบบยั่งยืนด้วย พระราชดำริของพระองค์ด้านจุดประสงค์ของการศึกษาปฐมวัย มีประเด็นสำคัญ 2 ประการ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทย

1. การพัฒนาคุณภาพชีวิต เด็กและผู้ปกครองหรือพ่อแม่เด็กต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เด็กผู้ด้อยโอกาสมีสิทธิ์เหมือนเด็กทั่วไป ที่ต้องได้รับการดูแลและเอาใจใส่จากสังคม ที่จะทำให้เขามีชีวิตที่ดี กินดี และมีความเป็นอยู่ที่ดีตามควรแก่อัตภาพเมื่อมีโอกาส ดังนั้นการจัดการศึกษาปฐมวัยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของเด็ก ด้วยการดูแลให้อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และการดูแลสุขภาพที่ถูกต้อง พร้อมกันนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองต้องได้รับการปรับปรุงคุณภาพชีวิตไปพร้อมกัน ด้วยการให้ความรู้ ซึ่งมาจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับโรงเรียน และการเรียนรู้โดยตรงจากโรงเรียน เพื่อให้นำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชีวิตประจำวัน ให้มีคุณภาพขึ้น

คุณค่าอาหารและสุขภาพเป็นปัจจัยที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความสำคัญโดยมีพระราชดำริว่า

1. คนสมองจะดีมีสติปัญญาต้องมาจากการได้รับอาหารที่มีปริมาณเพียงพอและ มีคุณค่าทางโภชนาการ ซึ่งการได้รับอาหารนี้ต้องเริ่มตั้งแต่คนถือกำเนิดมาในครรภ์มารดา แม่ที่ตั้งครรภ์ต้องมีความรู้ว่า จะกินอาหารอย่างไร คุณค่าอาหารแบบไหนจึงจะเหมาะกับการเจริญเติบโตของเด็กในครรภ์ ซึ่งการรู้การเข้าใจนี้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือโรงเรียนต้องมีบทบาทร่วมด้วย โดยเป็นแหล่งความรู้และเป็นผู้ให้ความรู้

เมื่อเด็กเข้ามาอยู่ในความดูแลของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบต้องตระหนักถึงปริมาณอาหารที่เด็กได้รับ คุณค่าอาหารทางโภชนาการที่จำเป็นสำหรับเด็ก ต้องแก้ปัญหาเด็กด้านโภชนาการด้วย โครงการในพระราชดำริของพระองค์ที่ทรงให้ดำเนินการเป็นการนำแนวคิดได้แก่ โครงการอาหารกลางวัน โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน โครงการอาหารจานเดียว เป็นต้น ซึ่งแต่ละโครงการจะมาจากบริบทที่ต่างกัน ที่ผู้ใช้จะต้องเรียนรู้และนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพที่ตนพบอยู่ เพราะพระราชดำริของพระองค์คือต้นแบบ มิได้เป็นงานพระราชทานที่ทุกคนจะคอยรับ

2. คนทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับการดูแลคุณภาพชีวิตที่ดี นอกจากเด็กจะได้รับอาหารที่เพียงพอมีคุณค่าทางโภชนาการแล้ว ต้องมีสุขภาพดีด้วย ฉะนั้นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนอนุบาล หรือชั้นเรียนอนุบาล จะต้องตระหนักถึงสุขภาพเด็ก ทั้งด้านการประเมินสุขภาพ การติดตาม และการแก้ปัญหาสุขภาพให้กับเด็ก

ครูต้องประเมินสุขภาพพื้นฐานของเด็กอย่างน้อย ด้วยการวัดส่วนสูงของเด็ก ชั่งน้ำหนัก ลงบันทึก และประเมินเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข ในส่วนการดูแลสุขภาพที่มีความซับซ้อนจะต้องประสานงานกับหน่วยงานบริการสาธารณสุขเพื่อให้เกิดประโยชน์ยิ่งต่อเด็ก การติดตามให้เด็ก ได้รับภูมิคุ้มกันที่ครบถ้วน การตรวจสอบภาวะขาดสารอาหารของเด็ก การเสริมธาตุอาหารที่จำเป็นได้แก่ ไอโอดิน และธาตุเหล็ก จะต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในพื้นที่มีโอกาสหรือแนวโน้มที่จะเกิดปัญหาดังกล่าว

2. การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทยให้สอดคล้องกับคุณธรรม จริยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย พระราชดำริในด้านนี้ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ปรากฏแจ้งในพฤติกรรมเด็ก ซึ่งพบได้ในโรงเรียนที่ผู้วิจัยเข้าศึกษาสภาพจริง เด็กนักเรียนจากโรงเรียนที่ศึกษาสภาพจริงจะมีมารยาทเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ ยกมือไหว้ผู้ใหญ่กล่าวคำสวัสดีทุกคน โดยไม่ต้องมีการบอกให้กระทำ ความมีมารยาทและการสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์นี้ได้ปรากฏเป็นหลักการปฏิบัติของโรงเรียนในโครงการพระราชดำริ ตัวอย่างเช่น

โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคลได้กำหนดพันธกิจของโรงเรียนที่สะท้อนถึงแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไว้ว่า

1. จัดการเรียนรู้สงเสริมคุณธรรม จริยธรรม
2. จัดการเรียนรู้สงเสริมสุขภาพ
3. จัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัยและธรรมชาติของนักเรียน
4. จัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการแสวงหาความรู้จากแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ
5. จัดการเรียนรู้ทั้งที่เป็นสากลและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น
6. จัดการเรียนรู้ให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน และโรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนตะโกปิดทองเขียนปรัชญาโรงเรียนไว้ว่า

"สร้างภูมิปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิต สัมฤทธิ์ความมั่นคง"

คุณลักษณะที่ปรากฏในพันธกิจและปรัชญาโรงเรียนได้ถูกถ่ายโยงมาสู่เด็กโดยกระบวนการทางการศึกษา ที่ทำให้ได้ผลผลิตที่เป็นไปตามพระราชดำริที่มุ่งให้การศึกษาคือการพัฒนาทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อสังคม ที่ต้องเริ่มต้นตั้งต้นแต่ปฐมวัย

แนวคิดด้านการจัดการศึกษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี แสดงให้ครู ผู้บริหารและนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ตระหนักถึงความเป็นการศึกษาปฐมวัย ว่าแท้จริงคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อสร้างการใช้เต็มศักยภาพและมีคุณค่าต่อสังคม ด้วยการดูแลอาหาร สุขภาพ การเรียนการสอนที่ดี สร้างสำนึกไทย รวมถึงการบริหารสถานศึกษาปฐมวัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้

เป้าหมายของการเรียนส่วนหนึ่งของการศึกษาปฐมวัยคือ การเตรียมความพร้อมของเด็กในการเรียนระดับประถมศึกษา (Morrison, 2000) ซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชดำริที่แสดงในคำทรงบรรยายส่วนหนึ่งความว่า (บรรยายครั้งที่ 9 มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2538)

> *"ข้าพเจ้าเคยคุยกับท่านอาจารย์ทางด้านโภชนาการชาวอเมริกันท่านหนึ่งเป็นนายแพทย์ คุยกันเรื่องศูนย์พัฒนาเด็กเล็กท่านก็ยังย้ำกับข้าพเจ้าว่า การทำศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น ไม่ใช่ว่าแค่จัดอาหารเท่านั้น ต้องให้อาหารทางสมองด้วย มีการเตรียมความพร้อม ที่จะเข้าสังคม เพื่อการศึกษาต่อในระดับประถมศึกษา"*

ซึ่งการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดประสบการณ์ในรูปกิจกรรมแทนการสอนเป็นรายวิชา ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านไม่เน้นการสอนอ่าน เขียน การสอนภาษาและคณิตศาสตร์เป็นเพียงพื้นฐานที่สำคัญเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง (ราศี ทองสวัสดิ์, 2533 : 2)

สำหรับการจัดการเรียนการสอนนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากการสังเกตมาก จากพระราชดำรัสของพระองค์ในการประชุมคณะกรรมการบริหารโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ครั้งที่ 5 เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 30 สิงหาคม 2527 ความตอนหนึ่งว่า

> *"ควรฝึกให้เด็กช่างสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น ขณะที่เดินไปตามทางถ้าพบต้นไม้ก็ควรจะให้เด็กได้ทราบชื่อว่า ต้นอะไร หัดสังเกตดูดอก ใบ ผลของพืชนั้น ๆ เป็นการปลูกฝังความช่างสังเกตบ้าง ตอนนี้ตัวเองก็กำลังปั่นป่วนอยู่เพราะหลานเริ่มโต ซักโน่นถามนี่ตลอดเวลา บางครั้งตอบไม่ถูก แม้พิธีในพระบรมมหาราชวัง เช่น พิธีพระบรมศพ หลานที่มาด้วยก็ซักถามทุกวัน ด้วยคำถามว่า ทำไม ทำไม ซึ่งต้องหาเหตุผลตอบให้ได้"*

พระองค์ทรงมีพระราชดำริถึงการสอนเด็กว่า ต้องเน้นเด็กเป็นสำคัญ ในการบรรยายหัวข้อ "แนวโน้มการจัดการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ในทศวรรษหน้า" ในการสัมมนาวิชาการ เรื่อง เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ในทศวรรษหน้า" ณ โรงแรมบีพี สมิหลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2542 มีความตอนหนึ่งว่า

> *"นอกจากการอ่านแล้ว บทบาทของครูในการสอนที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางแบบแต่งเองของข้าพเจ้านั้น* ***จะต้องสร้างทักษะในการสังเกตแก่เด็กด้วย*** *คือชี้ให้เด็กรู้จักสังเกตดูลักษณะของผู้คน ลักษณะของธรรมชาติรอบตัว หรือสังเกตจากผลของการทดลองต่าง ๆ จะออกไปดูอะไรก็ควรจะเก็บมาศึกษา มาสังเกตดูว่ามีความเปลี่ยนแปลงอะไรและอย่างไรในสภาพธรรมชาติกล่าวคือต้องสร้างให้มีความสามารถในการสังเกตสูง ต้องให้รักการเรียนรู้หรือหมั่นศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ"*

การจำเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่พระองค์ให้ความสำคัญ พระองค์มีพระราชดำรัสว่า

> *"...เรื่องแนวในการสอน จากการเลี้ยงเด็กรุ่นลูกรุ่นหลานลงไป ได้สังเกตเห็นว่าเขามีความอยากรู้อยากเห็น อยากจำ จะจำอะไรก็ได้ในเบื้องต้นนี้ ถ้าเขาอยากจะท่องอยากจะจำ แล้วปล่อยให้เขาท่องโฆษณาก็ไม่มีประโยชน์ต่ออนาคตภายภาคหน้า น่าจะให้ท่องจำสิ่งที่เป็นสาระไปเลยดีกว่า ถึงตอนเด็ก ๆ เขาอาจจะท่องจำเหมือนนกแก้วนกขุนทอง ไม่เป็นประโยชน์อะไร แต่เมื่อโตขึ้นก็จะใช้ประโยชน์ได้มาก..."*

ในการฝึกจำสำหรับเด็กนั้น พระองค์ทรงเล่าประทานต่อที่ประชุมที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ คราวหนึ่งว่า

> *"ให้เน้นการสังเกตและฝึกให้แสดงออกด้วยการฝึกให้พูด ให้เล่าเรื่อง ให้เขียน การสอนศิลปะให้ฝึกเด็กหัดสังเกตธรรมชาติ ให้เด็กจดจำโดยการวาดหรือพูดเล่ามาให้ฟัง อยากให้เด็ก ๆ หัดสังเกตจดจำและเล่าได้ หรือจะเขียนไว้ วาดรูปไว้เป็นการถ่ายทอดออกมาได้ยิ่งดี..." (เจ้าฟ้านักการศึกษา 65)*

สำหรับสื่อการสอนทรงมีพระราชดำริว่า การใช้สื่อให้เน้นวัสดุใกล้ตัว และการฝึกการสังเกตจากประสบการณ์จริง พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสในการประชุมคณะกรรมการบริหารโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ครั้งที่ 5 เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 30 สิงหาคม 2527 ความตอนหนึ่งว่า

> *"นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ก็คงจะต้องสอนโดยใช้อุปกรณ์ใกล้ตัวบ้าง เป็นการฝึกให้เป็นคนช่างสังเกต ซึ่งไม่ต้องเสียเงินเลย อุปกรณ์ใดที่สามารถหาได้จากประสบการณ์ใกล้ตัวก็ควรใช้ได้ ไม่ต้องซื้อหาราคาแพงให้สิ้นเปลือง แต่หากเป็นอุปกรณ์ที่จำเป็น แม้จะมีราคาแพงก็น่าสนับสนุนให้จัดซื้อไว้ใช้ โดยให้เบิกจ่ายจากเงินงบประมาณหรือเงินของโรงเรียน"*

หนังสือเป็นสิ่งหนึ่งที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความสำคัญ พระองค์ทรงให้นำหนังสือมาใช้กับเด็ก โดยเฉพาะสารานุกรมฉบับเด็กเล็ก ในคำบรรยายเรื่อง การศึกษากับการพัฒนาประเทศ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ครั้งที่ 9 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2538 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ตรัสแก่ผู้เข้าประชุมความว่า

> *"...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะมีสารานุกรมในลักษณะนั้นให้คนไทย เป็นภาษาไทยด้วย ท่านบอกว่าตอนนั้นพวกเราลูก ๆ อยู่ในวัยเรียนกัน ลูกที่โตหน่อยก็อาจจะสอนน้องได้ ท่านถึงได้ทำเป็น 3 ระดับ **ระดับเด็กโต** หรือคนธรรมดาที่ไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขานั้นโดยเฉพาะ แล้วย่อมาเป็น**เด็กระดับกลาง** และ**เด็กเล็ก** ความจริงก็ไม่ใช่ง่ายต้องเขียนอะไรที่ให้คลุมใจความมากและยาก แต่ต้องเขียนต้องใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่ายเหมาะกับเด็กเล็ก"*

ส่วนการจัดชั้นเรียนให้จัดเหมือนบ้านมีมุมการเรียน แนวพระราชดำรินี้มาจากพระราชนิพนธ์เรื่อง ทัศนะการเรียนการสอนของญี่ปุ่น ในหนังสือเสนาศึกษา เล่ม 50 ตอน 3 ธันวาคม 2526 – มกราคม 2527 และหนังสือพลอยแสงว่า

"...การสอนชั้นอนุบาล 1 ยังไม่มีการสอนหนังสือ จัดเด็กเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 24 คน จะสอนให้เด็กอยู่ในระเบียบ รู้จักอยู่รวมกับหมู่คณะ ทำกิจกรรม เช่น เต้นเข้าจังหวะ นั่งนิ่ง ๆ ฟังนิทาน การสอนเด็ก ๆ ขนาดนี้มีครูผู้ช่วยครูอีกคนหนึ่ง การจัดห้องเขาพยายามจัดเหมือนบ้าน นอกจากชั้นเรียน..." (เจ้าฟ้านักการศึกษา, 80)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นรัตนาจารย์โดยแท้ พระองค์ทรงแสดงแนวคิดของการจัดการเรียนการสอนที่ครอบคลุมมโนทัศน์ เป้าหมาย การปฏิบัติ และการประเมินผล โดยการยกตัวอย่าง การเล่าให้ฟังว่า ควรจัดการเรียนการสอนอย่างไร ซึ่งการประเมินผลเด็กควรทำสม่ำเสมอด้วยการปฏิบัติดังนี้

- สังเกตพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง
- บันทึกความก้าวหน้าของพัฒนาการด้านต่าง ๆ
- การติดตามผลการเรียน
- ติดตามการดำเนินชีวิตในสังคม โดยเฉพาะเด็กพิการ

แนวคิดด้านการสร้างสำนึกไทย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์ บทนำในหนังสือ 3 ปี โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบตอนหนึ่งว่า

"การพัฒนาคนให้เป็นกำลังของชาติที่มีประสิทธิภาพ
ก็เป็นเรื่องควรทำ วิธีสร้างคนให้ดีที่สุดคือ การให้การศึกษา..."

พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า การศึกษาเป็นการให้ความรู้ ความสามารถ ความคิด จิตใจ จริยธรรม วัฒนธรรม ตลอดจนความเป็นคนไทยแก่เยาวชน ถ้าให้การศึกษาได้ถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วน ก็จะทำให้เยาวชนเจริญเติบโตเป็นคนมีคุณภาพ สามารถสร้างฐานะความเจริญมั่นคงให้แก่ตนและบ้านเมืองได้ ในทางตรงกันข้าม หากไม่ให้การศึกษาก็จะเป็นผลให้เยาวชนเติบโตขึ้นเป็นคนอ่อนแอ ไร้สมรรถภาพ ไม่สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์อันเป็นแก่นสารได้ ในที่สุดก็จะทำให้สังคมส่วนรวมและบ้านเมืองต้องเสื่อมลง (สมเกียรติ ชอบผล, 2534 : 43)

พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีความแยบยลมากเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกไทย มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งเกี่ยวกับการสร้างสำนึกไทย ความว่า

"...ขั้นต้นจูงใจให้เด็กมีความสนใจและมีความรู้พื้นฐานทางดนตรีไทย โดยปูพื้นฐานตั้งแต่ความรู้ เกี่ยวกับเครื่องดนตรีต่างๆ ให้ทุกคนมีโอกาสได้จับได้เล่นทุกสิ่งทุกอย่าง รู้ว่าเสียงเป็นอย่างไร รู้ว่าเครื่องดนตรีแต่ละอย่างมีความแตกต่างกันอย่างไร เป็นการฝึกความสังเกต ให้รู้จักส่วนต่าง ๆ ของเครื่องดนตรีก็จะเกิดความสนใจ มีนักเรียนคนหนึ่งไปดูนิทรรศการดวงตราไปรษณียากรไปเห็นแสตมป์ชุดเครื่องดนตรีไทย ก็สามารถอธิบายให้คุณแม่ฟังได้ว่าเครื่องไหนคืออะไร ระนาดเอกกับระนาดทุ้มต่างกันอย่างไร แสดงถึงความสนใจซึ่งคุณแม่ไม่ทราบ พื้นฐานในระดับเด็กเล็กอย่างนี้ไปได้ดีแต่ว่าระดับโตกว่านั้นยังไม่ได้ทดลองดู..."

จากแนวพระราชดำริสู่การปฏิบัติ พบว่าในการสัมภาษณ์คณาจารย์ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัย ในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีประเด็นที่ได้มีการนำมาใช้ในทางปฏิบัติและเกิดผลชัดเจน คือ คณาจารย์โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบให้สัมภาษณ์ว่า ได้นำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการสร้างสำนึกไทยมาใช้ในการจัดการศึกษาให้กับเด็กในหลายประการมา ได้แก่ การฝึกมารยาทไทย การสร้างนิสัยการกินที่ดี การฟังเพลงไทย การใช้วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นแหล่งเรียนรู้ด้วยการให้เด็กไปทัศนศึกษา เป็นต้น เช่นกับโรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน ได้เน้นการปฏิบัติที่สำคัญคือ การดูแลสุขภาพ อาหารและโภชนาการ การให้เด็กเรียนรู้วัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น งานข้าวห่อกะเหรี่ยง การสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าห้องเรียนทุกวัน เป็นต้น สิ่งที่โรงเรียนทุกโรงเรียนในกลุ่มตัวอย่างประสบความสำเร็จอย่างดียิ่งอีกประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมของโรงเรียน ความสำเร็จของการจัดการศึกษาปฐมวัยนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวในลักษณะเดียวกันว่าการนำพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่พระราชทานให้ไปใช้ในทางปฏิบัตินั้น พระองค์ท่านจะเสด็จมาประเมินงานด้วยพระองค์เอง เพื่อพระราชทานคำแนะนำที่ทำให้การพัฒนางานของโรงเรียนสามารถจัดการการศึกษาปฐมวัยได้ในบริบทของโรงเรียนอย่างอิสระมีคุณภาพตามเป้าหมายการศึกษาที่ต้องการ

แนวคิดการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย

การพัฒนาการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีหลัก 3 ประการดังนี้

แนวพระราชดำริ 1 องค์ประกอบการพัฒนาเด็กปฐมวัย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัยว่า การพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพและมีคุณค่าต่อสังคม ต้องมาจากการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ที่ได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่ช่วงปฐมวัย ด้วยการส่งเสริมให้ได้รับอาหารที่มีคุณค่า มีการดูแลสุขภาพ ให้ความรู้ที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและพัฒนาการตามวัย ควบคู่ไปกับการสร้างเสริมจริยธรรม วัฒนธรรมและความเป็นไทย จากการวิเคราะห์ในบทที่ 4 ตารางที่ 4 ถึง 8 สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้ดังไดอะแกรมต่อไปนี้

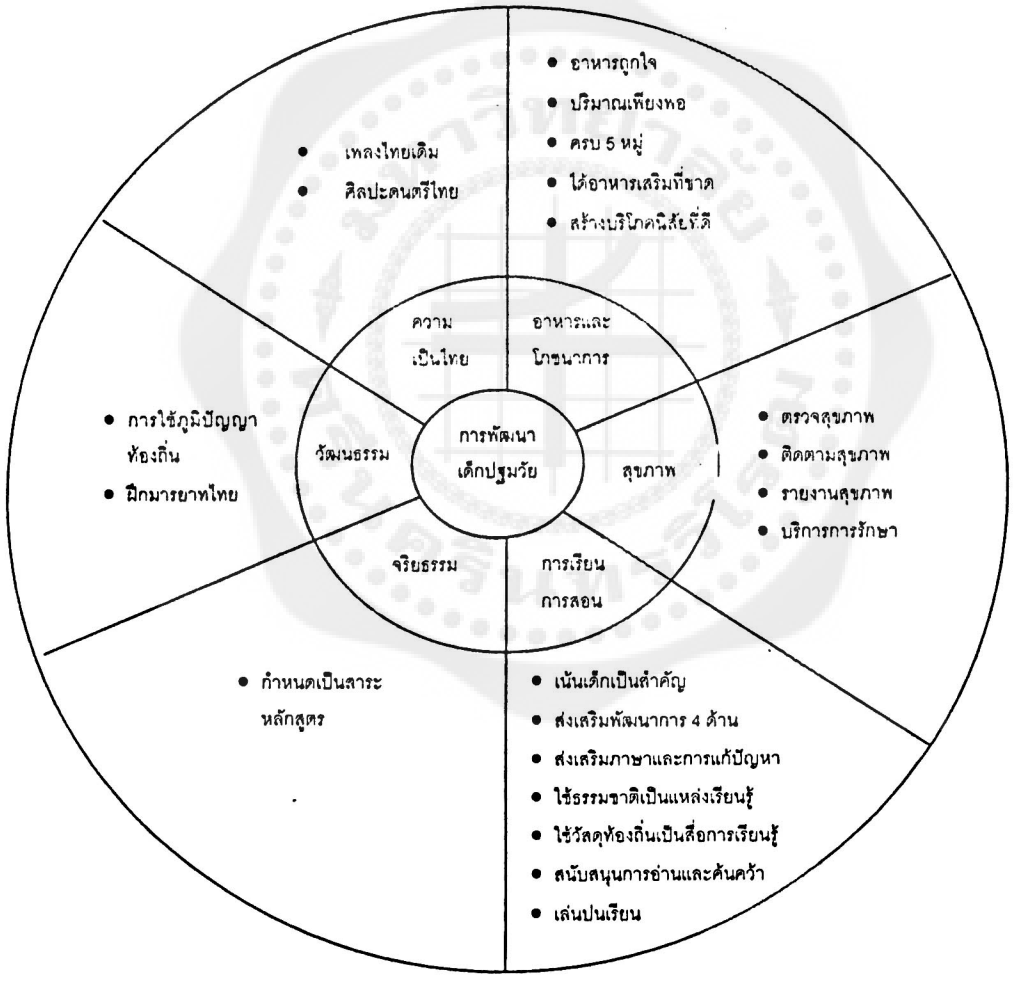

รูปที่ 3 แนวพระราชดำริ "องค์ประกอบการพัฒนาเด็กปฐมวัย"

ตามรูปที่ 3 จากข้อมูลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบที่พระองค์ให้ความสำคัญมากและย้ำมี 2 ประการ คือ อาหารกับสุขภาพ ซึ่งที่มาของแนวพระราชดำริเป็นดังนี้

ด้านอาหารและโภชนาการ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริว่า การศึกษาเป็นการให้ความรู้ ความสามารถ ความคิด จิตใจ จริยธรรม วัฒนธรรม ตลอดจนความเป็นคนไทยแก่เยาวชน ถ้าให้การศึกษาได้ถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วน ก็จะทำให้เยาวชนเจริญเติบโต เป็นคนมีคุณภาพ สามารถสร้างฐานะความเจริญมั่นคง ให้แก่ตนและบ้านเมืองได้ ในทางตรงกันข้าม หากไม่ได้การศึกษาก็จะเป็นผลให้เยาวชนเติบโตขึ้นเป็นคนอ่อนแอ ไร้สมรรถภาพ ไม่สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์อันเป็นแก่นสารได้ ในที่สุดก็จะทำให้สังคมส่วนรวมและบ้านเมืองต้องเสื่อมลง (สมเกียรติ ชอบผล, 2534 : 43) โดยเฉพาะการศึกษาปฐมวัย ที่ทรงเห็นว่า เด็กในวัยนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของประเทศ หากการเลี้ยงดูเด็กและให้การศึกษาอบรมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการศึกษาแล้ว เด็กจะเจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจและทางสติปัญญา (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534 : 10 – 11) และพระองค์ยังทรงมีพระราชดำริ การพัฒนาเยาวชนที่มีคุณภาพจะทำให้เด็กเหล่านั้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต โดยเริ่มต้นพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กในถิ่นทุรกันดารก่อน ด้วยการจัดโครงการอาหารกลางวัน (กองบรรณาธิการ, 2547 : 9) พระราชดำรัสที่พระองค์ให้ความสำคัญดังที่ทรงบรรยายพิเศษเรื่องการกระจายอาหารและโภชนาการสู่ชนบท ณ สถานโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา เมื่อวันศุกร์ที่ 11 ธันวาคม 2530 ตอนหนึ่งว่า

> *"โดยเฉพาะเรื่องอาหารนี้ ถ้าตอนเด็ก ๆ เราปล่อยปละละเลยให้ขาดอาหาร แล้วมาเสริมเอาตอนเป็นผู้ใหญ่นั้นก็ไม่ทันการ อาจจะกลายเป็นคนที่มีความพิการ มีความบกพร่องหลายอย่าง เพราะธาตุอาหารมาตั้งแต่เล็กตอนที่ร่างกายจะก่อตัวขึ้นมา ซึ่งจริง ๆ แล้วอาจสำคัญเฉพาะตอนที่เป็นเด็ก อาจจะสำคัญตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาว่า มารดาสุขภาพเป็นอย่างไรเสียด้วยซ้ำ"*

จากที่พระองค์ทรงมีประสบการณ์จากการตามเสด็จ สมเด็จพระบรมชนกนาถและสมเด็จพระบรมราชชนนีทำให้ทรงตระหนักว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ ประเทศที่จะมีการพัฒนาก้าวหน้านั้น ประการแรกคือ พลเมืองจะต้องมีคุณภาพทั้งทางด้านร่างกายและสติปัญญา เมื่อทรงพบว่าเด็กไทยไม่ต่ำกว่า 65 % อยู่ในภาวะขาดอาหาร จึงทรงคิดค้นหาวิธีการที่จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการแก้ไขปัญหานี้ ในที่สุดทรงจัดตั้งโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนขึ้น โดยทรงเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 มีพระราชประสงค์ที่จะให้เด็กนักเรียนที่อยู่ห่างไกล อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ได้มีอาหารกลางวันรับประทาน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2534 : 14)

จากผลการวิจัย พบว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ทรงสนพระทัยปัญหาด้านโภชนาการมาก จากปาฐกถาด้านการศึกษาที่รวมในหนังสือ รัตนพินิจ (25 : 7 – 9) พบว่า พระองค์ได้วิเคราะห์ปัญหาลักษณะการกินของเด็กไทยว่ามี 4 ลักษณะ คือ

1. พอมีกินแต่ไม่ชอบกิน เลือกอาหาร และขาดนิสัยการบริโภคที่ดี
2. ไม่มีจะกิน
3. โรงเรียนจัดอาหารราคาถูกโดยครูลงทุนเอง
4. มีสตางค์ไม่ซื้ออาหารแต่ซื้อขนม

นอกจากโครงการอาหารกลางวันจะจัดอาหารให้กับเด็กแล้วยังเน้นการสร้างบริโภคนิสัย และแก้ปัญหาการขาดสารอาหาร โดยใช้หลักปฏิบัติดังนี้ (เจ้าฟ้านักคหกรรมศาสตร์ : 5)

1. อาหารจานเดียว ประกอบด้วยอาหารหลัก 5 หมู่ ในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการของร่างกายแต่ละบุคคล

2. การประกอบอาหารต้องสร้างคุณค่าทางโภชนาการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกายอย่างแท้จริง และปรุงแต่งอาหารโดยให้มีสี กลิ่น รส ตลอดจนการจัดอาหารให้น่ารับประทานเพื่อให้เกิดการยอมรับและเชิญชวนในการบริโภค

3. ลักษณะเนื้อสัมผัสต้องจัดให้เหมาะสมกับการบริโภคของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเด็กวัยก่อนเรียน กลุ่มเด็กวัยเรียน

4. ขั้นตอนและวิธีการทำอาหารต้องไม่ยุ่งยากในการประกอบ สามารถใช้อาหารแทนกันได้ และทรงเน้นมากก็คือ ให้สอดคล้องกับอาหารพื้นบ้านและประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ

5. ผู้เป็นแม่บ้านหรือครูที่รับผิดชอบในการประกอบอาหารควรมีความรู้ในเรื่องอาหารและโภชนาการเพื่อที่จะได้นำไปถ่ายทอดให้กับบุตรหลานหรือนักเรียนให้มีความเข้าใจและทราบถึงคุณค่าอาหาร บริโภคเป็นการปลูกฝังนิสัยการบริโภคที่ดี

โครงการเกี่ยวกับอาหารในสมเด็จพระเทพฯ มีหลายโครงการ อาทิ

โครงการอาหารกลางวัน

โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน

โครงการอาหารจานเดียว

โครงการอาหารเสริม เช่น นมแพะ นมถั่วเหลือง

โครงการควบคุมโรคขาดสารไอโอดิน ให้ดื่มน้ำไอโอดิน ใช้เกลือไอโอดินปรุงอาหาร เด็กที่ขาดไอโอดินให้รับประทานไอโอดิน 1 เม็ด ทุก 6 เดือน เป็นต้น

การพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านอาหาร นอกจากการให้ร่างกายได้รับอาหารตามที่ความต้องการจำเป็นของร่างกายโดยพระองค์ให้ความสำคัญตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์มารดา แนวพระราชดำริของพระองค์เกี่ยวกับอาหารประกอบด้วย

1. ให้เด็กได้รับอาหารเพียงพอ โดยจัดโครงการอาหารกลางวัน และส่งเสริมหญิงระหว่างตั้งครรภ์ และให้นมบุตรรับประทานอาหารที่ถูกต้องเพื่อเด็กจะได้รับ

2. ฝึกนิสัยการบริโภคให้ถูกหลักโภชนาการ เนื่องจากเด็กเลือกกิน จึงพระราชทานดำริโดยจัดอาหารจานเดียว ประกอบด้วย อาหารหลัก 5 หมู่ ให้ทำเป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อไม่ให้เลือกกินได้ ในปริมาณที่เหมาะกับสภาพร่างกาย มีการปรุงแต่งให้น่ากิน และลอดคล้องกับอาหารพื้นบ้านที่เด็กคุ้นเคย

3. ฝึกมารยาทสังคมในการรับประทานให้เรียบร้อย ไม่มูมมาม มารยาทที่จะนั่งรับประทานกับเพื่อน

4. ให้อาหารเสริมเพื่อลดอัตราการเป็นโรคเนื่องจากอาหารได้แก่ การใช้เกลือเสริมไอโอดินปรุงอาหารกลางวันทุกวัน (ภาควิชาคหกรรมศาสตร์, 2544 : 9)

ด้านสุขภาพ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ความสนพระทัยสุขภาพเด็กตั้งแต่แรกเกิดในครรภ์มารดา โดยเน้นว่า เพื่อป้องกันโรคต่าง ๆ เพื่อให้เด็กแข็งแรง ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาก่อนที่จะเกิดมาเป็นเด็ก และเป็นนักเรียนต่อไป ครูต้องเป็นผู้ช่วยดูแนะนำสุขศึกษา แนะนำเพิ่มวิตามินและยาบำรุงร่างกายโดยเฉพาะการป้องกันโรคโลหิตจาง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547 วิจัย : 208) จากพระราชดำรัสหลายครั้งของพระองค์เกี่ยวข้องกับสุขภาพเด็ก ประมวลได้ว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพเด็กเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้คือ

1. การตรวจสุขภาพทั่วไป การชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง ประเมินตามมาตรฐานกระทรวงสาธารณสุข
2. การปัจจุบันพยาบาลเมื่อเด็กมีปัญหาเล็กน้อย ควรให้ยาเอง
3. การดูแลต่อเนื่อง ให้มีการติดตามไปถึงบ้าน ถ้านักเรียนขาด ถ้าจำเป็นควรพาไปโรงพยาบาล
4. การให้ภูมิคุ้มกัน โดยเฉพาะเด็กปฐมวัย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชดำรัส ในการบรรยายพิเศษเนื่องในการประชุมวิชาการ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 7 ตุลาคม 2530 มีประเด็นที่เกี่ยวข้องการดูแลอนามัยในโรงเรียนต้องเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างครูและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขความว่า

> *"ครูควรมีหน้าที่วัดส่วนสูง และชั่งน้ำหนัก ส่วนการ ดูแลสุขภาพทั่วไปให้เป็นหน้าที่ของ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อจะตรวจและให้การช่วยเหลือสุขภาพตามจำเป็น"*

แนวพระราชดำริ 2 แนวทางการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยอย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาเด็กปฐมวัย ด้วยการให้การศึกษาและส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีการพัฒนาครู พัฒนาโรงเรียน พัฒนาผู้ปกครอง และพัฒนาชุมชน ซึ่งการพัฒนาแต่ละด้านต้องต่อเนื่องกันเป็นลำดับ พร้อมสะท้อนผลกลับเพื่อแก้ไขด้วยการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

การพัฒนาจัดการศึกษาปฐมวัยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นการพัฒนามาจากการมองภาพฉายของการบริการเกี่ยวกับเด็กปฐมวัย ความต้องการที่จำเป็นสำหรับเด็ก สิทธิความเป็นมนุษย์ (human rights) ของเด็ก หน้าที่ของครอบครัวและชุมชนในการดูแลเด็ก กับการแสดงออกถึงความรับผิดชอบของสถานศึกษาในการพัฒนาคุณภาพเด็กเพื่ออนาคต ดังนั้นเมื่อพระองค์ทรงมีพระราชดำริส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงทรงวินิจฉัยถึงความเป็นไปได้ควบคู่กันเสมอ ตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงประสานโครงการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับโครงการในพระราชดำริของพระองค์ที่สนับสนุนกันเข้าด้วยกัน เพื่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ เช่น โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนสามารถดำเนินโครงการได้โดยไม่รู้สึกว่าเป็นภาระเพิ่มขึ้น แต่กลับเป็นความสมบูรณ์ของการทำงาน พระอัจฉริยะนี้ทำให้โครงการในพระราชดำริของพระองค์เป็นโครงการที่สามารถปฏิบัติได้จริง ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้สึกถึงความเป็นไปได้ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างจะปรากฏความรู้สึกหนึ่งจากผู้ให้สัมภาษณ์คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากแนวพระราชดำริที่ผู้ปฏิบัติซึมซับเป็นปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นเอง โดยความคิดของผู้ปฏิบัติและเป็นความสำเร็จชัดแจ้ง ตัวอย่างเช่น ผู้ปกครองชั้นอนุบาลของโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมหามงคล ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนมากด้วยการแสดงความพร้อมเสมอที่โรงเรียนต้องการความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษาเพื่อเด็ก สิ่งที่ปรากฏอีกประการหนึ่ง เด็กนักเรียนชั้นเด็กเล็กของโรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน ช่างสังเกต ชอบทดลองและกล้าถาม ที่สำคัญเด็กนักเรียนปฐมวัยของทุกโรงเรียนมีความเรียบร้อย และมารยาทงาม

การดำเนินโครงการในพระราชดำริแต่ละโครงการ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จะเสด็จพระราชดำเนินติดตามประเมินผลด้วยพระองค์เอง พร้อมนำผลการประเมินมาใช้ในการแก้ไขและพัฒนาโครงการในพระราชดำริ ให้มีความเป็นไปได้มากที่สุด โดยไม่ขัดกับบริบทและความเคยชินเดิมของผู้ปฏิบัติ

พระราชดำริของพระองค์เกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ที่นำไปสู่ความสำเร็จ มีแนวทางของการพัฒนาที่ต่อเนื่องดังรูปที่ 4

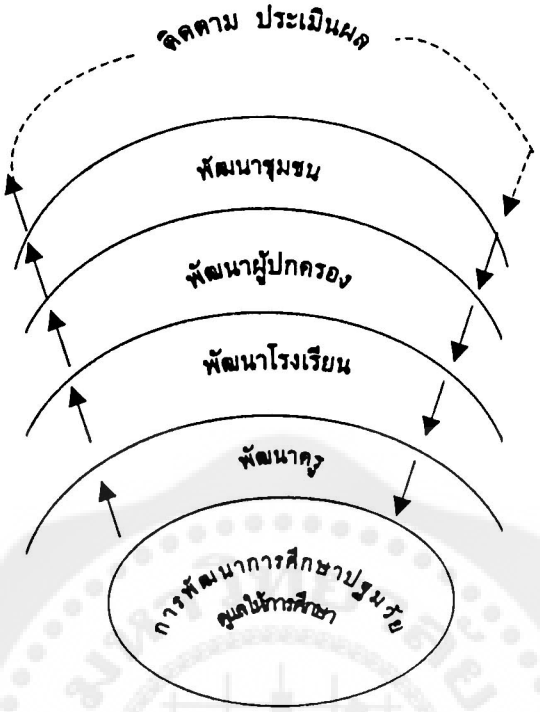

รูปที่ 4 แนวพระราชดำริ "แนวทางการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยที่มีประสิทธิภาพ"

การพัฒนาครู

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร ทรงเห็นสภาพความเป็นอยู่ของอาณาประชาราษฎร์มีความเป็นอยู่ที่จะต้องได้รับการพัฒนา จึงมีพระราชดำริจัดตั้งสถานสงเคราะห์เด็กก่อนวัยเรียน และพระราชทานให้กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนเป็นเจ้าของเรื่อง โดยมีพระราชประสงค์ช่วยเหลือประชาชนที่ยากจนและไกลคมนาคม โดยการแบ่งเบาภาระในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนเข้ารับการศึกษาภาคบังคับ และเพื่อให้เด็กได้รับการส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการที่ถูกต้อง มีระเบียบวินัย รู้จักปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

เมื่อพระองค์ท่านทรงพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย และโรงเรียนอนุบาลขึ้นทั้งในเขตเมือง เขตชนบทและตามแนวชายแดน เพื่อเลี้ยงเด็กให้ถูกวิธีและแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนเพื่อเตรียมความพร้อมในระดับประถมศึกษา ได้ทรงโปรดให้มีการพัฒนาครูไปพร้อมด้วย

พ.ศ. 2528 เมื่อเปิดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งรับเด็กเข้าดูแลเด็กอายุ 2 ½ - 5 ปี ผู้ดูแลเด็กต้องเข้ารับการอบรม เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในเรื่องของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

- วิธีการจัดกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- มีความรู้ อาหารและโภชนาการที่สามารถให้ความรู้แก่เด็ก และผู้ปกครองได้

ความสนพระทัยต่อการพัฒนาครูของพระองค์แม้แต่การใช้เทคโนโลยียังให้มีการฝึกอบรมครูเพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีมาช่วยสอน และประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางการศึกษา (สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์, 2546 : 192) พระองค์เน้นเสมอถึงความรู้ของครูที่ต้องพัฒนา

การพัฒนาผู้ปกครอง

จากการได้ออกเยี่ยมราษฎรในชนบทห่างไกลและท้องถิ่นทุรกันดาร ทรงพบว่าเด็กในชนบทเป็นจำนวนมาก นอกจากประสบปัญหาภาวะโภชนาการและด้อยโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาแล้ว ยังทรงพบว่าเด็กได้รับการเลี้ยงดูไม่ถูกต้องตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนกระทั่งคลอด และก่อนจะเข้าสู่ระบบโรงเรียนช่วงอายุดังกล่าวสำคัญมากต่อพัฒนาการของร่างกายและสติปัญญาของเด็กเป็นอันมาก

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพบว่าการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยเด็กเมื่อมาเริ่มโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนนั้น ยังไม่ได้ผลอย่างเต็มที่เพราะเด็กเริ่มมีปัญหาด้านสุขภาพมาตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา จากการที่มารดาขาดความรู้ ขาดโภชนาการที่ถูกต้อง พระองค์จึงมีพระราชดำริให้จัดอบรมแม่ดูแลตนเอง และลูกระหว่างตั้งครรภ์ให้ถูกหลักวิชา เพื่อพัฒนาการของเด็กจะได้สมบูรณ์เต็มตามศักยภาพทั้งแม่และลูกไปพร้อมกัน (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544 : 42) พระองค์ดำริให้ทำโครงการนี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2539 เพื่อให้การพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยของเด็กเริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา กิจกรรมที่สำคัญในโครงการนี้คือ การให้ความรู้แก่หญิงตั้งครรภ์ทั้งด้านโภชนาการ การดูแลครรภ์ การเลี้ยงทารก การตรวจครรภ์ และหญิงให้นมเด็ก ผลของกิจกรรมนี้ทำให้ทารกได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา (กองบรรณาธิการ, 2547 : 11) ด้วยการให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการของหมู่บ้าน ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองด้านการเกษตรแผนใหม่ทางโภชนาการ การถนอมอาหาร และแปรรูปอาหาร

การให้ความรู้ด้านอาหารและโภชนาการแก่มารดา เพื่อช่วยให้ทารกมีการเจริญเติบโตตามศักยภาพ ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา เกิดรอดและเจริญเต็มที่ต่อไป (คหกรรมศาสตร์, 2544 : 9) เป็นส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งคือการให้ความรู้ผู้ปกครองเกี่ยวกับสุขภาพ

จากการบรรยายพิเศษ เนื่องในการประชุมวิชาการ วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 7 ตุลาคม 2530

"การที่เข้าไปในบางพื้นที่ก็ลำบากมาก ถ้ารวมนักเรียนมาไว้ด้วยกันที่โรงเรียนก็จะทำได้ง่ายขึ้น แต่ก็ยังลำบากอยู่ เพราะอายุที่ถูกต้องเหมาะสมที่ควรได้รับภูมิคุ้มกันเหล่านี้คือ วัยก่อนวัยเรียนตั้งแต่ขวบสองขวบ เรื่องนี้ทางโรงเรียนอาจจะช่วยได้ด้วยการให้ความรู้นักเรียน และผู้ปกครองที่มาติดต่อกับทางโรงเรียน เป็นการประชาสัมพันธ์ให้ว่า น้องของนักเรียนจะต้องได้รับภูมิคุ้มกัน การบริการพวกนี้มีปัญหาอะไรครูก็พอจะช่วยสอดส่องได้"

พระราชดำริวางรากฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง (สุรชัย โกศัยยะวัฒน์, 2546 : 190) ซึ่งหมายความว่า การพัฒนาเด็ก ต้องพัฒนาผู้ปกครอง ซึ่งไปสอดคล้องกับผลงานวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการ (2547) ที่กล่าวถึง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ว่าพระองค์ทรงสนพระทัยสุขภาพเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา และหากต้องการพัฒนา ครูต้องมีความรู้ และให้สุขศึกษาแก่เด็กได้ด้วย ประเด็นการพัฒนาโรงเรียนและชุมชนมีข้อสังเกตได้จากการกระตุ้นให้โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย (ดูในแนวพระราชดำริ 3)

การติดตามประเมินผล ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนตามพระราชดำริในโรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดน ได้เสด็จเยี่ยมครบทุกโรงเรียน (กองบรรณาธิการ, 2547 : 11)

แนวพระราชดำริ 3 กลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ความสำคัญกับกลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

1. การจัดการศึกษาปฐมวัย เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี
2. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน
3. การประสานหน่วยงานเพื่อการสนับสนุนการศึกษา

การจัดการศึกษาปฐมวัยเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

อาหารและสุขภาพเป็นแนวพระราชดำริหลักที่นำกลไกการจัดการศึกษาปฐมวัยในรายละเอียดที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริมาโดยลำดับ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 พบว่า แนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เน้นการพัฒนาคนในแง่การศึกษาดังพระราชนิพนธ์และพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาคนที่ปรากฏเสมอ คือ ความเชื่อของพระองค์ที่ว่า "การพัฒนา

มนุษย์ด้านการศึกษานับตั้งแต่แรกเกิดในครรภ์มารดา ก็สามารถทำให้มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อสังคมได้" และได้ทรงพระราชนิพนธ์บทนำในหนังสือ 3 ปี พระตำหนักสวนกุหลาบ ตอนหนึ่งว่า

"การพัฒนาคนให้เป็นกำลังของชาติที่มีประสิทธิภาพก็เป็นเรื่องควรทำวิธีสร้างคนให้ดีที่สุดคือการให้การศึกษา..."

เช่นกันกับการศึกษาปฐมวัยที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญ และเห็นว่าเป็นสิทธิพื้นฐานของคน มีพระราชดำรัสในการทรงบรรยาย เรื่อง การศึกษากับพัฒนาประเทศ อันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ครั้งที่ 9 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 ความว่า

> *"นอกจากเรื่องอาหารแล้วข้าพเจ้าอยากจะเพิ่มเติม**สิทธิพื้นฐาน** **อีกอย่างหนึ่ง** คือ **เรื่องการศึกษา**เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการเรียนรู้ช่วยให้คนเราสามารถทำอะไรได้นอกเหนือจากธรรมชาติหรือที่เป็นสัญชาตญาณ การได้อาหารเลี้ยงร่างกายหรือการได้ศึกษาเรียนรู้นั้นเป็นเรื่องที่ว่ายิ่งได้เร็วเท่าไรก็ยิ่งดี สิ่งที่ได้จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาของคนเราไปตลอดชีวิต....."*

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 1 – 9 จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงตระหนักเสมอถึงความเป็นมนุษย์ การศึกษา และคนไทย และเพื่อให้แนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยซึ่งมีลักษณะก้ำกึ่งกันระหว่างการศึกษาในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยกับโรงเรียน พระองค์จึงมีแนวทางการจัดการเรียนการสอนของพระองค์ ได้จำแนกและเน้นการจัดการศึกษา โดยการจัดในศูนย์เด็กปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 – 4 ขวบ ให้เน้นเรื่อง สุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก การปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยสอดคล้องกับคุณธรรม จริยธรรม และขนบธรรมเนียม ส่วนการศึกษาอนุบาลให้เน้นการเรียนเป็นหมู่คณะ มีกิจกรรมการเคลื่อนไหวและให้มีการเรียนการสอนตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก ก่อนเข้ารับการศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อไป (จังหวัดนครนายก, 2543 : 10) การศึกษาปฐมวัยของพระองค์จะทรงเน้นไปที่จัดตั้งโครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย และโรงเรียนอนุบาลขึ้นทั้งในเขตเมือง เขตชนบท และตามแนวชายแดน เพื่อเลี้ยงเด็กให้ถูกวิธีและแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนเพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กเล็กก่อนวัยเรียนได้พัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญาได้อย่างถูกต้อง (สุรชัย โกศัยยะวัฒน์, 2546 : 190)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระมหากรุณาธิคุณต่อเด็กทุกกลุ่ม โดยเสมอภาคกันทั้งเด็กทั่วไป เด็กพิการ หูหนวก ตาบอด และปัญญาอ่อน เพื่อให้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษา และการเรียนรู้ในการช่วยเหลือตนเองในอนาคต

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

การจัดการศึกษาปฐมวัย ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเน้นที่ "การพัฒนาคนต้องมาจากความรับผิดชอบร่วมกันตามหน้าที่" หมายความว่า สถานศึกษามีหน้าที่บริการการดูแลและจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย ผู้ปกครองมีหน้าที่เลี้ยงดูและสนับสนุนเด็กปฐมวัยให้เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพ ชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่สนับสนุนให้ภารกิจการศึกษาสามารถดำเนินสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่ใช่แนวคิดที่ยึดติดกับแบบแผนและกฎเกณฑ์การปฏิบัติ (traditional system) แต่เป็นการบูรณาการองค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัยที่เป็นความต้องการจำเป็น (needs) มาประสานกันตามมโนทัศน์การศึกษาปฐมวัย จากการวิเคราะห์พบว่ามีองค์ประกอบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของพระองค์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มีประเด็นอภิปรายดังนี้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนกับโรงเรียน [illegible] ว่าโรงเรียนและครูต้องอยู่ในฐานะของผู้ให้การศึกษาและเป็นแหล่งเรียนรู้ ในขณะที่ผู้ปกครองจะเป็นวิทยากรและผู้ร่วมมือทางการศึกษา ส่วนชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนการศึกษา ซึ่งทั้งโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันดังรูปที่ 5

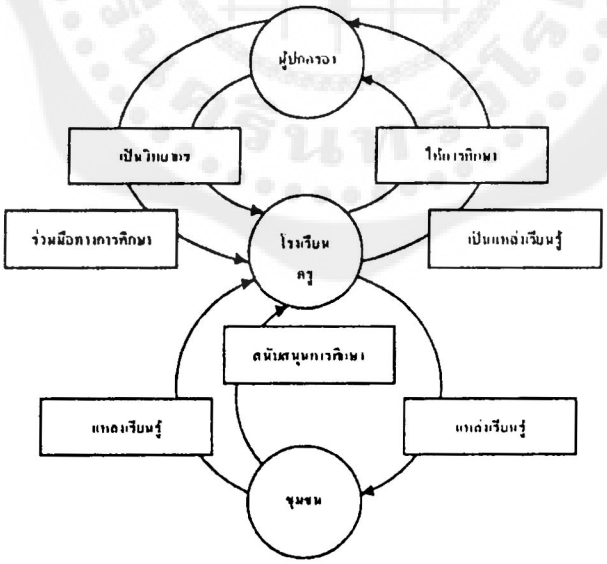

รูปที่ 5 กลไกการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และโรงเรียน

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนด้านการศึกษาปฐมวัย ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีข้อสังเกต 2 ประเด็น คือ

1. ผู้ปกครองให้เข้าร่วมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

ในการดำเนินโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริ ให้นักเรียนดำเนินการปลูกพืชผักและผลไม้ตามฤดูกาล เพื่อเก็บเกี่ยวผลทำเป็นอาหารกลางวันแก่นักเรียนในโรงเรียนได้รับประทาน รวมทั้งมีโครงการปศุสัตว์เพื่ออาหารกลางวัน มีการเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด และเพาะพันธุ์ปลา เพื่อใช้เป็นอาหารกลางวันให้มีสารอาหารครบทุกหมวดหมู่เพียงพอแก่การเจริญวัยของเด็ก (สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์, 2546 : 159) นอกจากสภาพแวดล้อมนี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้แล้ว พระองค์ยังทรงมีพระราชดำริให้ส่งเสริมนักเรียนและผู้ปกครองร่วมกันใช้พื้นที่ในบริเวณโรงเรียนปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นอาหาร ซึ่งนับเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547 : 127) พระราชดำริของพระองค์เน้นปกติวิถีชีวิตที่มีการเพิ่มโครงการต้องเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับผู้ปกครองในเวลาเดียวกันด้วย

2. ชุมชนให้มีส่วนร่วมพันธกิจทางการศึกษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้มีพระดำริ ณ ที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมพันธกิจทางการศึกษา ตัวอย่างเช่น จังหวัดสระแก้ว ในเขตอำเภออรัญประเทศ อำเภอวัฒนานคร อำเภอวังน้ำเย็น อันเป็นเขตพื้นที่รับผิดชอบของกองกำลังบูรพา โดยให้ราษฎรร่วมมือกันสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และคัดเลือกพี่เลี้ยงจากหมู่บ้านมาอบรมให้ความรู้เพื่อไปดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรในพื้นที่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ หวงแหนและเห็นความสำคัญของการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งเป็นลูกหลานของเขาเองจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกวิธีและจะได้ช่วยกันดำเนินการต่อไป (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544 : 43) อีกตัวอย่างหนึ่งของพระราชดำรัสที่ทรงตรัสถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน กับชุมชน

> *"เมื่อครั้งที่นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นไปที่นราธิวาส ในพิธีวางศิลาฤกษ์ประตูน้ำโครงการเขื่อนบางนรา ซึ่งได้รับความช่วยเหลือส่วนหนึ่งจากรัฐบาลญี่ปุ่น ในงานนี้พระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ผู้แทนรัฐบาลญี่ปุ่นก็ไปด้วย เขารับเสด็จฯ มีวงดนตรีโรงเรียนประจำจังหวัดนราธิวาสมาเล่นเพลงสรรเสริญพระบารมี แตรวงมาจากไหน แล้วเวลาวางศิลาฤกษ์ ตามพิธี เวลาพนักงานในวังไปเป่าสังข์เป่าแตรอะไรต่าง ๆ พอเป่าแตรก็ต้องมีพิณพาทย์ตีเพลงมหาชัย เพลงนางนาค อะไรไปจนกว่าท่านจะวางศิลาฤกษ์เสร็จ วงดนตรีไทยนั้นเป็นของโรงเรียนนราสิกขาลัย"*

พระราชดำรัสนี้ถือว่าเป็นตัวอย่างการร่วมกับชุมชนอย่างหนึ่งที่พระองค์มีพระราชดำริ

จากแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างการมีส่วนร่วม เชื่อมต่อกันกับกลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริ สรุปเป็นแผนภาพได้ดังรูปที่ 6

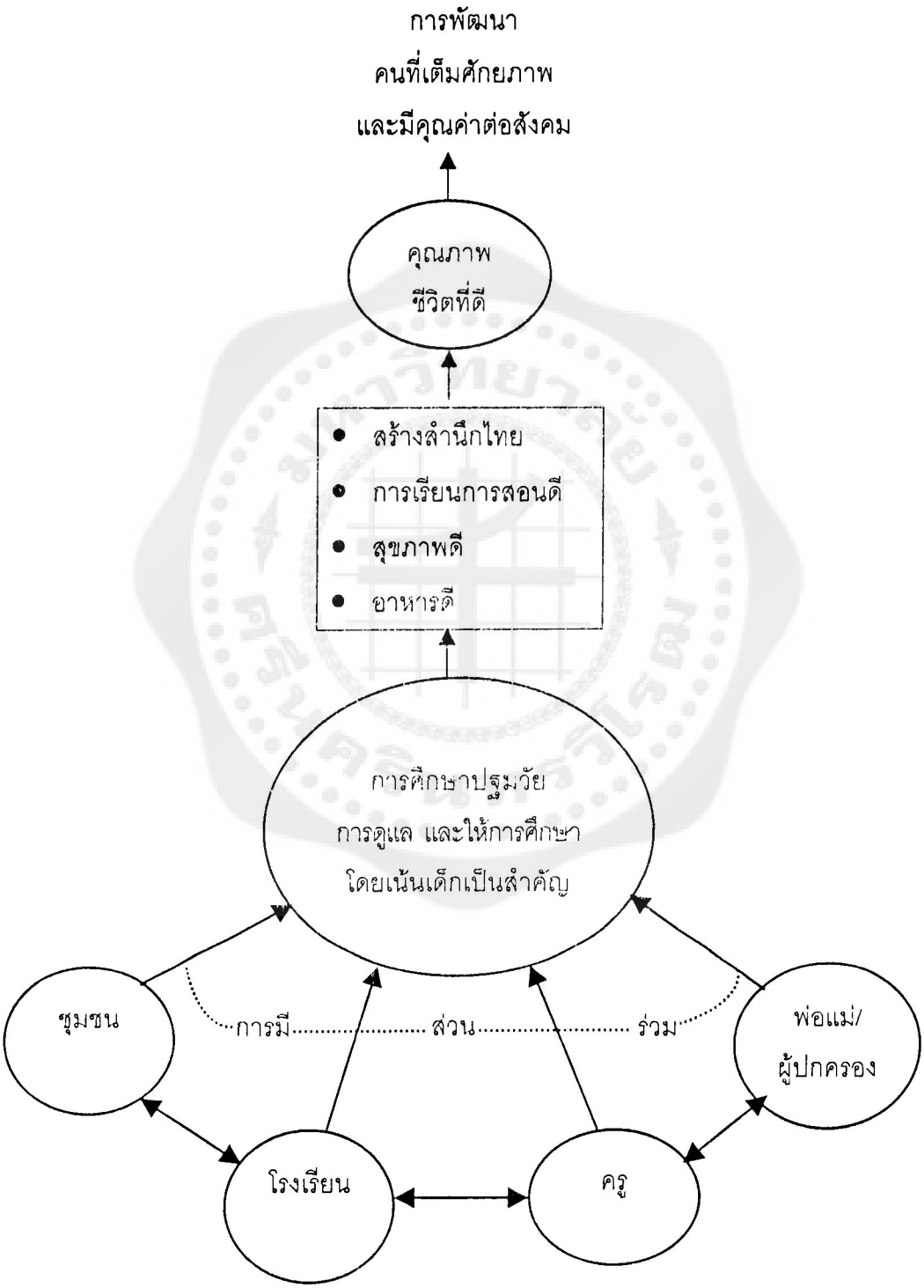

รูปที่ 6 กลไกการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย

การประสานหน่วยงานและองค์กรเพื่อการมีส่วนร่วม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริถึงการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัยมาทำงานร่วมกันในการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย ใน 3 ลักษณะ ดังนี้

1. *การมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย* เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ ฝ่ายเกษตร ฝ่ายพัฒนาชุมชน ฝ่ายสุขภาพ ฝ่ายการศึกษา และฝ่ายการเมือง ที่ต้องร่วมกันสนับสนุนให้สถานศึกษาปฐมวัยสามารถดำเนินการจัดการดูแล ให้การศึกษาและส่งเสริมพัฒนาการเด็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการมีส่วนร่วมเชิงนโยบายจะเป็นการมีส่วนร่วมระดับบริหาร โดยผู้แทนหน่วยงานจะเข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารการศึกษาของโรงเรียนเพื่อให้เป็นไปตามจุดประสงค์ของท้องถิ่น

2. *การมีส่วนร่วมด้านงบประมาณ* หมายถึงการให้หน่วยงานหรือองค์กรมาสนับสนุนการศึกษาด้วยเงินที่จะจัดสรรเป็น งบประมาณ การดำเนินการดังนี้ในเบื้องต้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เริ่มต้นด้วยการพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อใช้ดำเนินงาน ต่อมาจึงให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ ให้การสนับสนุน ได้แก่ กรมพัฒนาชุมชน และจากองค์กรเอกชน เช่น เหล่ากาชาดและสโมสรต่าง ๆ เพื่อจ่ายเป็นค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก และการบริหารทั่วไป ซึ่งจากการศึกษาตามสภาพจริงของผู้วิจัยพบว่า มีหลายหน่วยงาน ทั้งหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนต่างให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี

3. *การมีส่วนร่วมด้านภารกิจ* เนื่องจากการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เน้นให้เห็นการเป็นที่พึ่งของกันและกัน โดยมีส่วนของงานที่เกี่ยวข้องกัน จึงโปรดให้ทำงานประสานกันดังนี้

1) ฝ่ายเกษตร ให้มีส่วนร่วมสนับสนุนด้านการผลิตอาหารจากการเกษตร รวมถึงการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม สภาพชุมชน และการพัฒนาชุมชนด้วยการศึกษา

2) ฝ่ายพัฒนาชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เข้าถึงสภาพชุมชน และการพัฒนาชุมชนด้วยการศึกษา

3) ฝ่ายสาธารณสุข ให้มามีส่วนในการตรวจสุขภาพ การตรวจรักษาเมื่อเจ็บป่วย การให้ภูมิคุ้มกัน และส่งเสริมสุขภาพ

4) ฝ่ายการศึกษา ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ให้มามีส่วนช่วยเหลือ แนะนำ ฟื้นฟูและให้ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมใหม่

5) ฝ่ายการเมือง ให้มีส่วนในการสนับสนุนการศึกษาเพื่อชุมชน

6) องค์กรเอกชน ฝ่ายต่าง ๆ ดังกล่าวอาจเป็นองค์กรของรัฐ หรือเอกชน ที่มีความพร้อมในการช่วยจัดการให้สถานศึกษาสามารถเป็นแหล่งบริการการศึกษาแก่เด็กในท้องถิ่นให้มีความพร้อมในการเรียนประถมศึกษา มีคุณภาพชีวิตที่ดี และดูแลตนเองได้

ตัวอย่างการประสานหน่วยงานเพื่อการมีส่วนร่วมได้แก่

โครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงภาวะโภชนาการของทารกและเด็กก่อนวัยเรียนในเขตจังหวัดนราธิวาส มีจุดประสงค์ที่จะขจัดเด็กขาดสารอาหารระดับ 2 (รุนแรง) และระดับ 3 (รุนแรงมาก) เปลี่ยนแปลงบริโภคนิสัยของประชาชนให้ถูกต้อง ส่งเสริมการผลิตอาหารเพื่อบริโภคและพัฒนาด้านสุขาภิบาล ทั้งนี้เน้นให้ความสำคัญในเรื่องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง แนวทางการดำเนินงานโครงการจะให้ความสำคัญในการประสานงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการได้ผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2534 : 14) แนวพระราชดำริการมีส่วนร่วมสนับสนุนของหน่วยงานสามารถนำเสนอดังรูปที่ 7

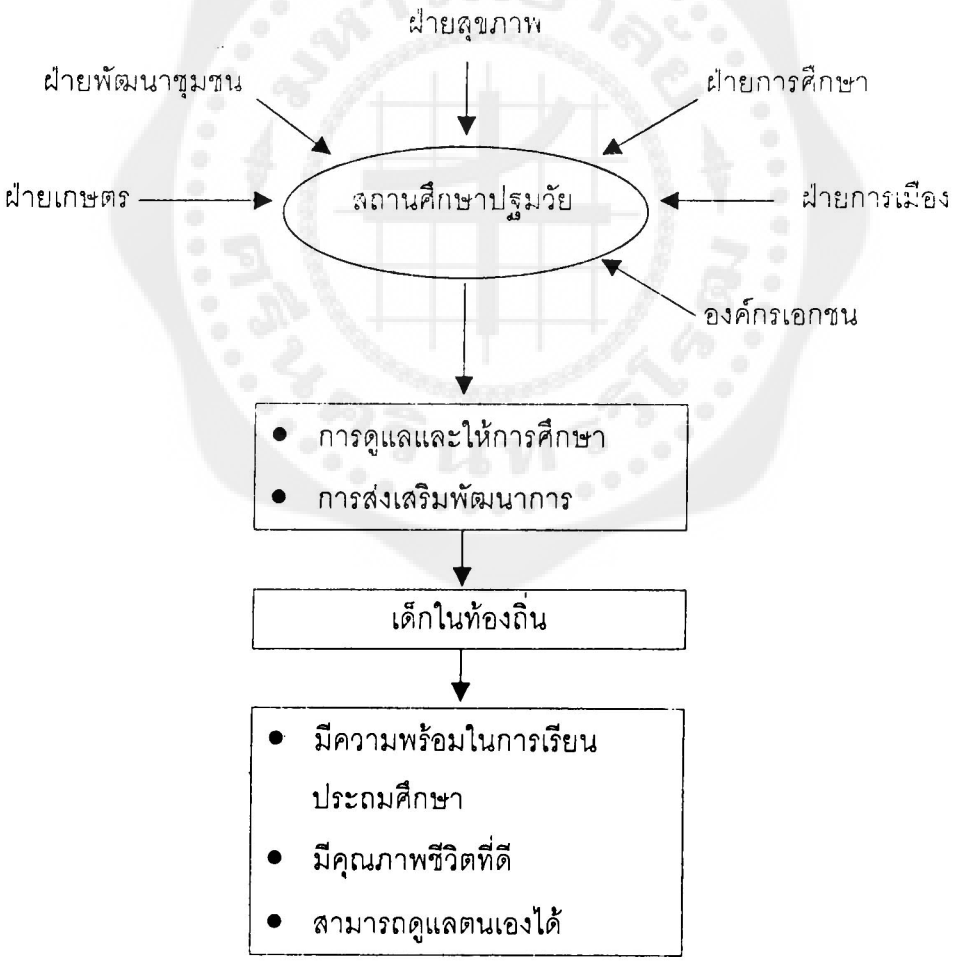

รูปที่ 7 เป้าหมายการประสานหน่วยงานและองค์กรเพื่อการมีส่วนร่วม

การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นงานที่บูรณาการระหว่างพระราชดำริด้านการศึกษา พระราชปณิธานในการทำงานเพื่อพสกนิกรของพระองค์ ทำให้พระราชกรณียกิจของพระองค์มีความลึกซึ้ง กอร์ปด้วยความเข้าพระทัยในการบริหารจัดการศึกษา จึงทำให้โครงการในพระราชดำริได้รับการซึมซับไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเป็นการดูและให้การศึกษาแก่เด็กเล็กก่อนวัยเรียนได้พัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญาได้อย่างถูกต้อง (สุรชัย โกศัยยะวัฒน์, 2546 : 190)

พระองค์มีพระมหากรุณาธิคุณต่อเด็กทุกกลุ่ม โดยเสมอภาคกันทั้งเด็กทั่วไป เด็กพิการหูหนวก ตาบอด และปัญญาอ่อน เพื่อให้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษา และการเรียนรู้ในการช่วยเหลือตนเองในอนาคต ตัวอย่างเช่น ศูนย์ทดลองเด็กหูหนวกปฐมวัย การจัดการศึกษาพิเศษโรงเรียนกาวิละอนุกูล ที่มีนักเรียนบกพร่องด้านสติปัญญา การพูด และการศึกษาเด็กออทิสติก เด็กพิการซับซ้อน ทรงโปรดให้ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ทักษะสังคม และการช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน โดยชั้นอนุบาลให้มีการเรียนการสอน 2 แบบ คือ

1) การจัดการเรียนการสอนเป็นกลุ่มสำหรับนักเรียนที่ยังไม่สามารถใช้คอมพิวเตอร์ได้เอง มีครูเป็นควบคุมการใช้บทเรียนที่เชื่อมต่อกับจอโทรทัศน์ขนาดใหญ่ และให้นักเรียนเรียนเป็นกลุ่ม

2) นักเรียนที่ใช้คอมพิวเตอร์ได้เอง ครูจะเป็นผู้จัดให้และคอยช่วยเหลือและสอนเนื้อหาร่วมด้วย

พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการศึกษาทรงเน้นมากถึงการศึกษาสำหรับเยาวชน โดยเฉพาะเด็กด้อยโอกาสในถิ่นทุรกันดาร และเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ที่ต้องการการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการช่วยเหลือดูแลตนเอง

การนำผลการวิจัยไปใช้

1. ใช้เป็นแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของสถานศึกษาที่เน้นถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การเตรียมความพร้อม การให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง และการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

2. ใช้เป็นแนวทางของการจัดโครงการที่มีประสิทธิภาพ นับแต่การวางแผนโครงการ การดำเนินโครงการ และการคิด การประเมินผลโครงการ โดยเฉพาะโครงการมหัพภาค

3. ใช้เป็นแนวทางของการกำหนดพันธกิจและวิสัยทัศน์การศึกษาปฐมวัยที่เน้นถึงการสร้างจิตสำนึกไทย

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ (2547) *โครงการศึกษางาน โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ : สังเคราะห์แนวพระราชดำริด้านกระบวนการเรียนรู้.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์

กุลยา ตันติผลาชีวะ, (2541). "วิธีการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครองและสารสนเทศที่ผู้ปกครองเด็กอนุบาลต้องการ". *วารสารการศึกษาปฐมวัย* 2 (มกราคม, 2541) : 64-75.

_____. (ก). 2542. "ความหมายของการศึกษาปฐมวัย". *วารสารการศึกษาปฐมวัย.* 3 (กรกฎาคม 2542) : 17 – 24.

_____. (ข). 2542. "ความน่าจะเป็นของการศึกษาปฐมวัยไทย". *วารสารการศึกษาปฐมวัย.* 3 (ตุลาคม 2542) : 9 – 20.

_____. (ค). 2542. *การเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน 3 – 5 ขวบ.* กรุงเทพมหานคร : โชติสุขการพิมพ์.

_____. (2545)."มาตรฐานครูศึกษาปฐมวัย". *วารสารการศึกษาปฐมวัย.* 6 (ตุลาคม 2545) : 7 – 14.

_____. (2546). "พยาบาลกับการส่งเสริมสุขภาพเด็กในโรงเรียน" *วารสารสมาคมศิษย์เก่าพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข.* 14 (มกราคม – มิถุนายน 2546) : 52 – 62.

เกษม ตันติผลาชีวะ, (2540). "ครูกับความเครียดของเด็กปฐมวัย". *วารสารการศึกษาปฐมวัย.* 1 (กรกฎาคม, 2540 : 50 – 55)

กองบรรณาธิการ. (2547). "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ กับโครงการในโรงเรียน ตชด". *วารสารวงการครู.* 1 (พฤศจิกายน 2547) : 9 – 11.

กระทรวงศึกษาธิการ, 113 ปี (2548). *เจ้าฟ้านักการศึกษา : เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในมงคลวโรกาส ทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา กรุงเทพมหานคร* : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

คณะผู้จัดทำ, (2534). *เจ้าฟ้านักพัฒนาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับพัฒนศึกษาศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์.

คณะผู้จัดทำ, (2546) *เจ้าฟ้าไอทีรัตนราชสุดา สารสนเทศ.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี.

จังหวัดนครนายก. (2543). *โครงการพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โรงเรียนสังกัดอำเภอเมืองนครนายก.* นครนายก : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครนายก.

นภาพรรณ อุนากูล. (2540). *การศึกษาความต้องการของผู้ปกครองเกี่ยวกับสวัสดิภาพของนักเรียนโรงเรียนอนุบาล*. ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นิตยา คชภักดี. (2538). "การดูแลเด็กเล็กในครอบครัว : ภาระหนักที่มีคุณค่า" *ในการพัฒนาครอบครัว*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อัมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) : 87 - 119.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2538). *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ กับการศึกษาผู้ด้อยโอกาส*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด.

ชุติมา สัจจานันท์. (2544). "ความเป็นครูสถิตในหทัยพระองค์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี" *วารสารลานปัญญา*. 2 (มกราคม – มิถุนายน 2544) : 33 – 39.

ศรีดีกร วัลลิโภดม, (2546) "พระปิยราชกุมารีสิรินธร". *วารสารสารคดี* 19 (เมษายน 2546) : 94 – 101.

ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาตร์. (2544). *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี : เจ้าฟ้านักคหกรรมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534. *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าฟ้านักการศึกษา* กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. (2544). *หนังสือที่ระลึกวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 12 พฤศจิกายน 2544*. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.

_____. (2534). *เจ้าฟ้านักพัฒนา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาญ สยามบรมราชกุมารี กับพัฒนาศึกษาศาสตร์* กรุงเทพ : รุ่งแสงการพิมพ์.

มนัส บุญประกอบ และคณะ, (2545) รายงานวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนและโครงการอันเนื่องมาจากแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2542) *รัตนพินิจ นิทัศการศึกษา : รวมปาฐกถาด้านการศึกษาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

โรงเรียนจิตรลดา. (2534). *จิตรลดารวมใจ : เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธรรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ 36 พรรษา*. กรุงเทพมหานคร : โรงเรียนจิตรลดา

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, (2534). *ทูลกระหม่อมอาจารย์*. กรุงเทพมหานคร โมเด

ว. วิลันดา. (มปพ.) *หนังสือเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระชนมายุ 4 รอบ (ฉบับพิเศษ)*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การันต์.

สมาคมศิษย์เก่าแพทย์ศิริราช, (2548). "เนื่องมาจากปก 50 พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *จุลสารเกลียวสัมพันธ์*. 22 (มกราคม – ธันวาคม 2548) : 3 – 6.

สิทธิพล พงษ์เก่า, (2547). "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับการศึกษาของผู้ด้อยโอกาส". *สิรินธรปริทรรศน์*. 5 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2547) : 20 – 23.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2534). "พระจริยวัตรและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี" *วารสารการศึกษาศาสตร์ปริทัศน์* 8 (มกราคม – เมษายน 2534) : 10 – 19.

_____. (2546). "พระราชกรณียกิจด้านอาหารและโภชนาการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี". *วารสารมูลนิธิชัยพัฒนา*. (สิงหาคม 2546) : 49 – 54.

สุพาพร เทพยสุวรรณ, (2541). เกณฑ์การจัดบริหารสุขภาพในโรงเรียนอนุบาล. *วารสารการศึกษาปฐมวัย*. 2 (ตุลาคม 2541) : 41 – 63.

สุรชัย โกศัยยะวัฒน์. (2546) "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับการพัฒนาภาคตะวันออก". *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์* 43 (2) : 183 – 193.

สมเกียรติ ชอบผล (2534) "แนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ" ในเจ้าฟ้านักพัฒนาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ *สยามบรมราชกุมารี กับพัฒนศึกษาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานโครงการอันเนื่องจากพระราชดำริ, (2536) *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรี สิรินธรฯ กับการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซนจุรี.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). *รัตนาจารย์การศึกษา : พระปรีชาด้านการศึกษาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศักษาธิการ

_____. (2548). *พระมิ่งขวัญการศึกษาไทย : เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสทรงพระเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา*. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, (2546). *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาพื้นฐาน, (2548). *ประมวลพระราชดำรัสเกี่ยวกับการประถมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.)

สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ. 2540 – 2544 ระยะที่ 2*. กรุงเทพฯ : สำนักงาน, 2540.

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ. (2539) "พัฒนาการด้านการศึกษาไทยช่วงปีพุทธศักราช 2489 – 2538 : การศึกษาปฐมวัย". *พัฒนาการด้านการศึกษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 9*. คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Abdell, D.B. (1986). *High Level Wellness*. Berkeley CA : Ten Speed Press.

Arcaro, J.S. (1995). *Quality in Education : An Implementation Handbook*. Florida : St. Louise Press.

Bogdan, R.C. and Biklen. S.K. (1992). *Qualitative Research for Education : An Introduction Theory and Methods*. 2nd ed. Boston : Allyn and Bacon.

Brewer, J. A. (1995). *Introduction to Early Childhood Education : Preschool Through Primary Grades*. 2nd ed. Boston : Allyn and Bocon.

Brown, S.E. and Everett, R.S. (1990) *Activities for Teaching Using the Whole Language Approach*. Illinoise : Charles C. Thomas.

Brown, S. and Cleave, S. (1992) *Early to School : Four Year Olds in Infant Classes*, Nt Routledge.

Click, P. (2000). *Administration of School for Young Children*. 5th ed. Delmar Thomson Learning : USA.

Decker, C.A. and Decker, J.R. (1992) *Planning and Administering Early Childhood Programs*. New York : Merrill Mcmillan Publishing Co.

Essa, E. (1996). *Introduction to Early Childhood Education.* 2nd ed. Albany : Deimar Publishers.

Essa, E.L. (2003). *Introduction to Early Childhood Education.* 4th ed. Australia : Delmar Learning.

Gestwicki, C. (1999). *Developmentally Appropriate Practice : Curriculum and Development in Early Education.* Albany : Delmar Publishers.

Goffin, S. G. (1994). Curriculum Models and Early Childhood Education : Appraising the Relationship. New York : Merrill.

Goodwin, W.L. and Goodwin, L.D. (1996). *Understanding quantitative and qualitative research in early childhood education.* New York : Teachers College Presss.

Hildebrand, V. (1991). *Introduction to Early Childhood Education.* 5th ed. New York : McMillan Publishing Co., 1991.

Morrison, G. S. (1995). *Early Childhood Education Today.* 6th ed. New Jersy : Prentice-Hall Inc.

_____. (2000). *Fundamentals of Early Childhood Education.* 2nd ed. New Jersy : Merill – Prentice Hall.

Seefeldt, C. and Barbour, N. (1986) *Early Childhood Education : An Introduction.* Columbus : Merrill Publishing Co.

Seefeldt, C. Editors (1999) The Early Childhood Curriculum : Gurrent Findings in Theory and Practice. 3rd ed. New York : Teachers College Press.

Spodek, B. and Saracho, O. N. : (1994) *Right from The Start : Teaching Children Aged Three to Eight. Boston* : Allyn and Bacon.

Whalley, M. and the Pen Green Centre Team. (2001). Involving Parents in Their Children's Learning. London : Paul Chapman Publishing Ltd.

Willams, L.R. and Fromberg, D.P. Edited. (1992) *Encyclopedia of Early Childhood Education.* New York : Garland Publishing, Inc.

Woodill, Gary A. et. al. Edited. (1992). *International Handbook of Early Childhood Education.* New York : Garland Publishing, Inc.

Wortham, S.C. (1995). *Measurement and Evaluation in Early Childhood Education.* 2nd ed. New Jersy : Merrill.

ภาคผนวก ก.
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- ตารางแนววิเคราะห์เนื้อหาความรู้จากเอกสาร
- ดัชนีคำสำคัญ
- ประเด็นสัมภาษณ์เจาะลึก

ตารางแนววิเคราะห์เนื้อหาความรู้จากเอกสาร

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้อง

หมวดนี้ใช้สำหรับบันทึกเนื้อหาความรู้ที่นอกเหนือจากหมวดสาระที่ 2 – 5 แต่เป็นสาระเกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย และการศึกษาปฐมวัย

แนวการวิเคราะห์	เนื้อหาความรู้ที่ปรากฏในเอกสาร
1. มโนทัศน์ทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย : ความหมาย 2. จุดประสงค์ • ด้านการดูแล • ด้านการศึกษา • อื่น ๆ 3. สถานศึกษา • สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย • โรงเรียน • ศูนย์การเรียน 4. ประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง	

หมวดที่ 2 ตารางแนววิเคราะห์เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอน

แนวการวิเคราะห์	เนื้อหาความรู้ที่ปรากฏในเอกสาร
1. การจัดหลักสูตร หมายถึง การจัดเนื้อหาสาระที่เด็กปฐมวัยต้องเรียนรู้ ซึ่งกำหนดตามสาระและจุดประสงค์ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 2. การจัดกิจกรรม หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่สร้างการเรียนรู้ และส่งเสริมพัฒนาการให้กับเด็ก ประกอบด้วยประสบการณ์ ดังนี้ • การแก้ปัญหา • ทักษะพื้นฐาน • กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ 6 กิจกรรม (ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ) 3. การจัดตารางกิจกรรมประจำวัน หมายถึง ตารางกิจกรรมที่แสดงแนวทางการจัดการเรียนการสอนแต่ละวันตามหลักสูตรที่กำหนด ซึ่งมีหลักการจัดดังนี้ • แสดงลำดับมโนทัศน์ที่เด็กต้องเรียนรู้ • ยืดหยุ่นตามความต้องการของเด็ก • มีกิจกรรมอิสระและการเปลี่ยนกิจกรรม • จัดเวลาเป็นบล็อคหรือช่วงกว้าง ๆ	

หมวดที่ 2 (ต่อ)

แนวการวิเคราะห์	เนื้อหาความรู้ที่ปรากฏในเอกสาร
4. การกระตุ้นการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอน การพูด การจัดกิจกรรมที่ทำให้เด็กอยากรู้ อยากเรียน อยากค้นคว้า ซึ่งรวมถึงการให้รางวัลด้วย	
5. การประเมิน หมายถึง การสังเกต การบันทึกเพื่อติดตามพฤติกรรมความก้าวหน้าของพัฒนาการเด็ก รวมทั้งการคิด การแก้ปัญหาและเจตคติ	
6. สื่อการสอน - ประเภทวัสดุอุปกรณ์ในชั้นเรียนและ - การจัดทำ - การใช้เทคโนโลยี - วัสดุธรรมชาติ	

บันทึกข้อค้นพบอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หมวดที่ 3 ตารางวิเคราะห์เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับโภชนาการ

แนวการวิเคราะห์	เนื้อหาความรู้ที่ปรากฏในเอกสาร
1. การจัดอาหาร หมายถึง เมนูอาหาร มื้ออาหาร และการบริการอาหารในแต่ละวัน 2. การสอนอาหารเด็ก หมายถึง การให้ความรู้แก่เด็กเกี่ยวกับการบริโภคอาหารและคุณค่า 3. การจำแนกปัญหาอาหารเด็ก หมายถึง ปัญหาในการกินอาหารของเด็กได้แก่ เลือกอาหาร ไม่อยากอาหาร กินอาหาร ไม่ถูกหลักโภชนาการ รวมถึงการขาดอาหาร 4. คุณค่าอาหาร หมายถึง การกำหนดปริมาณอาหาร และการจัดอาหารให้ครบ 5 หมู่ 5. ชนิดอาหาร หมายถึง อาหารว่าง อาหารมื้อหลักที่เด็กสามารถรับประทานได้ในแต่ละวัน 6. การปรุงอาหาร หมายถึง วิธีการปรุงอาหาร ส่วนประกอบของอาหาร และความสะอาด 7. การสอนครู หมายถึง การให้ความรู้แก่ครูให้เข้าใจเรื่อง อาหารและบทบาทของครูเกี่ยวข้องกับอาหารสำหรับเด็กปฐมวัย	

บันทึกข้อค้นพบอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หมวดที่ 4 ตารางวิเคราะห์เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ

แนวการวิเคราะห์	เนื้อหาความรู้ที่ปรากฏในเอกสาร
1. การรับภูมิคุ้มกัน หมายถึง การติดตามการรับภูมิคุ้มกันของเด็กและการแจ้งเตือนผู้ปกครองให้ปฏิบัติโดยถูกต้อง เพื่อสุขภาพของเด็ก 2. การตรวจร่างกาย หมายถึง การจัดตรวจร่างกายและสุขภาพ เบื้องต้น โดยเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์หรือสาธารณสุข 3. การป้องกันโรคติดต่อ หมายถึง ปฏิบัติการของโรงเรียนเกี่ยวกับอนามัย การสุขาภิบาล และการปฏิบัติเพื่อการควบคุมโรคเมื่อเกิดโรคติดต่อ หรือโรคระบาด 4. การบริการสุขภาพ หมายถึง การจัดบริการสุขภาพของโรงเรียน ได้แก่ การตรวจสุขภาพ การส่งต่อปัจจุบันพยาบาล 5. บันทึกสุขภาพ หมายถึง การจัดทำเอกสารสุขภาพเด็ก และการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพเด็กของโรงเรียน 6. ความปลอดภัยสิ่งแวดล้อม หมายถึง การตรวจตราการดูแลเครื่องเล่น สนามเด็กเล่น รวมถึง ความปลอดภัยต่าง ๆ ในส่วนที่โรงเรียนต้องรับผิดชอบ ได้แก่ ของเล่น สนามเด็กเล่น อุปกรณ์ เครื่องมือและสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ 7. สุขศึกษา หมายถึง การให้ความรู้แก่เด็ก ครู และผู้ปกครองเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย	

บันทึกข้อค้นพบอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

หมวดที่ 5 ตารางวิเคราะห์เนื้อหาความรู้เกี่ยวการจัดการศึกษา

แนวการวิเคราะห์	เนื้อหาความรู้ที่ปรากฏในเอกสาร
1. สภาพแวดล้อมโรงเรียน หมายถึง 1.1 การจัดสถานที่ ประกอบด้วย ภูมิทัศน์ และอาคารเรียน 1.2 การจัดสนามเด็กเล่นที่เพียงพอ สะอาดและปลอดภัย 1.3 บ่อน้ำ สำหรับการทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการเล่นน้ำ 1.4 บ่อทราย สำหรับการทำกิจกรรมการเรียนรู้จากการเล่นทราย สำหรับข้อ 1.3 และ 1.4 อาจจัดเป็นมุม หรือส่วนเฉพาะที่ครูจะให้มีขึ้นในห้องเรียนหรืออาคารเรียนได้ 2. การจัดห้องเรียน หมายถึง 1.1 ขนาดของห้องเรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ 1.2 การสนองตอบการเรียนรู้ 3. บุคลากร หมายถึง ครูและครูพี่เลี้ยง หรือผู้ดูแลเด็กเกี่ยวกับ • คุณสมบัติ • วุฒิการศึกษา • มโนทัศน์การเป็นบุคลากรการศึกษาปฐมวัย 4. การทำงานร่วมกับชุมชน หมายถึง วิธีการที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อไปมีส่วนร่วมกับชุมชนหรือให้ชุมชนมามีส่วนร่วม เช่น การเป็นแหล่งเรียนรู้การเป็นผู้ร่วมดำเนินงานการศึกษา เป็นต้น	

บันทึกข้อค้นพบอื่น ๆ

ดัชนีคำสำคัญ

ดัชนีหลัก	คำสำคัญ (Key word) เบื้องต้น
การศึกษาปฐมวัย (ความหมาย)	- อายุ 0 – 6 ปี - การดูแลและการศึกษา - การมีส่วนร่วม - กิจกรรมการเรียนรู้
จุดประสงค์ - ด้านการดูแล - ด้านการศึกษา	 - บริการการเลี้ยงดู - การพัฒนาทักษะพื้นฐาน - การเตรียมความพร้อม - การส่งเสริมพัฒนาการ
องค์ประกอบ 1. การดูแล อาหาร สุขภาพ การช่วยเหลือตนเอง	 - บริการอาหาร - การตรวจสุขภาพ - การฝึกสุขนิสัย
2. การศึกษาเด็ก • การส่งเสริมพัฒนาการ • การพัฒนาทักษะการเรียนรู้	 - พัฒนาการ 4 ด้าน - พัฒนาภาษา การคิด การแก้ปัญหา
3. การศึกษาผู้ปกครอง • ทางตรง • ทางอ้อม	 - การฝึกอบรม - ให้ความรู้โดยตรง - เอกสาร
4. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง • นโยบาย • กิจกรรม • อาสาสมัคร	 - การตัดสินใจ การวางแผน - การทำกิจกรรม วิทยากร สนับสนุน - การช่วยเหลือ
5. การมีส่วนร่วมของชุมชน • นโยบาย • กิจกรรม	 - การตัดสินใจ การวางแผน งบประมาณ - การทำกิจกรรม แหล่งการเรียนรู้
6. คำปรากฏอื่น ๆ	**บันทึกคำที่พบ**

ประเด็นสัมภาษณ์เจาะลึก

1. พระราชดำริที่นำมาใช้มีอะไรบ้าง ผลที่บังเกิดเป็นอย่างไร
2. การเน้นขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอย่างไร ปรากฏเป็นนิสัยของเด็กหรือไม่
3. ตัวบ่งชี้ที่สะท้อนพระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัยเป็นอย่างไร
4. กลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามพระราชดำริเป็นอย่างไร
5. วิธีการที่ใช้ในการให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมมีอะไรบ้าง ทำอย่างไร ผลเป็นอย่างไร
6. ความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย ตามแนวพระราชดำริ

หมายเหตุ
1. การถามให้เป็นไปตามบรรยากาศสถานการณ์ ไม่ชี้นำคำตอบ
2. บันทึกการตอบคำถามตามจริง
3. ศึกษาสภาพจริงประกอบคำตอบ และอธิบายคำถาม

ภาคผนวก ข.

โรงเรียนและผู้ให้ข้อมูลการวิจัย

โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ

ผู้อำนวยการ : อาจารย์ อุดมศิลป์ ศรีสมบูรณ์

ผู้ช่วยผู้อำนวยการ : อาจารย์ จันทนา ทองศรีงาม

อาจารย์ วิมลมาศ ปิติสันต์

อาจารย์ ลิดา จันตรี

อาจารย์ น้ำทิพย์ ตันสกุล

อาจารย์ นัฐยา นาลาด

โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล

ผู้อำนวยการ : อาจารย์ ละออ วัฒนไพโรจน์

ผู้ช่วยผู้อำนวยการ : อาจารย์ ทองหล่อ ตุ้มทองคำ

อาจารย์ หทัยรัตน์ ทรวดทรง

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านถ้ำหิน

ด.ต. สัญญา ใสเสียงสด	รักษาการครูใหญ่
จ.ส.ต. วันชัย ขำแก้ว	ผู้สอน
นางสุวรรณา สดเจริญ	ผู้สอนเด็กเล็ก
นางดลนภา นิลเพชร	ผู้สอนชั้นเด็กเล็ก

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนตะโกปิดทอง

รักษาการแทนผู้บริหาร : ด.ต. วิสิทธิ พูลเพิ่ม

ผู้สอนโครงการเกษตร

ผู้สอนเด็กเล็ก

อภิธานศัพท์

การจัดสภาพแวดล้อม	หมายถึง การกำหนดพื้นสำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็ก ประกอบด้วย 2 พื้นที่ คือ 1. การจัดสิ่งแวดล้อมภายในห้องเรียน หมายถึง การกำหนดพื้นที่สำหรับจัดวางสื่อการเรียนรู้ วัสดุ และครุภัณฑ์ในห้องเรียน การจัดกิจกรรมประจำวัน รวมถึงการจัดวางป้ายนิเทศ 2. การจัดสิ่งแวดล้อมภายนอกห้องเรียน หมายถึง บริเวณนอกห้องเรียน สนาม และบริเวณรอบโรงเรียนที่เด็กใช้ในการเล่นและทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่โรงเรียนกำหนด
คุณลักษณะที่พึงประสงค์	หมายถึง การแสดงออกหรือพฤติกรรมผู้เรียนที่ทางสถานศึกษาต้องการให้ปรากฏในตัวผู้เรียน ได้แก่ นิสัย มารยาท การแสดงออกทางสังคม และการมีวุฒิภาวะทางอารมณ์
สถานศึกษา	หมายถึง สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน และศูนย์การเรียนตามความหมายที่กำหนดตามมาตรา 18 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
องค์รวม	หมายถึง พัฒนาการเด็กปฐมวัยด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา รวมถึงสุขภาพ
องค์ประกอบการศึกษาปฐมวัย	หมายถึง หน้าที่และพันธกิจการศึกษาปฐมวัยที่ต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การศึกษา สำหรับเด็ก 0 – 6 ปี

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

รศ.ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ

ผู้ร่วมวิจัย

รศ.ดร. เยาวพา เดชะคุปต์

รศ.ดร. สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์

อาจารย์ ดร. พัฒนา ชัชพงศ์

อาจารย์ ดร. สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์

ผู้ช่วยวิจัย

อาจารย์ รังรอง สมมิตร

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ
(ASS. PROF. KULAYA TANTIPHLACHIVA, Ph.D.)

ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

สถานที่ทำงาน สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2512 ประกาศนียบัตรพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

พ.ศ. 2516 ครุศาสตร์บัณฑิต (การสอนการพยาบาลอายุรกรรมและศัลยกรรม) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2521 ครุศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริการพยาบาล) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2532 ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2544 ศึกษาศาสตร์บัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ประสบการณ์ในการวิจัย

1. การออกจากวิทยาลัยพยาบาลกลางคันของนักศึกษาพยาบาล ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ปีการศึกษา 2529 – 2533
2. การติดตามผลผู้ผ่านการอบรมหลักสูตร การสอนการพยาบาลในคลินิก ปีที่วิจัย พ.ศ. 2535
3. บทบาทของครูปฐมวัยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2541 - 2550) ปีที่วิจัย พ.ศ. 2540
4. วิธีการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง และสารสนเทศที่ผู้ปกครองเด็กอนุบาลต้องการ ปีที่วิจัย พ.ศ. 2541
5. ประสิทธิผลของการฝึกอบรมทางจิตพฤติกรรมศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ในกลุ่มนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2541 ปีที่วิจัย พ.ศ. 2541

6. Developmentally enhance process in physical activity of young children ปีที่วิจัย ค.ศ. 2000

7. การจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะของครูอนุบาลโรงเรียนรัฐ ปีที่วิจัย พ.ศ. 2545

8. The using of materiats in teaching – learning activity of kindergarten teachers ปีที่วิจัย ค.ศ. 2003

9. รูปแบบการบ้านที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับเด็ก ปีที่วิจัย พ.ศ. 2545 – 2546

10. รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ ปีที่วิจัย พ.ศ. 2546 – 2547

ประวัติการรับทุน

พ.ศ. 2539 – 2541	รับทุนวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เรื่อง ประสิทธิผลของการฝึกอบรมทางจิตพฤติกรรมศาสตร์เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ในกลุ่มนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัย พ.ศ. 2541
พ.ศ. 2544	รับทุนวิจัยจาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง รูปแบบการบ้านที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับเด็ก
พ.ศ. 2546	รับทุนวิจัยจาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้
พ.ศ. 2547	รับทุนวิจัยจาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พ.ศ. 2548	รับทุนวิจัยจาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองเด็กปฐมวัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย	รองศาสตราจารย์ ดร. เยาวพา เดชะคุปต์
Ass Prof	Yawvapa Tejagupta, Ed.D.
ตำแหน่ง	รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
สถานที่ทำงาน	สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2513	ครุศาสตร์บัณฑิต เกียรตินิยม อันดับสอง (สาขาการประถมศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2517	ครุศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาการประถมศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2530	Doctor of Education (Curriculum & Instruction) Illinois State University สหรัฐอเมริกา
พ.ศ. 2522	Cert. Of Kindergarte Teaching & Supervision (การศึกษาปฐมวัย) The Mount Carmel International Training Center [Israel]
พ.ศ. 2538	Cert. Of Special Education Systems (การศึกษาพิเศษ) The Ofri – Aharon Internation Training Center [Israel]

ประสบการณ์ในการวิจัย

1. การฝึกอบรมกลุ่มสัมพันธ์และการรับรู้ สำหรับครูในสถาบันฝึกหัดครูระดับประถมศึกษา ปีที่วิจัย พ.ศ. 2518 – 2520

2. การเปรียบเทียบความสามารถทางสติปัญญากับความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นเด็กเล็ก โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปีที่วิจัย พ.ศ. 2536 ทุนวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

3. การวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (วพร.) ย่อย เรื่อง การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียนตามรูปแบบการพัฒนา เพื่อการเรียนรู้ในบริบทของสังคมไทย ปีที่วิจัย 2545 – 2547 ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย จาก กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

4. การศึกษารูปแบบการส่งเสริมนิสัยการรักหนังสือ โดยพ่อแม่ผ่านกระบวนการหนังสือเล่มแรก ปีที่วิจัย พ.ศ. 2547 โครงการวิจัย ของมูลนิธิหนังสือเพื่อเด็ก ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)

5. การพัฒนารูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กไทยในบริบทของสังคมไทย ปีที่ที่ทำวิจัย เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2547 – เดือน กันยายน 2548 ได้รับทุนสนับสนุนจาก งบประมาณรายได้ของ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

6. "การศึกษาผลการดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรูสำหรับการศึกษาปฐมวัยในบริบทของสังคมไทย" ปีที่ทำวิจัย เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2548 – เดือนกันยายน 2549 ได้รับรุทนสนับสนุนจาก งบประมาณเงินรายได้ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมา ภิญโญอนันตพงศ์
(ASSOC. PROF. SIRIMA PINYOANUNTAPONG, Ph.D.)

ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

สถานที่ทำงาน สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2518	ครุศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) การประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2521	ครุศาสตร์มหาบัณฑิต (การประถมศึกษา) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2532	Ph.D (Early Childhood Education) University of Iowa, U.S.A.

ประสบการณ์ในการวิจัย

1. ความเชื่อของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กปัญญาเลิศในระดับก่อนวัยเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร 2538
2. Beliefs of Administrators, Teachers and Parents about Providings Special Programs for Gifted Kindergartiners in Bangkok 2540
3. ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางบ้านกับความสามารถด้านสติปัญญาของเด็กอายุ 4 – 7 ปี (ทุนอุดหนุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) 2542
4. Relationship between Home Environment and Interllectual Abilities of the Preschool Children, Aged 4 – 7 Years
5. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางบ้าน โรงเรียน และท้องถิ่นตามวิถีไทยที่ส่งเสริมสัดยภาพทางปัญญาของเด็กปฐมวัยในชนบท 2544
6. การจัดการศึกษาปฐมวัยในมลรัฐ Iowa และ Minesota (กำลังดำเนินการ)
7. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัยด้วยชุดนิทานชาดก (กำลังดำเนินการ)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย อาจารย์ ดร. พัฒนา ชัชพงศ์
(PATANA CHATPONG)
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
สถานที่ทำงาน สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย อาจารย์ ดร. สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์
(SUCHINDA KAJORNRUNGSIN)
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
สถานที่ทำงาน สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ